

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HARRAN OVASI TARIM ARAZİLERİNDE
YAPILAŞMA SORUNUNUN TESPİTİ

İsmail Hakkı BÜYÜKASLAN

ŞANLIURFA – 2019

İsmail Hakkı BÜYÜKASLAN

155225004

HARRAN OVASI TARIM
ARAZİLERİNDE
YAPILAŞMA SORUNUNUN TESPİTİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

COĞRAFYA ANA BİLİM

DALI

ŞANLIURFA

2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**HARRAN OVASI TARIM ARAZİLERİNDE YAPILAŞMA
SORUNUNUN TESPİTİ**

İsmail Hakkı BÜYÜKASLAN

Danışman

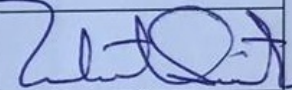
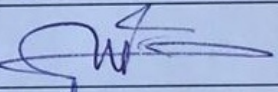
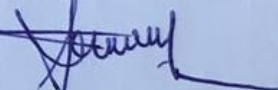
Prof. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP

ŞANLIURFA – 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Coğrafya Anabilim Dalı 155225004 numaralı İsmail Hakkı BÜYÜKASLAN'ın hazırladığı "Harran Ovası Tarım Arazilerinde Yapılaşma Sorununun Tespiti" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 14 /06/ 2019 tarihinde, saat 10.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

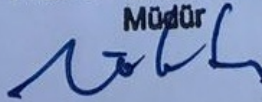
14/06/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. M. Sait ŞAHİNALP	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Necmettin ELMASTAŞ	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk İNCİLİ	Kabul	

Bu tezin Coğrafya Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

08/06/2019

Prof. Dr. Şeyket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı İsmail Hakkı BÜYÜKASLAN
Öğrenci Numarası 155225004
Enstitü Anabilim Dalı Coğrafya
Programı Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) Harran Ovası Tarım Arazilerinde Yapılaşma Sorununun Tespiti

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 106 sayfalık kısmına ilişkin, 17/05/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

17/05 /2019
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 17/05/2019

Prof. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

ÖZET
HARRAN OVASI TARIM ARAZİLERİNDE YAPILAŞMA SORUNUNUN
TESPİTİ

BÜYÜKASLAN, İsmail Hakkı

Yüksek Lisans Tezi

Coğrafya Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Sait ŞAHİNALP

Mayıs, 2019, 106 sayfa

Harran Ovası 225.000 ha tarım alanı potansiyeline sahip Türkiye'nin en büyük ovalarından birisidir. Ancak son yıllarda yanlış arazi kullanımı nedeniyle tarım alanları yapılaşma baskısı altında kalmıştır. Bu çalışmada Harran Ovası'nın 1995-2018 yılları arasında arazi kullanımı incelenmiştir. Harran Ovası tarım arazilerinde yapılaşmaya ayrılan alanların değişimi 5 yıllık dönemlere ayrılarak araştırılmıştır. Tarım arazilerinde yapılaşmanın boyutu, nedenleri ve yapılaşmanın yol açtığı sonuçlar araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Türkiye'deki tarım alanları, çarpık kentleşme, çevre kirliliği, sanayileşme ve konutların tehdidi altındadır. Tarıma elverişsiz yerlerde yapılması gereken yapılar verimli tarım arazileri üzerinde yapılmakta ve şehirler tarım arazilerinin bulunduğu yöne doğru genişlemektedir. Bu çalışmada Harran Ovası'nda bulunan tarım alanlarının yanlış kullanımının ortaya konulması ve yanlış arazi kullanımının yol açtığı sorunların ortaya konulması hedeflenmiştir. Ayrıca, Harran Ovası'nda meydana gelen değişim geçmiş yıllardaki verilerle karşılaştırılıp yanlış arazi kullanımının boyutları incelenmesi amaçlanmıştır. İnsanoğlunun kadim dostu olan toprak her geçen gün yanlış arazi kullanımı yüzünden yok olmaktadır. Harran Ovası'nda yapılaşmanın tarımsal arazilerde yol açtığı değişim ve sorunlar gelecekte beşeri ve ekonomik yapıyı olumsuz etkileyecektir.

Arazi kullanımında meydana gelen değişimler Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri aracılığıyla ortaya koyulmuştur. Bunlara ek olarak Google Earth Pro ile uydu görüntüleri aracılığıyla tarım arazilerinde yapılaşma baskısı araştırılmıştır.

1995-2018 yılları arasında dönemlere ayrılarak 6 farklı dönemde arazi kullanımı incelenmiştir. Ayrıca tarım arazilerinde yapılaşmanın nedenleri ve sonuçları araştırılmıştır.

Harran Ovası'nda 1995 yılında yapılaşmaya ayrılan tarım alanı 1.486 ha olmuş her dönemde yapılaşma artmıştır. 2018 yılında yapılaşmaya açılan tarım arazileri 6.400 ha olmuştur. Ayrıca 1995 yılında 42.538 ha olan sulu tarım alanları, 2018 yılında GAP'ın etkisiyle 129.590 ha'ya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Harran Ovası, Şanlıurfa, Tarım Arazisi, Arazi Kullanım Problemleri, Uzaktan Algılama, Coğrafi Bilgi Sistemleri

ABSTRACT
DETERMINATION OF SETTLEMENT CONSTRUCTION
(URBANIZATION) PROBLEM ON AGRICULTURAL LANDS OF HARRAN
PLAIN

BUYUKASLAN, Ismail Hakki

Master's Thesis

Department of Geography

Advisor: Prof. Dr. Mehmet Sait SAHINALP

May, 2019, 106 pages

The Harran Plain is one of the largest plains in Turkey with a potential of 225.000 ha agricultural land. In recent years, however, agricultural lands have been under the pressure of urban expansion due to improper land use. In this study, the land use of Harran Plain between 1995-2018 was investigated. The changes of the lands allocated for construction in the agricultural lands of Harran Plain was investigated by dividing them into 5-year periods. The extent and reasons of settlement construction on agricultural lands and the results of this are the subject of this research.

Agricultural lands in Turkey are threatened by unplanned urbanization, environmental pollution, industrialization and housing. Buildings that need to be constructed on lands that are not suitable for agriculture are constructed on fertile agricultural land, and the cities expand towards the agricultural land. The aim of this study was to identify the improper use of agricultural land in the Harran Plain and to identify the problems caused by the improper use of land. In addition, the change in the Harran Plain was compared with the data of the previous years, and it was aimed to examine the extent of improper land use. The land, which is an ancient friend of mankind, is disappearing every day due to improper land use. The changes and problems caused by the construction of settlements on agricultural lands in the Harran Plain will negatively affect human and economic structure in the future.

Changes in land use were revealed through Remote Sensing and Geographic Information Systems. In addition, the construction pressure on agricultural land was investigated by means of satellite imagery with Google Earth Pro. The land use was examined in 6 different periods by dividing the period between 1995-2018. In addition, the reasons and results of settlement construction on agricultural lands were investigated.

The agricultural land devoted to settlement construction in the Harran Plain in 1995 was 1.486 ha, and the settlement construction increased in each period. In 2018, the agricultural land opened for settlement construction was 6.400 ha. In addition, irrigated agricultural areas, which were 42.538 ha in 1995, increased to 129.590 ha in 2018 due to the impact of the GAP (Southeastern Anatolia Project).

Keywords: Harran Plain, Şanlıurfa, Agricultural Land, Land Use Problems, Remote Sensing, Geographical Information Systems

HARRAN OVASI TARIM ARAZİLERİNDE YAPILAŞMA SORUNUNUN TESPİTİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
TABLolar LİSTESİ	XII
HARİTALAR LİSTESİ	XIII
GRAFİKLER LİSTESİ	XIV
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	1
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	3
MATERYAL VE YÖNTEM	4
LİTERATÜR ÖZETİ	7
ÇALIŞMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI	9

BİRİNCİ BÖLÜM

HARRAN OVASI'NIN GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

1.1. DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ	12
1.2. BEŞERİ ÖZELLİKLER	21

1.3. EKONOMİK ÖZELLİKLER	24
--------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

TARIM ARAZİLERİNİN İŞGALİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE NEDENLER

2.1. TARIM ARAZİSİ KAVRAMI	26
2.2. TARIM ARAZİLERİNİN AMAÇ DIŞI KULLANIMI	28
2.3. TARIM ARAZİLERİNİN AMAÇ DIŞI KULLANIM NEDENLERİ	29
2.3.1. Ekonomik Nedenler	29
2.3.2. Sosyal Nedenler	30
2.3.3. Plansız Kullanım Nedenleri	31
2.3.4. Hukuki Düzenlemelerin Yetersizliği	32
2.3.5. Yönetimsel Yapıdan Kaynaklanan Kontrol ve Denetim Eksikliği	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARRAN OVASI'NDA TARIM ARAZİLERİNİN AMAÇ DIŞI KULLANIM ŞEKİLLERİ

3.1. HARRAN OVASI'NDA ARAZİ KULLANIMI	39
3.1.1. 1995 Yılı Arazi Kullanımı	41
3.1.2. 2000 Yılı Arazi Kullanımı	44
3.1.3. 2005 Yılı Arazi Kullanımı	47
3.1.4. 2010 Yılı Arazi Kullanımı	50
3.1.5. 2015 Yılı Arazi Kullanımı	53
3.1.6. 2018 Yılı Arazi Kullanımı	56
3.2. TARIM ARAZİLERİNİN TARIMSAL FAALİYET DIŞI YATIRIM AMAÇLI KULLANIMI	65
3.3. AKARYAKIT İSTASYONU VE DİĞER TİCARİ VE SOSYAL KULLANIM ALANLARI	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TARIM ARAZİLERİNİN AMAÇ DIŞI KULLANIMININ OLUŞTURDUĞU
GENEL SORUNLAR

4.1. TARIMSAL YAPI VE SOSYO-EKONOMİK SORUNLAR	77
4.2. ÇEVRESEL SORUNLAR	79

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. ÖNERİLER	82
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	90

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
ÇED	Çevre Etki Değerlendirme
DAA	Dekar Alan
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
ETM	Enhanced Thematic Mapper
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
FAO	Food and Agriculture Organization
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
HA	Hektar Alan
HC	Honoris causa
HGM	Harita Genel Müdürlüğü
KHK	Karar Hükümünde Kararname
RG	Resmi Gazete
ŞUKBİS	Şanlıurfa Kent Bilgi Sistemi
ŞUTSO	Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası
UA	Uzaktan Algılama
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Akçakale İstasyonu Ortalama Sıcaklık ve Yağış değerleri	13
Tablo 2: Akçakale İstasyonu İklim Sınıflandırması	15
Tablo 3: Harran Ovası Nüfusu	21
Tablo 4: Harran Ovası ve Yakın Çevresindeki İlçelerin Okuma-Yazma Durumları	24
Tablo 5: Tarım Arazilerinin Korunması Amacıyla Yapılan Yasal Düzenlemeler	33
Tablo 6: Ortalama Hanehalkı sayısı	40
Tablo 7: 1995 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı	43
Tablo 8: 2000 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı	46
Tablo 9: 2005 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı	49
Tablo 10: 2010 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı	52
Tablo 11: 2015 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı	55
Tablo 12: 2018 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı	58
Tablo 13: Harran Ovası'nda Arazi Kullanım Dağılımı	58
Tablo 14: Yıllara Göre Harran Ovası'nda Yerleşme Alanı ve Değişimi	59
Tablo 15: 2017 Yılı İşletme Sayısı	67
Tablo 16: Şanlıurfa İlinde Yıllara Göre Trafığe Kayıtlı Araç Sayısı	71
Tablo 17: Akçakale ve Harran İlçelerinde Yıllara Göre Kayıtlı Araç Sayısı	71

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Harran Ovası Pafta Bölümleri	6
Harita 2: Harran Ovası Lokasyon Haritası	11
Harita 3: Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası	16
Harita 4: Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası	17
Harita 5: Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Toprak Haritası	18
Harita 6: Harran Ovası Hidroğrafya Haritası	20
Harita 7: Harran Ovası Nüfus Dağılışı Haritası (2017)	22
Harita 8: Harran Ovası ve yakın çevresinin Tarımsal Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfları	27
Harita 9: Harran Ovası 1995 Yılı Arazi Kullanım Haritası	42
Harita 10: Harran Ovası 2000 Yılı Arazi Kullanım Haritası	45
Harita 11: Harran Ovası 2005 Yılı Arazi Kullanım Haritası	48
Harita 12: Harran Ovası 2010 Yılı Arazi Kullanım Haritası	51
Harita 13: Harran Ovası 2015 Yılı Arazi Kullanım Haritası	54
Harita 14: Harran Ovası 2018 Yılı Arazi Kullanım Haritası	57
Harita 15: Akçakale İlçe Merkezi Çevre Düzen Planı	62
Harita 16: Harran İlçe Merkezi Çevre Düzen Planı	63
Harita 17: Harran Ovası'nda Bulunan Ticari Kuruluşlar ve Sulama Kanalları	68
Harita 18: Harran Ovası'nda Bulunan Akaryakıt İstasyonları	72
Harita 19: Harran Ovası Ulaşım Ağı Haritası	75
Harita 20: Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Plan, Yapılaşma Risk ve Eğim Haritası	86

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Akçakale İstasyonu Ortalama Sıcaklık ve Yağış Miktarı (1985-2015)	13
Grafik 2: Şanlıurfa İstasyonu Ortalama Sıcaklık ve Yağış Miktarı (1985-2014)	14
Grafik 3: Şanlıurfa İli Nüfus Artış hızı	40
Grafik 4: 1995 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü	43
Grafik 5: 2000 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü	46
Grafik 6: 2005 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü	49
Grafik 7: 2010 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü	52
Grafik 8: 2015 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü	55

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Kısas Mahallesi ve Konuklu Mahallesi'nin hava fotoğrafları	60
Fotoğraf 2: Tarım arazisi üzerinde 2 katlı müstakil mesken	64
Fotoğraf 3: Tarım Arazisi Üzerinde İnşası Devam Eden Yapılar (Akçakale Açık Ceza İnfaz Kurumu Yanı. 19.11.2017)	64
Fotoğraf 4: Tarım Arazileri üzerinde Mesken ve İş yeri (Akçakale - Harran Yol ayrımı. 19.11.2017)	65
Fotoğraf 5: Akçakale İlçesi Alatlar Mahallesinde hazır beton işletmesi (19.11.2017)	69
Fotoğraf 6: Akçakale İlçesi Koruklu Mahallesinde pamuk çırçır ve pres fabrikası (19.11.2017)	69
Fotoğraf 7: Harran İlçesinde Çatalhurma Mahallesinde pamuk çırçır ve pres fabrikaları (19.11.2017)	70
Fotoğraf 8: Haliliye İlçesi Kısas Mahallesinde Akaryakıt istasyonu (14.11.2017)	73
Fotoğraf 9: Eyyübiye İlçesi Ovabeyli Mahallesinde Akaryakıt istasyonu (14.01.2018)	74
Fotoğraf 10: Şanlıurfa-Akçakale Karayolu (14.11.2018)	76
Fotoğraf 11: Şanlıurfa-Mardin Karayolu (25.05.2018)	76
Fotoğraf 12: Tarım Arazisi Üzerinde Çok Yapılaşma ve Moloz Kirliliği (Kısas Mahallesi 14.11.2017)	81

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Arazi kıtlığı ve yanlış arazi kullanım kararları, bugün karşı karşıya olduğumuz en büyük sorunların başında gelmektedir. Son yıllarda aşırı nüfus artışı ile birlikte Harran Ovası'nda artan konut ihtiyacının karşılanması amacıyla birçok alanda inşaatlar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Bu çalışma artan konut ihtiyacının giderilmesi amacıyla yapılan konutların, sanayi tesislerinin ve ulaşım hizmetlerinin çoğunlukla verimli tarım arazisinde yapılması ve ovada tarımdan koparılan alanların tespiti, bu durumun nedenleri, konuyla ilgili sonuçları ve çözüm önerileri sunulması amacıyla yapılan bir çalışmadır.

Ekonomik kalkınmanın sağlanması için atılması gereken en önemli adım doğal kaynakların planlı ve verimli bir şekilde kullanımının sağlanmasıdır.¹ Özellikle ekonomisi bir ölçüde tarıma dayalı olan ülkelerde tarımsal araziler üretim için önemli bir faktör olmaktadır. Arazi kullanımını sistemli bir şekilde yapabilen, mülkiyet haklarını güvence altına alan ülkelerde özellikle de gelişmiş ülkelerde arazi yönetimi ve kullanımı daha başarılı ve doğru şekilde olmaktadır. Tarım arazilerinin plansız şekilde ve amaç dışı kullanımı birçok ekonomik ve sosyal sorunla birlikte özellikle tüm ekosistemi tehdit eden çevre sorunlarına neden olmaktadır. Tarım alanı açısından sınırlı olan toprağın oluşumu, binlerce yıl almakta toprağın ıslahı ise masraflı olmaktadır. Toprak oluşumunu beşeri faaliyetlerle hızlandırmanın pek mümkün olmaması nedeniyle tarımsal arazilerin korunması daha da önemli bir hal almaktadır.

Tarım arazisi kaybına yol açan nedenlerin önlenmesi arazilerin kullanım alanına göre dengeli bir şekilde dağılımını sağlayacak planların yapılması ve uygulanması tarımsal arazi kaybını en aza indirmek için gereklidir. Tarım arazilerinin kullanımının planlanması ve amaç dışı kullanımının önüne geçilebilmesi amacıyla farklı ülkelerde farklı hukuki düzenleme ve çalışmalar yapılmıştır. Tez çalışmasında ikinci bölümde anlatılan kanunlarda genel olarak tarım arazilerinin

---

¹ Arman Zafer Yalçın, "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/1, (2016.): 749.

korunması ve ayrı bir sınıflandırma yapılması ile tarım arazileriyle ilgili ayrıntılı kurallara yer verilmiştir. Türkiye’de tarım arazilerinin korunması ihtiyacı özellikle sanayileşme ve kentleşmenin hızla artmaya başladığı 1950’li yıllardan sonra önem kazanmaya başlamıştır.

Dünya’da ve Türkiye’de nüfus sürekli artarken insanların temel ihtiyaçlarının büyük bölümünü karşılayan tarımsal faaliyetler, artan nüfus ve plansız kullanım yüzünden giderek azalmakta ve amaç dışı faaliyetlerde kullanılmaktadır. Birçok medeniyet ve topluluk tarafından tarih boyunca kutsal kabul edilen tarım, insanların temel besin ve geçim kaynağı konumunda bulunmaktaydı. Ancak sanayi devrimiyle beraber tarımsal alanlar hızlı sanayileşme ve şehirlerin büyümesi yüzünden daralmaya başlamıştır.

Harran Ovası’nda tarım arazilerinin yanlış kullanımı çeşitli şekillerde olmakla beraber genel olarak iki farklı amaçla yapılmaktadır. Bunlardan birincisi tarım dışında farklı ekonomik amaçlarla yapılmasıdır. Sanayi tesisleri, akaryakıt istasyonları, gübre bayileri, fırınlar, market, oto galeri, lokanta gibi işletmeler tarımsal arazilerin içinde yapılmakta ve tarımsal arazilerin tarımsal etkinlikler dışında kullanılmasına neden olmaktadır. Harran Ovası’nda tarım arazilerinin kaybına yol açan en önemli etken sanayi faaliyetleri olmuştur. Özellikle yol kenarlarında ve il ve ilçe merkezlerine yakın yerlerde tarımsal etkinliklere göre daha fazla maddi gelir sağlandığı için tarla sahipleri tarafından tarımsal faaliyetlerin dışına çıkılmakta ve imar izni çıkarılarak arazi tamamen tarımdan koparılmaktadır. Tarım arazilerinde yapılaşma nedenlerinden ikincisi tarım alanlarının yerleşmeye açılmasıdır.

Artan nüfus ve tüketime karşılık insanların temel besin kaynaklarını sağlayan tarım arazilerinin doğal ve beşeri faaliyet sonucu hızla yok olması ciddi sorunlar oluşturmaktadır.² Zira insanlar kısıtlı tarım arazilerinde daha fazla kimyasal ilaç kullanarak tarımsal ihtiyaçları gidermeye çalışacak ve bu uygulama ise ciddi sağlık sorunlarını da beraberinde getirecektir.

---

² Levent Aksu, “Dünya’da Ve Türkiye’de Nüfus Analizleri” *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 1/25, (2011): 241.

Türkiye'nin tarım alanları; çarpık kentleşme, çevre kirliliği, sanayileşme ve konutların tehdidi altındadır. Tarıma elverişsiz yerlerde yapılması gereken yapılar verimli tarım arazileri üzerinde yapılmakta, şehirlerin genişleme yönü tarım arazileri yönünde olmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin en büyük ovalarından biri olan Harran Ovası'nda büyük bir sorun haline gelmiştir. Bu sorunun ovadaki durum tespiti, bu duruma yol açan etmenler ve alınması gereken önlemlerin değerlendirilmesi konuyu önemli hale getirmiştir. Bu çalışmanın amacı, Harran Ovası'ndaki son durumu ortaya koyarak 1995 yılından itibaren beşer yıllık periyotlarla 2018 yılına kadar tarım arazilerinde yaşanan değişimle beraber kaybedilen tarım alanının büyüklüğünü ortaya koymaktır. Tez konusunun önemli amaçlarından biri de yanlış arazi kullanımının önüne geçilebilmesini sağlamaktır. Bu çalışmada Türkiye'nin en önemli zirai alanlarından olan Harran Ovası'nda son yıllarda artan nüfus, sanayinin ve ulaşımın hızla gelişmesi sonucunda tarım alanlarında yaşanan kayıplar uydu görüntüleri ve Uzaktan Algılama yöntemiyle tespit edilmiştir. Yapılan arazi çalışmaları ve bölgenin beşeri durumunu göz önüne alarak bunların nedenleri ve gelecekte meydana gelebilecek sorunlar derlenerek ortaya konulmuştur

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın kapsamında Harran Ovası'nda tarım arazilerinde yapılan konutlar, akaryakıt istasyonları, ticari alanlar, ulaşım alanları ve fabrikalar ele alınmıştır. Ayrıca yapılaşmanın nedenleri ve doğurabileceği sonuçlar hakkında öngörüler araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu araştırmada yıllara göre Harran Ovası'nda üretilen tarım ürünleri araştırma konusu içinde değildir. Araştırmanın örnekleme Harran Ovası'nda bulunan yapıların bütünüdür. Harran Ovası'nda 1992 yılında tarım arazilerinin %25,96'sı sulama imkânlarından faydalanırken bu oran 2011 yılında %82'ye yükselmiştir.³ Ancak bereketli topraklarda hızlı nüfus artışının neden olduğu plansız yapılaşmalar nedeniyle tarım alanlarının tarım dışı faaliyetlerde kullanımını artmaktadır.

---

³ Mehmet Ali Çelik, vd, "Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) Harran Ovası Tarımsal Yapısında Meydana Getirdiği Değişimlerin Uzaktan Algılama İle İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,6/28, (2013): 51.

Harran Ovası, güneyde Türkiye-Suriye sınırı, kuzeyde Germüş Platosu, doğuda Tekttek Platosu ve Harran Ovası'nın batısında Fatik Platosu ile çevrilidir.⁴ Araştırmanın kapsamı içerisinde tarım arazileri üzerinde inşa edilen fabrikalar, evler, akaryakıt istasyonları ve diğer yapılar ile ulaşım amaçlı yapılan asfalt yollar yer almaktadır

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde araştırma sahasının genel beşeri, fiziki ve ekonomik özellikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde genel olarak yapılaşmaya yol açan nedenler ve Cumhuriyet Dönemi'nde amaç dışı arazi kullanımının önüne geçilebilmesi için yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Araştırma sahasında yaşanan amaç dışı arazi kullanımının boyutları üçüncü bölümde incelenmiştir. Dördüncü bölümde yanlış arazi kullanımının yol açtığı sorunlar üzerinde durulurken beşinci bölümde sonuçlar ve öneriler sıralanmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Yabancı ve yerli literatür taraması sonucu elde edilen bilgilerin derlenmesi araştırmanın teorik altyapısını oluşturmuştur. Kamu kuruluşları ve kurumlarınca tutulan kayıtlardan belirli ölçülerde yararlanılmıştır. TÜİK, ŞUTSO, ŞUKBİS GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü, EPDK ve Tarım ve Orman Bakanlığı kurumları verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca araştırma alanında yapılan arazi çalışmalarından elde edilen veriler ile yerel halk ile yapılan mülakatlardan faydalanılmıştır. Yapılan arazi çalışmalarında çekilen fotoğraflar ve diğer de çalışmada değerlendirilmiştir.

Harran Ovasında yapılaşmanın tespitinde genel olarak Landsat uydu görüntülerinin sayısallaştırılmasıyla ve tarım arazilerinde yapılan yapıların her biri ayrı ayrı olarak çizilmiş ve hesaplanmıştır. Sayısallaştırma ve hesaplama işlemlerinde Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemlerinden (CBS) yararlanılmıştır. Ayrıca uydu görüntüler, 1/25000 ölçekli Türkiye pafta bölünmesi haritaları ve Harita Genel Komutanlığı'ndan yararlanılmıştır. Bununla beraber Landsat Uydu görüntüleri aracılığıyla Harran Ovası'nın 1995, 2000, 2005 2010, 2015 ve 2018 yıllarında arazi kullanımını uzaktan algılama yöntemiyle tespit edilerek

---

⁴ Ahmet Şahap, *Uzaktan Algılama Ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanarak Şehirsiz Gelişimin Arazi Kullanımına Etkisi: Şanlıurfa Şehri Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 34.

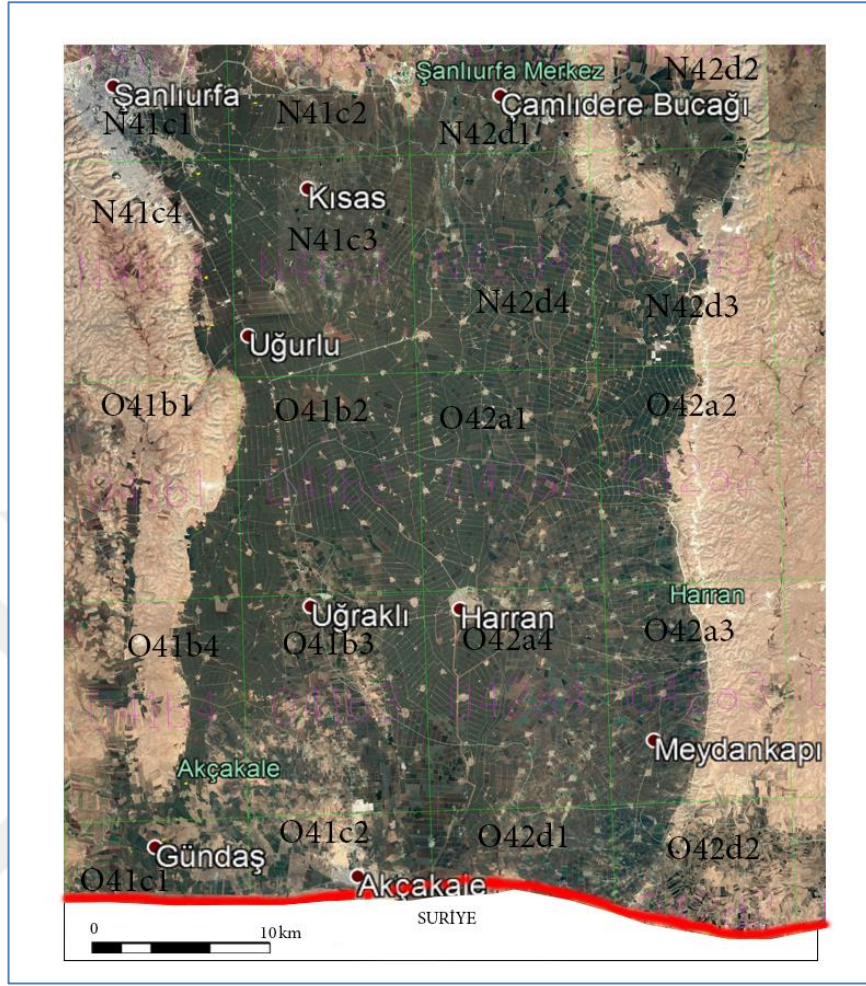
haritalandırılmış ve belirtilen yıllarda arazi kullanımının değişimi tablolar halinde verilmiştir.

Harran ovası'nı 1/25000 ölçekli Türkiye Pafta Haritasında toplamda 20 pafta oluşturmaktadır.⁵ Bunlar: N41c1, N41c2, N42d1, N42d2 N41c4, N41c3, N42d4, N42d3, O41b1, , O41b2, , O42a2, O42a2, O41b4, O41b3, O42a4, O42a3, O41c1, O41c2, O42d1 ve O42d2 paftalarıdır (Harita 1). CBS (Coğrafi Bilgi Sistemi) ve Google Earth Pro uydu haritalarında sayısallaştırma işleminde belirli tasnifler kullanılarak yapılmıştır. Bu tasnifler genel olarak konut amaçlı, sanayi amaçlı, akaryakıt istasyonu amaçlı ve ulaşım sistemleri amacıyla birinci dereceden tarım arazilerinde yapılan yapıların kapladığı alan çizilmiş ve önce ha olarak daha sonra daa cinsine dönüştürülerek kayıtlar tutulmuştur.

---

⁵ Türkiye Pafta Bölümlenmesi "1/25.000 ölçekli pafta bölümlenmesi", erişim: 10 Mayıs 2018, http://www.kursatozcan.com/turkiye_pafta_bolumlemesi_google_earth

Harita 1: Harran Ovası Pafta Bölümleri

Kaynak: http://www.kursatozcan.com/turkiye_pafta_bolumlemesi_google_earth

Söz konusu çalışma coğrafyanın dağılışı, nedensellik ve bağıntı prensipleri ışığında yapılmıştır. Harran Ovası'nın hangi alanlarında yanlış arazi kullanımının yaygınlaştığı ve hangi alanlarında ne tür yapılaşmaların yoğun olarak bulunduğu coğrafyanın dağılışı ilkesi doğrultusunda tespit edilmiştir. Tarım arazilerinde bu denli hızlı yapılaşma ve yanlış arazi kullanımının neden arttığı ve önüne geçilemediği ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiş olup coğrafyanın nedensellik ya da diğer adıyla neden sonuç ilişkisi içinde kalınarak incelenmiştir. Coğrafyanın en önemli ilkelerinde olan bağıntı ilkesinden yararlanılarak çalışma tamamlanmıştır. Bağıntı ilkesi doğrultusunda Harran Ovası'nda sosyo-ekonomik yapının gelişmesine paralel olarak yapılaşma artmış tarım arazilerinin tarımsal aktiviteler dışında kullanımı artmıştır.

LİTERATÜR ÖZETİ

Tarım arazilerinin amaç dışı başka alanlarda kullanılması uzun yıllardan beri süregelen bir olaydır. Özellikle sanayi devriminden sonra hızlı nüfus artışı ve sanayi kuruluşlarının yaygınlaşmaya başlaması tarım alanlarında ilk büyük yapılaşma hareketini başlatmıştır. İkinci dünya savaşından sonra Türkiye ve Avrupa'da nüfus artış hızının yükselmesi ve kırdan kente göçün artması nedeniyle şehirler hızla ve plansız şekilde büyümeye başlamış ve genelde şehirlerin büyüme yönü düz verimli tarım alanlarına doğru olmuştur. Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı farklı şehirlerde birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırma ve raporların derlenmesi, incelenmesi sonucunda konunun ana hatları ortaya konmuştur.

Akci, Demirel ve Becu (2016): "Tarım Arazilerindeki Yapılaşma Baskısının Azaltılmasında Köy Gelişme Alanı ve İmar Uygulamaları: İç Anadolu Bölgesi Örneği" adlı çalışmalarında tarım arazilerindeki yapılaşma baskısının azaltılması ve planlı kırsal yerleşim birimlerinin oluşturulması amacıyla gerçekleştirilen bir çalışmadır. Bu uygulamayla köyün genişleme alanı belirlenmekte, köyün planlı olarak gelişmesi sağlanmakta ve böylece köy sakinlerinin ihtiyaç duyduğu konutu yapabileceği tarımsal niteliği düşük alanlarda arsa üretilerek, tarımsal niteliği yüksek alanlardaki yapılaşma baskısının azaltılması amacıyla çalışma yapılmıştır.

Uzun ve Demir (2016): "Kentsel saçaklanmanın tarım alanlarına yayılımının uydu görüntüleri yardımıyla belirlenmesi: Samsun örneği" adlı çalışmada landsat uydu görüntüleri yardımıyla 1987-2014 yılları arasında Samsun'da kentsel saçaklanmanın tarım arazilerine etkisi incelenmiştir.

Akseki (2011): "Kentsel Yayılmanın Tarım Arazileri Üzerindeki Etkisi, Konya Kenti Örneği" adlı yüksek lisans tezinde Konya kenti özelinde kentsel yayılmanın sonuçlarını ortaya koyarak yapılaşmaya açılan tarım topraklarının incelenmesi ve kent ekolojisi, nüfus artışı, kentleşme baskısı, kentsel yayılma ve tarım arazilerinin yapılaşmaya açılması konu alınmıştır.

Sönmez, Sarı ve Aksoy (2007): "Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve Toprak Koruma Planının

Oluşturulması: Antalya- Altınova Örneği” çalışmalarında Antalya Altınova’da gelişen ve büyüyen kentlerin ve yanlış arazi kullanımının etkisini en aza indirmek amacıyla çıkarılan yasalara uygun şekilde uygulanabilir ve sürdürülebilir arazi kullanım planları yapılması hedeflenmiştir.

Kılıç (2008): “Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımının Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Boyutlar: Çorum İli Merkez İlçesi Toprak Sanayi İşletmeleri Örneği” adlı doktora tezi çalışmasında Çorum’da özellikle kiremit ve tuğla üretimi ile farklı şekillerde tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı incelenmiş ve tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına ilişkin hukuki düzenlemeler ile sonuçları üzerinde durulmuştur.

Aydoğdu, Özdemir, Dedeoğlu ve Mermer (2012): “Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Teknikleri Kullanılarak Ankara İli Yenimahalle İlçesindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımın Belirlenmesi” adlı makale çalışmasında CBS ve Uzaktan algılama sistemi ile 2000-2005 ve 2005-2010 yılları arasında beş yıllık periyotta amaç dışı arazi kullanımı belirlenmiştir.

Çelik (2007): “Tarım Topraklarının Kentsel Arsa Olarak İmara Açılmasının Getirmiş Olduğu Sorunlar” adlı çalışmasında kentlerin büyümesiyle saçaklanma ve kaçak yapılaşma yüzünden şehirlere yakın tarım alanları imara açılması ve tarım arazi amaç dışı kullanımına yol açması üzerinde durulmuştur.

Özgül (2010): “Türkiye’de Tarım Alanı Tahribatı ve Çevresel Etki Değerlendirmesini Yeniden Düşünmek” adlı makalede gelişen ve değişen dünyada tarım alanlarının önemi her geçen gün artmasına karşın ülkemizde ve dünyada tarım alanlarının hızla yok edilmesi ve tarım alanlarının amaç dışı kullanımının önüne geçebilmek amacıyla ÇED (Çevre Etki Değerlendirme) raporlarının önemi üzerinde durulmuştur.

Akseki, Meşhur (2013): “Kentsel Yayılma Sonucu Yapılaşmaya Açılan Verimli Tarım Alanları: Konya Kenti Deneyimleri” adlı çalışmalarında son yıllarda hızla artan nüfus ve kentleşmenin yol açtığı çevre sorunları ve tarım alanlarının amaç dışı kullanımına yol açması incelenmiştir.

Özdemir (1995): “Türkiye’de Tarım Bölgelerine Göre Toprak Korumaya Yönelik Sorunlar ve Öneriler” çalışmasında toprak kaynaklarının niteliklerine göre uygun olarak kullanılmaması tarım alanlarının ve meraların tahribi, erozyon, çoraklaşma, drenaj yetersizliğinden ve kirlenmeden kaynaklı arazilerin amaç dışı kullanımı üzerinde durulmuştur.

ÇALIŞMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI

Sit ve sitüasyon ile ifade edilen lokasyon; fiziki, beşeri ve ekonomik ortamlardan oluşan mekanın belirlenmesi Coğrafya biliminin temel prensiplerindedir. Mekânın bir düzlem üzerinde gösterilmesi coğrafyanın özünü oluşturmaktadır.⁶ “Nerede” sorusuna cevap veren lokasyon veya coğrafi konum, incelenmekte olan “olay”ın olduğu kadar “yer”in bilinmesi gerekir. Yerlerin belirlenmesi mekânsal dokunun anlaşılması için önemli olan Coğrafya’nın prensiplerinden olan dağılışın ortaya konulmasını sağlar.⁷

Harran Ovası, Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Orta Fırat Bölümünde, Şanlıurfa Yöresinde yer almaktadır (Harita 2). Harran Ovası, Cüllap nehrinin suladığı Mezopotamya’nın kuzeyinde bulunan bir ovadır. Zamanla ovayı sulayan nehirler kurumuş ve sudan yoksun olan bir ova haline gelmiştir. Harran Ovası’nın doğusunda Tektik Platosu, batısında Fatik Platosu ve kuzeyinde Germüş Platosu bulunmakta olup ovanın güneyi Türkiye-Suriye sınıra kadar uzanan bölge içinde yer almaktadır. Ortalama yüksekliği 375 m olan Harran Ovası Şanlıurfa’nın yükseltisi en düşük ovasıdır. Doğusunda Viranşehir ilçesi ve Ceylanpınar Ovası, batısında Suruç Ovası yer alır. Harran ovası arazi tasnifi yapılmış 225.109 ha alanı kaplamaktadır.⁸

Harran Ovası, Şanlıurfa il merkezinin güneydoğusundan başlayıp Suriye sınırına kadar uzanan geniş bir alanda yer almaktadır. Şanlıurfa ili Coğrafi koordinatları 36° 40’ ve 38° 02’ kuzey enlemleri ile 37° 50’ ve 40° 12’ doğu boylamları arasında yer almaktadır. Harran Ovası, Fırat ile Dicle nehirleri arasında

---

⁶ Nazmiye Özgüç, vd, *Coğrafya, Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*, (İstanbul: Çantay Kitabevi, 2010), 57.

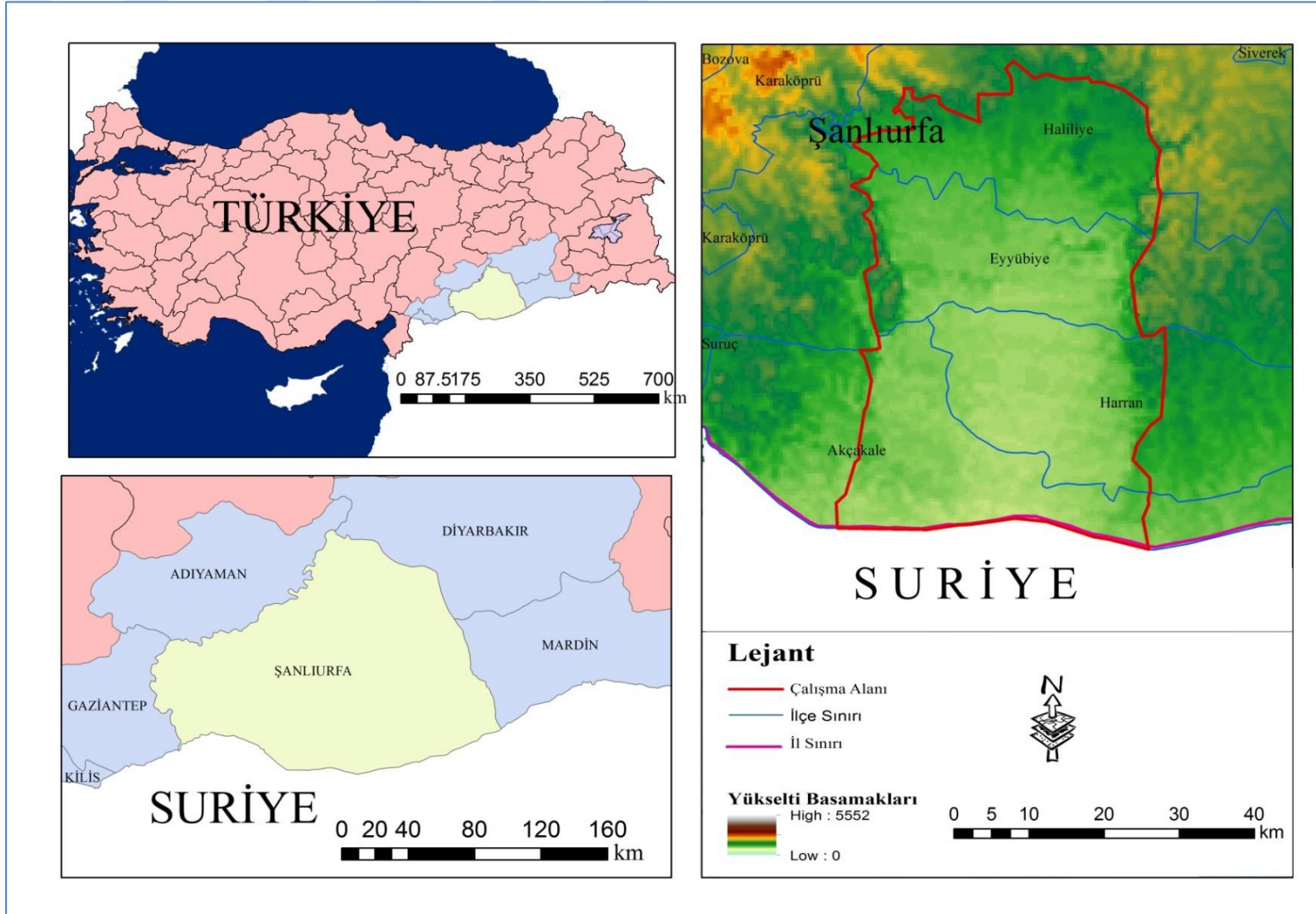
⁷ Erol Tümertekin, vd, *Beşeri Coğrafya insan, kültür, mekan*, (İstanbul: Çantay Kitapevi, 2011), 61-62.

⁸ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, *İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi*, (Şanlıurfa: Tarım Master Planı, 2006), 47.

kalan ve Mezopotamya olarak isimlendirilen alanın Yukarı Mezopotamya kısmında yer almaktadır. Şanlıurfa il merkezinin bir bölümü ile Akçakale ve Harran ilçe merkezleri Harran Ovası üzerinde kurulmuştur.

Harita 2: Harran Ovası Lokasyon Haritası

Kaynak: Esri verilerinden CBS ortamında hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HARRAN OVASI'NIN GENEL COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1.1. DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ

Geçmişten günümüze insanlara yerleşme imkânı sunan Harran Ovası bu özelliğini fiziki şartlarına borçludur. Yer şekilleri, iklim, toprak türü ve jeolojik yapısı, hidrografi ve bitki örtüsü gibi etmenler doğal ortam şartlarını oluşturmaktadır. Harran Ovası ve yakın çevresi tarih boyunca yerleşilmiş ve birçok medeniyete ev sahipliği yapması bakımından önemli bir merkez konumunda bulunmuştur. Harran Ovası'nın tarih boyunca yerleşme açısında her dönemde kullanılmasını sağlayan en önemli etmen fiziki koşulların uygunludur.

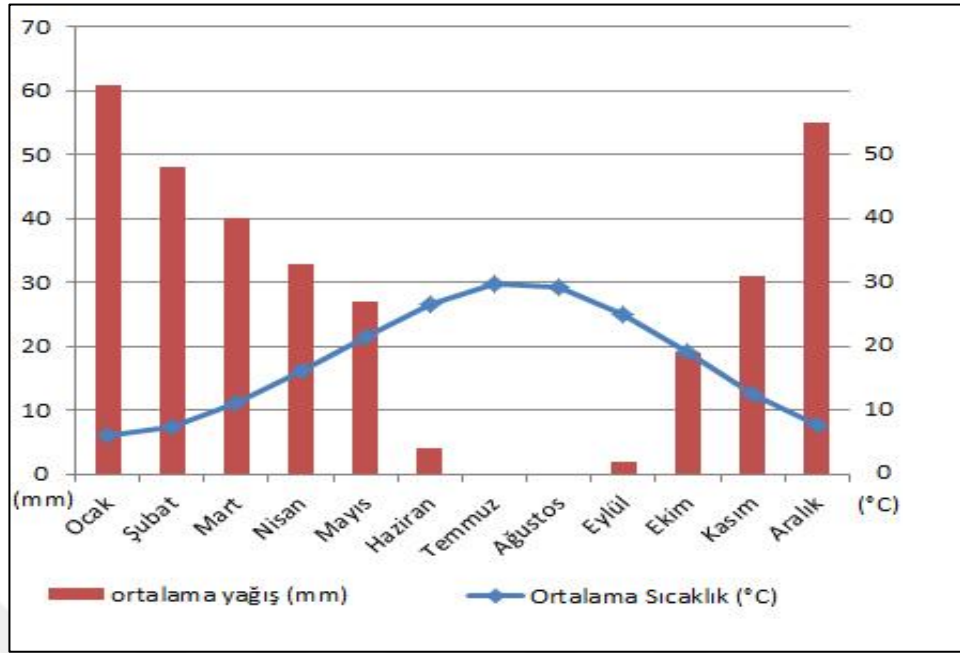
Harran Ovası'nın ikliminin belirlenmesinde kullanılacak en önemli veriler ovanın güneyinde yer alan Akçakale ilçesine ait meteoroloji istasyonu ve ovanın kuzeyinde bulunan Şanlıurfa istasyonlarının verileridir. Harran Ovası'nın da içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sıcaklık yaz mevsiminden Basra alçak basıncı ve Samyeli rüzgârları etkisiyle gündüz 40°C üzerine çıkmaktadır. Sıcaklığın yüksek olması ve bağıl nem düşük olması buharlaşmayı arttırmaktadır. Harran Ovası ve Ceylanpınar Ovası'nda sadece yaz mevsiminde potansiyel buharlaşma 2000 mm üzerine çıkmakta ve çalışma alanı bu haliyle çölleri andırmaktadır.⁹ Harran Ovası'nda Temmuz ve Ağustos aylarında ortalama sıcaklık 30°C'nin üzerine çıkmakta ve bağıl nem düşük olmasına bağlı olarak güneş radyasyonu zemini aşırı ısıttığından dolayı gölgede sıcaklık 40°C'nin üzerinde seyretmektedir.¹⁰ Kış mevsiminde ise Orta Akdeniz'den gelen cephelerin etkisi altına girmekte ve Nisan ayına kadar yağışlar devam etmektedir. Ayrıca ilkbahar döneminde konveksiyonel yağışlar oluşmaktadır.

---

⁹ İbrahim Atalay, vdç, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, (İstanbul, İnkilap Yayınları, 2011), 399.

¹⁰ Atalay, v.dğr., *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, 400.

Grafik 1: Akçakale İstasyonu Ortalama Sıcaklık ve Yağış Miktarı (1985-2015)

Kaynak: Climate Data “Akçakale İklim Verileri” erişim: 12 Ekim 2018, <https://tr.climate-data.org/asya/tuerkiye/sanl%C4%B1urfa/akcakale-15462/>

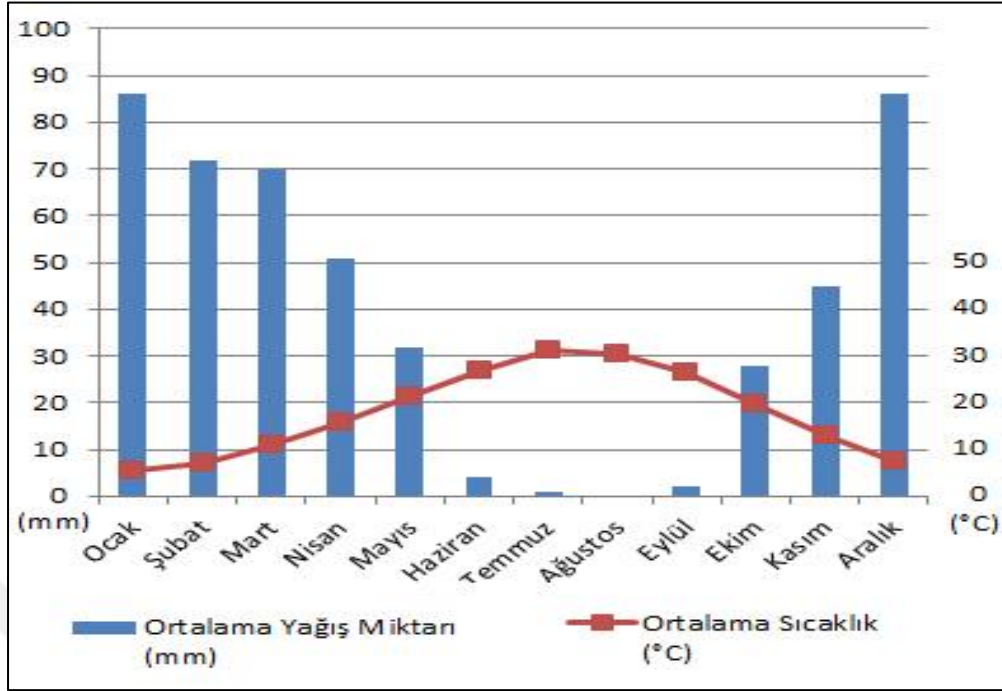
Harran Ovasında hâkim olan iklim türü Step iklimidir. Ancak Akdeniz iklim etkileri de görülmektedir. Yaz mevsimleri sıcak geçerken kış mevsiminde sıcaklık değerleri düşük seyretmektedir. Yaz mevsiminde ortalama sıcaklık değerleri 30°C’yi geçmekteyken ve çöl sıcakları yaşanırken kış mevsiminde ise ortalama sıcaklık 0°C’nin altına pek düşmemektedir (Grafik 1). Yüksek sıcaklıklara rağmen ovada ortalama yıllık toplam yağış miktarı 320 mm civarında seyretmektedir. Yüksek seyreden sıcaklıklar ve yağışların yetersiz olması ovada kuraklığın fazla olmasına yol açmaktadır.

Tablo 1: Akçakale İstasyonu Ortalama Sıcaklık ve Yağış değerleri

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık Ortalama
Ortalama Sıcaklık (°C)	6.1	7.5	11.2	16.1	21.6	26.6	29.8	29.3	24.9	19.2	12.6	7.6	17.7
ortalama yağış (mm)	61	48	40	33	27	4	0	0	2	19	31	55	320.0

Kaynak: Climate Data “Akçakale İklim Verileri” erişim: 12 Ekim 2018, <https://tr.climate-data.org/asya/tuerkiye/sanl%C4%B1urfa/akcakale-15462/>

Grafik 2: Şanlıurfa İstasyonu Ortalama Sıcaklık ve Yağış Miktarı (1985-2014)

Kaynak: Climate Data “Akçakale İklim Verileri” erişim: 12 Ekim 2018,
<https://tr.climate-data.org/asya/tuerkiye/sanl%C4%B1urfa/akcakale-15462/>

Ovada sıcaklık ortalaması Ocak ayında 6,1°C derece ile kayda geçerken en yüksek sıcaklık ortalaması ise Temmuz ayında 29,8°C ile ölçülmüştür (Tablo 1 ve Grafik 1 ve 2). Yağışların dağılışında ise Kış ve İlkbahar mevsimi yağışın en çok düştüğü mevsimlerdir. En yüksek yağış ortalaması Ocak ayında 61 mm, en düşük yağış ortalaması ise Temmuz ve Ağustos ayında meydana gelirken yıllık ortalama toplam yağış miktarı 320 mm olmaktadır. Ovanın güneyinde değerleri kuzeyine göre daha azdır. Kuzeyde yükseltinin fazla olmasından dolayı sıcaklık değerleri güneyine göre az da olsa daha düşük olarak tespit edilmiştir. Yaz mevsiminde ovanın genelinde ciddi bir kuraklık yaşanmaktadır (Tablo1, Grafik 1 ve 2). Bu dönemde yağışların az ve buharlaşmanın fazla olmasından dolayı tarımsal arazilerde sulamaya duyulan ihtiyaç artmaktadır.

Tablo 2: Akçakale İstasyonu İklim Sınıflandırması

Erinç İklim Sınıflandırması			
Yağış Etkinlik İndisi	10.23	İklim Tipi	Kurak
DeMartonne İklim Sınıflandırması			
Kuraklık İndisi	4.62	İklim tipi	Kurak
Trewartha İklim Sınıflandırması			
Kış Mevsimi İklim Tipi	Kışları Serin	Yaz Mevsimi İklim Tipi	Yazları Çok Sıcak
Thornthwaite İklim Sınıflandırması			
İklim Sınıfı	D,B'4,d,b'2 (*)		
(*) D: Yarı Kurak, B'4: 4. Derece Mezotermal, d: Su Fazlası Olmayan Veya Pek Az Olan, b'2: Yaz Buharlaşma Oranı %58,7			

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü “ İklim Sınıflandırması” erişim: 14 Ekim 2018, <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx?m=AKCAKALE> (1981-2010 yılları arası verileri kullanılmıştır.)

Harran Ovası'nı tanımlayan Akçakale istasyon verilerinden yararlanılarak hazırlanan iklim sınıflandırmasında Erinç'e göre yağış etkinliği indisi 10,23 ve iklim tipi kurak olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).¹¹ DeMartonne'ye göre Harran Ovası 4,62 kuraklık indisi ile kurak bir iklime sahiptir (Tablo 2).¹² Evrensel Sıcaklık Ölçeği'ne göre (Trewartha İklim Sınıflandırması) Harran Ovası'nda kışları serin, yaz mevsimi ise çok sıcak geçmektedir (Tablo 2). Thornthwaite'ye göre Harran Ovası yarı kurak, 4. Dereceden mezotermal, su fazlası olmayan veya pek az olan ve yaz buharlaşma oranı %58,7 olan bir iklime sahiptir (Tablo 2).¹³

Harran Ovası tektonik bakımdan çöküntü ovası özelliği göstermekle beraber Pleistosen'den Holosen'e kadar uzanan dönemde göl tabanı iken kurak ve yağışlı dönemlerde silt akışı, oluşumunu etkilemiştir. Harran Ovası'nın doğusundaki Tektek Platosu ve batısındaki Fatik Platosu bir horst özelliği gösterirken ova bu iki plato

¹¹ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü, *Erinç İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi*, (Ankara: 2016), 6.

¹² T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü, *De Martonne Kuraklık İndeksine Göre Türkiye İklimi*, (Ankara: 2016), 13.

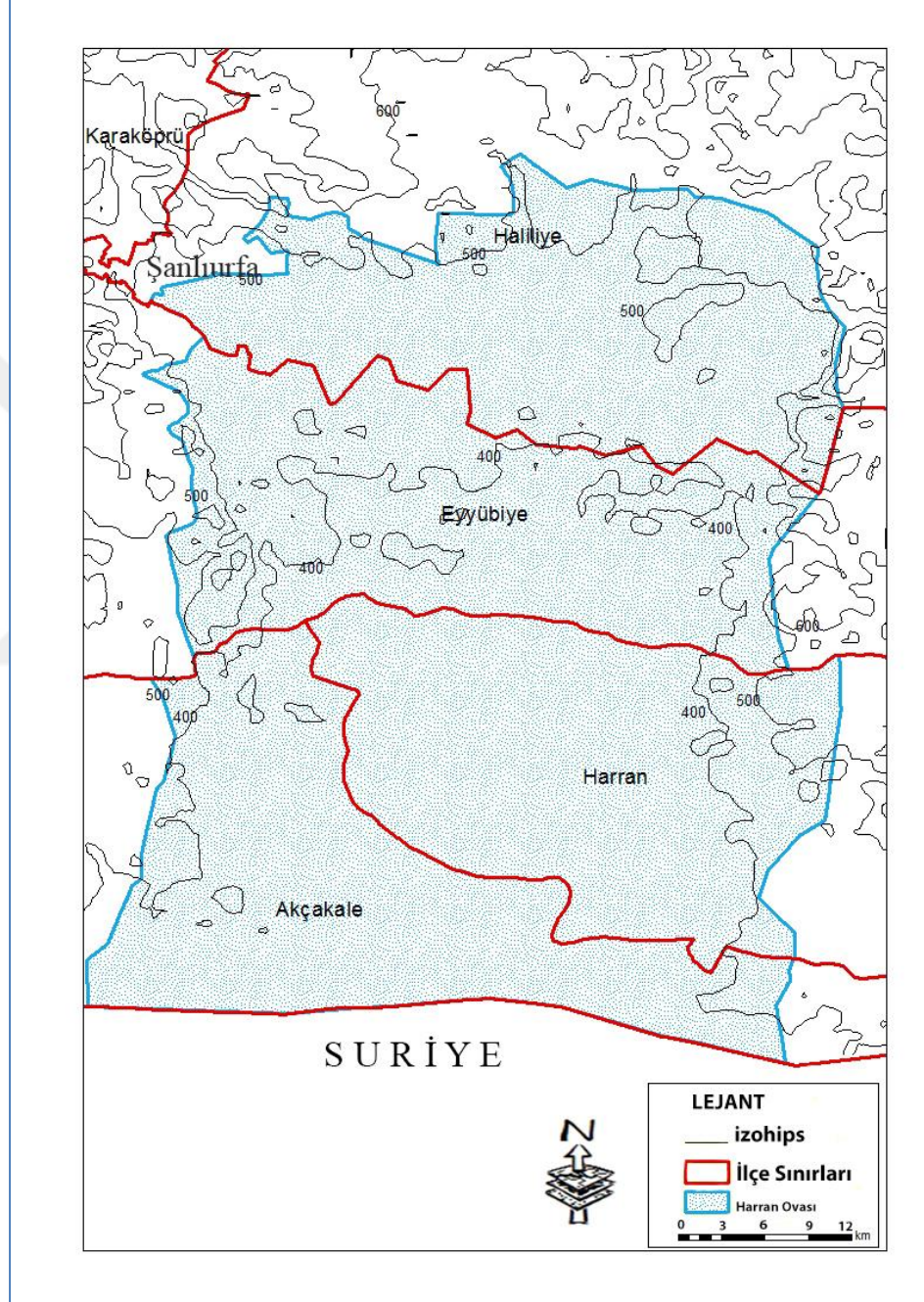
¹³ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü, *Thornthwaite İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi*, (Ankara: 2016), 18.

arasında değişim göstermektedir.¹⁶ Harran Ovasının kuzey kesiminde denizden yükseklik, ortalama 400 m civarında olup güneye indikçe Suriye sınırına doğru ortalama yükselti 370 m seviyelerine düşmektedir (Harita 4). Harran Ovası, batıdan Fatik Platosu, doğudan Tektek Platosu ve kuzeyden Germuş Platosu ile çevrilidir.

Harita 4: Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası

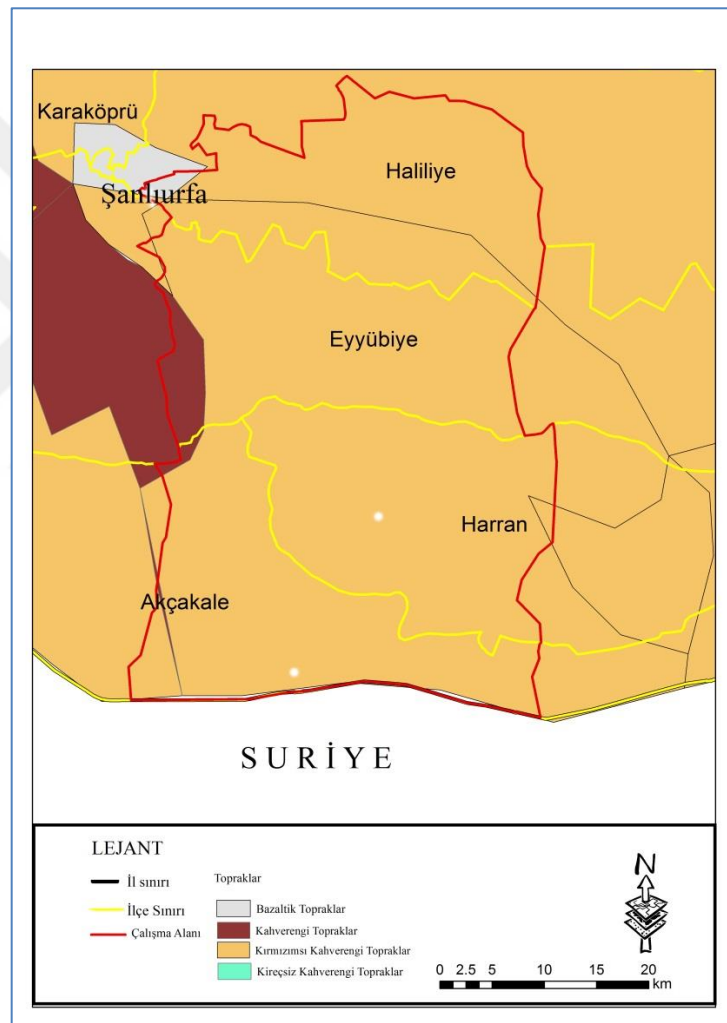

Kaynak: Esri verilerinden CBS ortamında hazırlanmıştır.

¹⁶ Necati Yenmez, "Ova Topraklarının Tuzlanmasına Yeni Bir Örnek: Harran Ovası", 207.

Harran Ovası'nın tamamı toprak tipi açısından kahverengi ve kırmızımsı kahverengi arasında değişmektedir (Harita 5). Baskın kil minerali ise smektit grubu killerdir.¹⁷ Ova toprakları genellikle killi-tınlı bünyede olup ovanın bazı bölümlerinde Aridisol topraklara rastlanmaktadır.¹⁸ Aridisol topraklar kurak bölgelerde nem ve organik madde bakımından oldukça fakir olup pedojenik horizonları yeteri kadar gelişme göstermemiştir. Bunun dışında Harran Ovası'nda kireçli tortullar üzerinde yazın nem eksikliği nedeniyle çatlayan, kışın su aldığında şişen Vertisol topraklar da bulunmaktadır.¹⁹

Harita 5: Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Toprak Haritası

Kaynak: Prof. Dr. h.c. İbrahim ATALAY'ın Türkiye Toprak Haritası'ndan yararlanılarak CBS ortamında hazırlanmıştır.

¹⁷ Kadir Yılmaz, "Harran Ovası Topraklarında Smektit ve Paligorskit Oluşumu, Turkish Journal of Agriculture and Forestry, 8/25, (1999), 635.

¹⁸ İbrahim Atalay, vd, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, 404.

¹⁹ İbrahim Atalay, vd, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, .404.

Harran Ovası hidrografya özellikleri bakımından kurak sayılabilecek kadar az su kaynaklarına sahiptir. Harran Ovası'nda bulunan derelerden en büyüğü Cüllap Deresi, kaynağını Germüş platosundan alarak ovayı kuzey-güney yönünde kat ederek Suriye'ye doğru devam eder. Diğer önemli dereler Karakoyun, Cudi, Hayat, Şeyhan, Calgaga ve Valdelhan Dereleridir. Harran Ovası ve yakın çevresinde bir göl bulunmamaktadır (Harita 6). Kaynaklarını ovanın kuzeyinde bulunan Germüş platosu ve batısında bulunan Fatik platolarından alan ve yağışlı kış mevsimlerinde akışa geçen, kuraklığın hüküm sürdüğü yaz mevsimlerinde ise kuruyan dereler de bulunmaktadır.²⁰ Ayrıca Atatürk Baraj Gölü'nün sularını taşıyan kanallar da önemli su kaynaklarını oluşturmaktadır.

Bitki örtüsünü belirleyen en önemli etmenler iklim ve toprak özellikleridir. Harran Ovası ve yakın çevresinde hakim olan iklim kurak dönemleri belirgin ve uzun, buharlaşma yüksek seyrederken, kış mevsimleri yağışlı geçmektedir. Yarı kurak bir iklime sahip olan Harran Ovası ve yakın çevresinde hakim bitki örtüsünü kısa boylu kurakçıl otlar oluşturmaktadır. Harran Ovası'nda çölümsü karakterde stepler yer almaktadır.²¹ Step bitkileri Mart ve Nisan aylarında yeşerip Mayıs ve Haziran aylarında şiddetli kuraklığın başlamasıyla kurumaya başlar. Ancak Harran Ovası'nda tarım ve yerleşmeden dolayı bitki örtüsü tahrip edilmiştir. Ova tabanına yayılmayan bitki örtüsü, nadasa bırakılan ve tarım yapılmayan eğimli alanlarda görülmektedir.²²

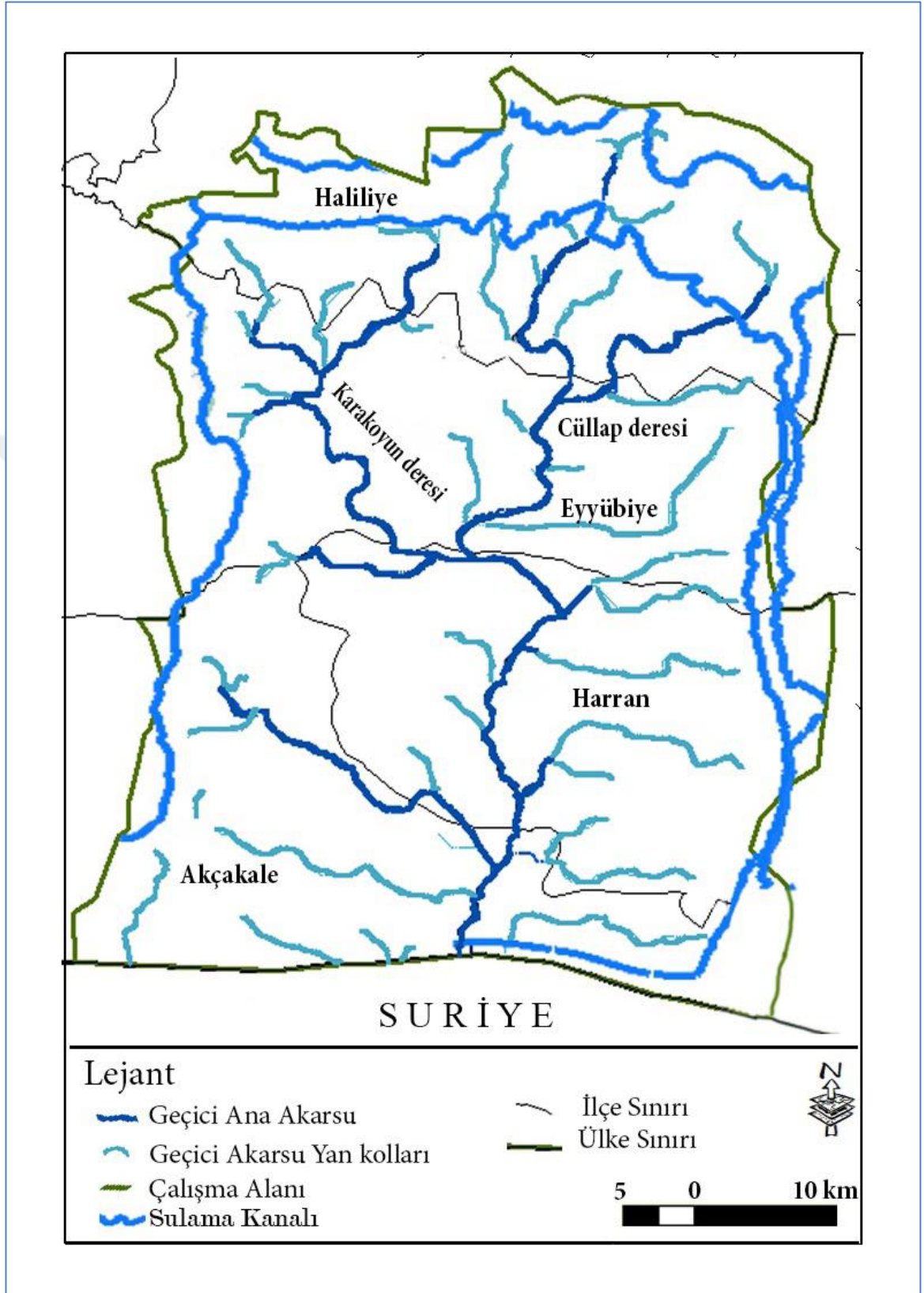
---

²⁰ M. Sait Şahinalp, *Harran Ovası ve Yakın Çevresi'nin Coğrafi Etüdü ve Planlaması*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998), 58.

²¹ İbrahim Atalay, vd, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, 406.

²² Şahinalp, *Harran Ovası ve Yakın Çevresi'nin Coğrafi Etüdü ve Planlaması*, 57.

Harita 6: Harran Ovası Hidrografiya Haritası

Kaynak: Esri verilerinden CBS ortamında hazırlanmıştır.

1.2. BEŞERİ ÖZELLİKLER

Harran Ovası'nın beşeri özellikleri; Şanlıurfa'nın Akçakale, Harran, Eyyübiye ve Haliliye ilçelerinin ova sınırları içerisinde kalan mahalleri baz alınarak yapılmıştır. TÜİK verilerine göre Harran Ovası'nda 1990 yılında 112.535 kişi ikamet ederken nüfus miktarı her dönem artış gösterirken 2017 yılında Harran Ovası'nda yaşayan insan sayısı 243.671 olmuştur (Tablo 3).

Nüfusun dağılışında ise Şanlıurfa il merkezi ile Harran ve Akçakale İlçe merkezlerinde yoğunluk göstermektedir. Nüfusun ova geneline de dağıldığı görülmektedir (Harita 7).

Tablo 3: Harran Ovası Nüfusu

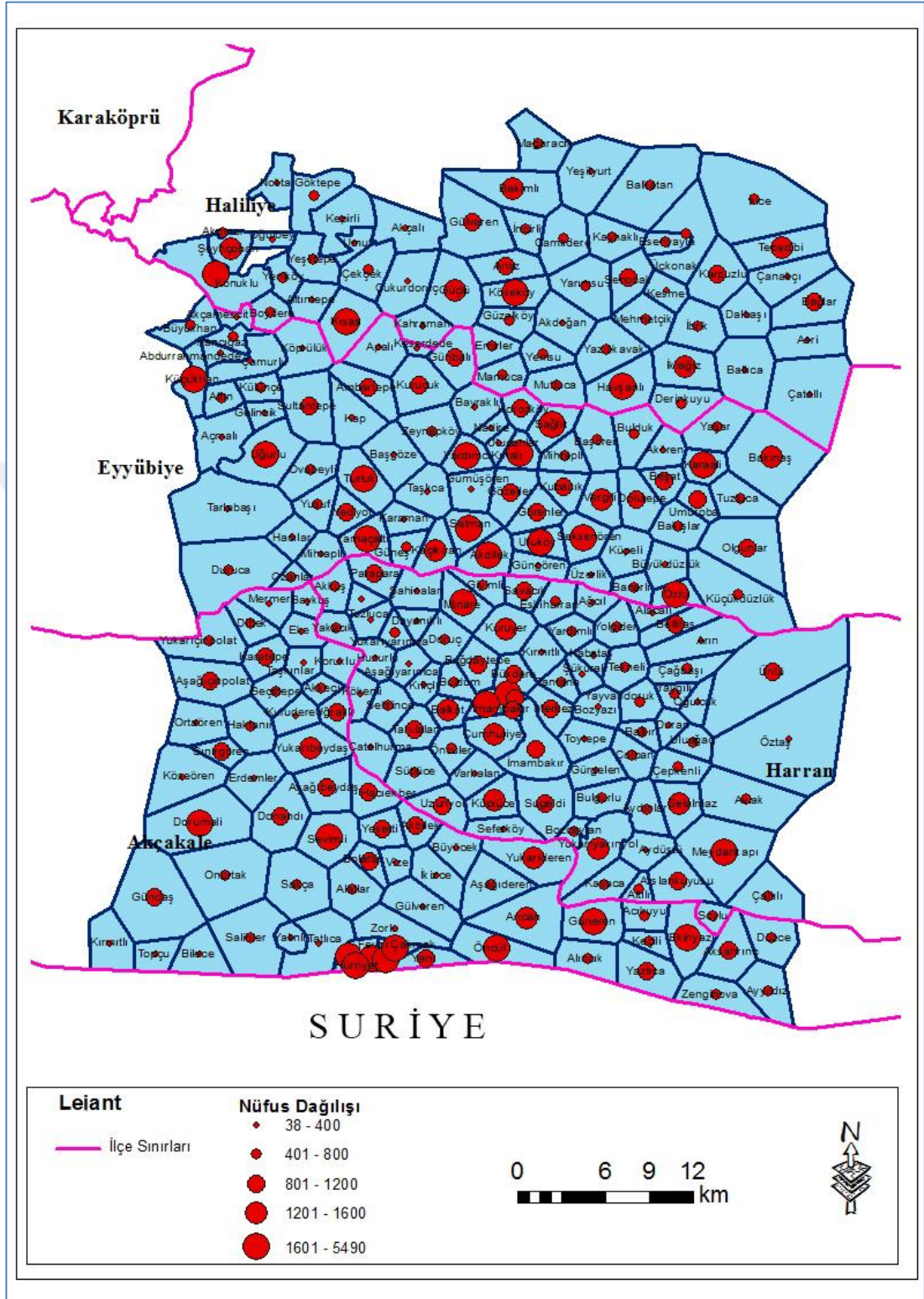
1990	123.535
2000	165.709
2013	222.459
2015	233.007
2017	243.671

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Harran Ovası'nda nüfusun büyük bölümü kırsal kesimde yaşamasına rağmen 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı kanun ile büyükşehir belediye illerde yaşayan nüfusun tamamı kentsel nüfus sayılmıştır.²³ 2013 yılından beri Şanlıurfa İl sınırları içerisinde yaşayan herkes kentli nüfus kapsamında değerlendirilmektedir.

²³ Ali Özçağlar, "Büyükşehir Belediyeli İllerde Kır ve Nüfusunun Tespiti Mümkün mü?", *TUCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ali Özçağlar vd. (Ankara, 13-14 Ekim 2016), 272.

Harita 7: Harran Ovası Nüfus Dağılım Haritası (2017)

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenerek CBS ortamında hazırlanmıştır.

Harran Ovası ve ovanın yakın çevresinde şehirler dışında kalan yerlerde nüfusun büyük bölümü tarım ve hayvancılık sektöründen geçimini sağlamaktadır.²⁴ Harran Ovasında GAP'tan önce geleneksel tarım yöntemlerine bağlı olarak ekonomik seviyesi düşük, çağdaş yaşama koşullarından uzak bir toplum yapısı hâkim durumdaydı. Ayrıca istihdamın düşük olması ve işsizliğin yüksek olmasından dolayı bölge dışına göç yoğun olarak yaşanmaktaydı. GAP ile beraber insani gelişmişlik endeksi giderek yükselen Şanlıurfa'da sosyal ve ekonomik hayat alanında köklü değişiklikler yaşanmıştır. GAP'tan önce bölge dışına yaşanan yoğun göç hareketi, 1995 yılından itibaren özellikle Atatürk Barajı'nın sağladığı sulama imkânları ile bölge dışına göç azalmıştır.²⁵ GAP, doğal ve beşeri kaynakları kullanarak sürdürülebilir sosyo-ekonomik ve insani gelişme ilkesini benimsemiştir.²⁶

Harran Ovası'nda kırsal yerleşme olarak köy, mezra, hollik ve kom yerleşmeleri bulunmaktadır. Yerleşme dokusu bakımından Harran Ovası'nda yeryüzü şekillerinin düz ve engebenin az olması nedeniyle toplu ve dairesel yerleşmeler yaygın olarak bulunmaktadır. Harran Ovası'nda yapı malzemesi olarak iklim ve toprak yapısına bağlı olarak geçmişten gelen kerpiç yapılar yaygın şekilde kullanılırken son yıllarda kerpiç yapıların yerini tek katlı ve 2 katlı müstakil yapılar almaya başlamıştır. Harran Ovası kırsal kesiminde ikamet edenlerin temel geçim kaynağı tarım olduğundan bölgede çok çocuklu aile yapıları ve hane halkının fazla olması nedeniyle konutlar geniş olarak inşa edilmektedir (Tablo 6).

Eğitim seviyesi düşük olan ovada son yıllarda hem kızlarda hem de erkeklerde eğitim düzeyi yükselmiştir. Okuma yazma bilmeyen nüfus 62.391 kişidir (Tablo 4). Okumaya yazma bilmeyen nüfus oranı %12,4 olarak tespit edilmiştir.

---

²⁴ Şahinalp, *Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Coğrafi Etüdü ve Planlaması*, 72.

²⁵ Ayhan Akış, vd, "Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Şanlıurfa'daki Göçe Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/10, (2003): 533-534.

²⁶ Sedat Benek, "GAP Bölgesi'nde Modern Tarımın ve Tarıma Dayalı Sanayinin Gelişmesinde Bir Araç Olarak Sözleşmeli Tarım Modelinin Önemi", *HRÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13/1, (2009): 78.

Tablo 4: Harran Ovası ve Yakın Çevresindeki İlçelerin Okuma-Yazma Durumları

	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma yazma bilen
Akçakale	8753	40515
Eyyübiye	28838	170496
Haliliye	17987	199896
Harran	6813	30763

Kaynak: TÜİK 2013 Verileri

1.3. EKONOMİK ÖZELLİKLER

Harran Ovası'nda ikamet eden nüfusun temel geçim kaynağını tarım oluşturmaktadır. Ova genelindeki köylerde ekilebilir tarım arazilerinin toplam köy alanına oranı %60-%90 arasında değişmektedir.²⁷ Ancak günümüzde idari olarak köy olmadığından köylerin yerini mahalleler almıştır. Mahallerin idari sınırları içerisinde kalan alanın yaklaşık %60-90'ı ekilebilir tarım arazilerini oluşturmaktadır. Harran Ovası ekonomisi tarih boyunca tarıma dayalı olmuştur. GAP'tan önce buğday, arpa, susam ve mercimek bölgenin en önemli tarım ürünleriydi. GAP ile beraber sulanabilen alanlar genişlemiş ve bölgede tarım ürünlerinin çeşitlilik göstermesini sağlamıştır. Son yıllarda özellikle pamuk tarımı ön plana çıkan önemli bir tarım ürünü haline gelmiştir. Harran Ovası ve yakın çevresi Türkiye'nin en büyük pamuk üretim merkezi haline gelmiştir. Bunun dışında kırmızı mercimek, fıstık, seralarda jeotermal enerji ile sebze üretilmektedir. Ayrıca son yıllarda mısır üretimi giderek artmaktadır.

Ovada sanayi kuruluşları daha çok bölgedeki tarıma dayalıdır. Pamuk çırçır ve pres fabrikaları ile un fabrikaları ön plana çıkan sanayi kuruluşlarıdır. Bunun dışında Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi inşaat sektörü ve inşaat sektörüne paralel gelişen briket, tuğla, beton, boya, alçı ve dekorasyon gibi ekonomik faaliyetler dikkat çekmektedir. Ayrıca ovada çiftlik ahır hayvancılığı ve küçükbaş mera hayvancılığı da yapılmaktadır.

²⁷ Sedat Benek, "Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri" *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4/1, (2006): 71-72.

Son yıllarda Harran Ovasında özellikle domates gibi ürünlerin sera şeklinde üretimi yapılmaktadır. Karaali domatesi Türkiye genelinde isim yapan ürün haline gelmiştir. Harran Ovası'nda ulaşımda Akçakale-Şanlıurfa karayolu Akçakale sınır kapısından Şanlıurfa il merkezine kadar uzanmaktadır. Ovanın içinde bulunun diğer bir önemli ulaşım güzergâhı Şanlıurfa-Mardin Karayolu'dur. Bunlar dışında ova içerisinde tek şeritli ve çift şeritli birçok kara yolu güzergâhı bulunmaktadır (Harita 19). Harran Ovası içerisinde bulunan Harran Antik Kenti ve Harran evleri önemli turistik yerler olarak dikkat çekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TARIM ARAZİLERİNİN İŞGALİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE NEDENLER

2.1. TARIM ARAZİSİ KAVRAMI

Tarımsal üretim yapılan veya yapılmaya uygun olan veya imar, ihya, ıslah edilerek tarımsal üretim yapılmaya uygun hale dönüştürülebilen arazilere, tarım arazisi denilmektedir. Tarım arazileri kendi içinde dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar; mutlak tarım arazisi, özel ürün arazisi, dikili tarım arazisi ve marjinal tarım arazisi olarak sınıflandırılmaktadır.²⁸

Mutlak tarım arazisi, hâlihazırda tarımsal üretimde kullanılan arazilerdir. Özel tarım arazisi; özel bitkilerin ve su ürünlerinin yetiştirildiği alanlardır. Dikili tarım arazisi; ağaç, ağaççık, çalı gibi ürünlerin yetiştirilebildiği arazi çeşididir. Marjinal araziler ise geleneksel toprak işletmeciliği yapılan verimsiz arazilerdir.²⁹

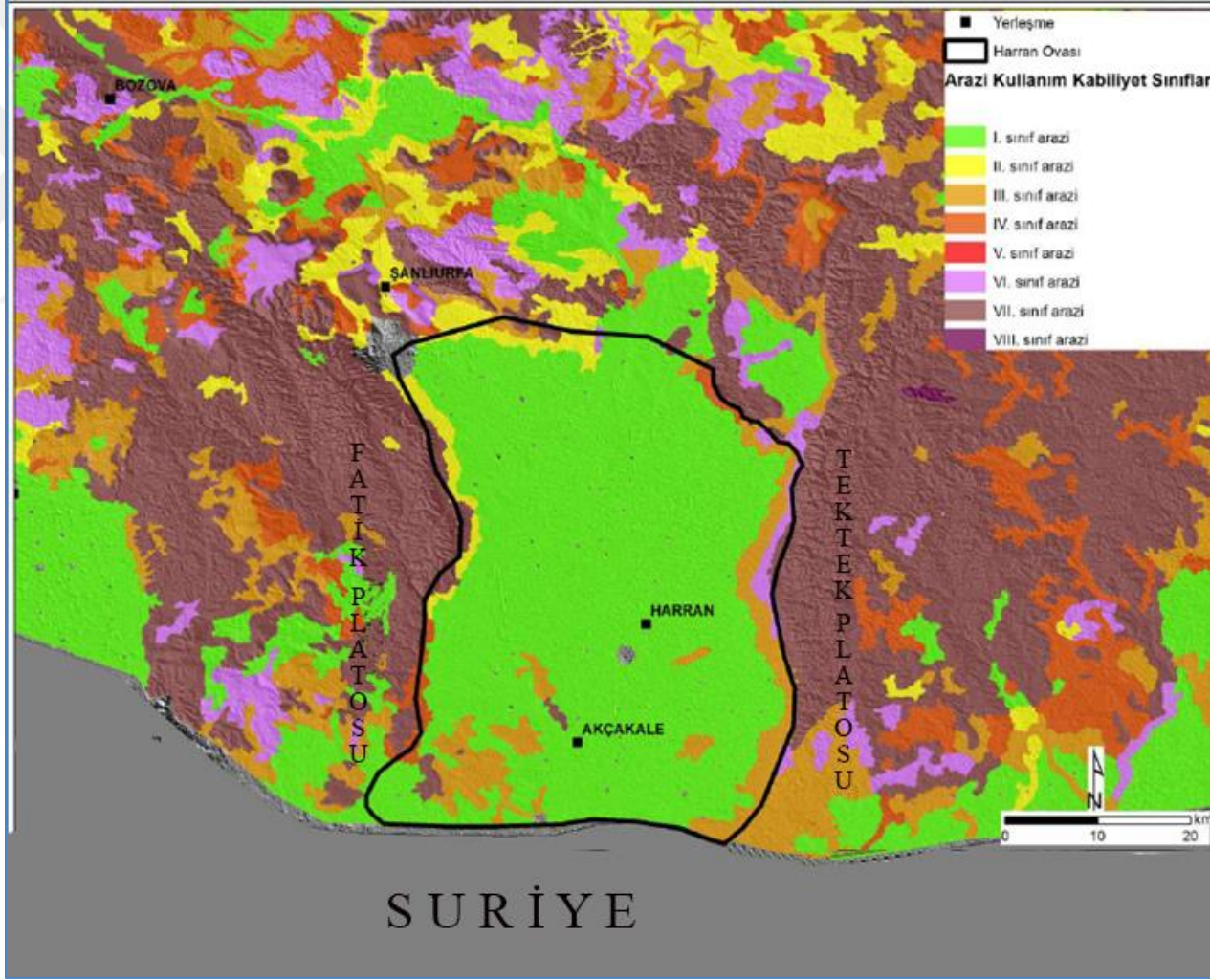
Harran Ovası'nın bulunduğu alan birinci dereceden ve mutlak tarım arazisi grubunda yer almaktadır (Harita 8). Birinci sınıf tarım arazisi; düz veya düze yakın verimli ve kolayca işlenebilen alışılmış ziraat metotları uygulanabilen arazileri barındırır. Bu sınıf arazide su ve rüzgâr erozyonu nadiren görülür. Topraklar iyi drenaja sahiptirler, sel ve taşkın zararlarına maruz kalmaz.³⁰ Harran Ovası'nın büyük bölümü birinci sınıf arazilerden oluşmakla beraber ovanın doğusunda Tektek Platosu'na doğru ve batısında Fatik Platosu'na doğru ikinci sınıf araziler yayılmış göstermektedir (Harita 8). İkinci sınıf arazi, kolay işlenebilen ancak birinci sınıf araziye göre hafif eğimli ve kolay aşınabilen malzemedir oluşmaktadır.

²⁸ Resmi Gazete, Tarih: 19 Temmuz 2005, S. 25880

²⁹ Pınar Topçu, *Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar*, Yayın No:2836, (Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, 2014), 16-17.

³⁰ Cuma Çiftçi, "*Karaali Köyü Monoğrafyası*", (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 24-25.

Harita 8: Harran Ovası ve yakın çevresinin Tarımsal Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfları

Kaynak: Mehmet Ali Çelik, vd, “Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) Harran Ovası Tarımsal yapısında Meydana Getirdiği Değişimlerin Uzaktan Algılama İle İncelenmesi” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6/28 (2013): 53

2.2 TARIM ARAZİLERİNİN AMAÇ DIŞI KULLANIMI

Toprak, son yıllarda büyük baskı altında kalmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çoraklaşma, erozyon, tuzlanma ve en önemlisi de amaç dışı kullanım yüzünden insanoğlunun kadim dostu olan toprak hızla kaybedilmektedir.

Amaç dışı kullanım; kullanılacak materyalin amacına ve potansiyeline en uygun şekilde kullanılması yerine bu potansiyele ters düşecek şekilde kullanmaktır. Örneğin; sanayi bölgelerinin düz veya düze yakın arazilerde kurulması yanlış arazi kullanımına örnek teşkil eder. Zira düz veya düze yakın arazilerin en uygun kullanım alanı tarımdır. Tarım dışında herhangi bir ekonomik faaliyetin yapılması bu tür arazilerin amaç dışı kullanıldığını gösterir. Amaç dışı kullanım en çok ovaları yani tarım arazilerini etkilemektedir.

Sanayileşme ve olağan ekonomik gelişmenin sonucu olarak kentsel alan (sanayi alanları, ulaşım tesisleri, turistik alanlar vb.) gereksinimleri tarım topraklarından edinilmekte ve tarım toprakları aleyhine gelişmektedir. Türkiye’de tarımsal alanlar hızla kaybediliyor. 1990 yılında 27,9 milyon ha olan toplam tarım alanı, 2014'e gelinceye kadar yüzde 15 azalarak 23,9 milyon ha'ya inmiştir³¹. Aradan geçen 24 yılda 3 milyon 907 bin ha tarım alanı çeşitli nedenlerle tarımsal faaliyetlerden koparılmıştır. Bunun yanı sıra kurak ve yarı kurak bölgelerimizde halen 4,1 milyon ha tarım arazisi nadasa bırakılmaktadır.³² TÜİK'in 2015 yılı verilerine göre Türkiye tarım arazilerinin 15 milyon 738 bin ha'lık alanında tarla bitkileri yetiştirilirken, 809 bin ha'da sebze, 3 milyon 284 bin ha'da da meyve üretimi yapılmaktadır.

Küresel ölçekte yanlış arazi kullanımının en önemli nedenleri aşırı ve kontrolsüz nüfus artışı, sanayi faaliyetleri, tarımsal üretim, aşırı ve erken otlatma, yakacak odun ihtiyacı, maden arama çıkarma işlemleri ve orman yangınları olarak

³¹ Haydar Albayrak, *AB Tarım Politikaları Açısından Türk Tarımında Katılımcı Bir Model Önerisi: TİGEM Örneği*, (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2017), 116-117.

³² Veri Kaynağı, “Nadas Alanı Miktarı”, erişim: 5 Mart 2018, <http://www.verikaynagi.com/grafik/nadas-alani-miktari/>

gösterilmektedir.³³ Yanlış arazi kullanımı sonucu dünyada arazilerin %26'sı tahrip edilmiştir. Tahribin nedenlerinin başında %34,5 ile aşırı otlatma gelmektedir. Yanlış arazi kullanımına bağlı olarak dünyada her yıl 60 km²'lik alan çölleşmektedir.³⁴

2.3. TARIM ARAZİLERİNİN AMAÇ DIŞI KULLANIM NEDENLERİ

2.3.1. Ekonomik Nedenler

Nüfusun hızla artması ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi nedeniyle yapılaşma baskısı tarım arazilerini tehdit etmektedir. Nüfusun artmasıyla konut ihtiyacının sürekli artması inşaat sektörünü olumlu yönde etkilemektedir. Ancak kentleşme, sanayi ve turizm amaçlı yapılaşma tarım arazilerine doğru olmaktadır. Şehirlerin çevresinde ve kırsal yerlerde sanayi tesisleri, tatil tesisleri, konutlar ve çeşitli hizmetler sunan faaliyetler nedeniyle tarım arazileri kaybedilmektedir. Özellikle tarım alanları kısıtlı olan ülkelerde tarım arazilerinin hızla kaybedilmesi daha büyük sorunlara yol açmaktadır.³⁵

Tarımsal etkinliklerden geçimini sağlayan çiftçilerin, tarımdan yeterli gelir elde edememeleri ekonomik düzeylerinin düşük olmasına yol açmaktadır. Bu durum tarım arazilerinin tarımsal etkinliklere oranla daha fazla gelir getiren tarım dışı etkinliklerde kullanılmasına sebep olmaktadır. Şehirlerin çevresinde tarım arazileri daha yüksek gelir sağlayan faaliyetlerde özellikle de arsaya dönüştürülmektedir.³⁶ Şehirlere yakın yerlerdeki tarım arazileri sahipleri tarafından toplu para için daha çok arsa olarak satılmakta ve tarımdan kopartılmaktadır. Örneğin 10 daa'lık arazi, daa'sı 10.000 TL'den 100.000 TL'ye satılmaktadır bu da tarla sahiplerini arazilerini satmaya özendirilmektedir.

Maden çıkarımı ve madencilığe bağlı olarak gelişen sanayi faaliyetleri de tarım alanlarının yok olmasına yol açmaktadır. Türkiye'de ve Dünya'nın çeşitli

---

³³ Ali Ekber Gülersoy, Bölüm Planı Yanlış Arazi Kullanımı”, *Elektronik Sosyal Bilgiler Eğitim Dergisi*, 1/2 (2014): 71.

³⁴ Orhan Doğan, Türkiye'de Erozyon Sorunu Nedenleri ve Çözüm Önerileri, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*,/137 (2011): 63.

³⁵ Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma*, (İstanbul: Çantay Kitapevi, 2012), 196.

³⁶ Mehmet Kılıç, “*Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımının Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Boyutları: Çorum İli Merkez İlçesi Toprak Sanayi İşletmeleri Örneği*” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008), 29.

ülkelerinde maden sahalarının rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla çeşitli kanunlar bulunmaktadır. Ülkemizde 2010 yılında madencilik faaliyetleri ile bozulan arazilerin doğaya yeniden kazandırılması yönetmeliği ve 2014 yılında orman kanununun 16. Maddesinin uygulama yönetmeliği ile çevresel etki değerlendirmesi yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.

Harran Ovası'nda ikamet eden insanların dışında diğer ekonomik faaliyetler yapması zamanla tarımsal arazilerin yapılaşmaya açılmasına yol açmıştır. Karayoluna yakın yerlerdeki tarımsal araziler, daha çok akaryakıt istasyonu, fabrika, hazır beton, fırın, market, tarımsal ilaç ve gübre bayileri ile otomotiv galeri gibi ekonomik faaliyetler için kullanılmaktadır. Harran Ovası üzerinde kurulmuş olan Şehirlerin çevresinde tarımsal araziler daha çok gelir getiren tarım dışı etkinliklerde kullanılmaktadır.

2.3.2. Sosyal Nedenler

Tarım arazilerinde yapılaşmanın önemli bir sebebi de bölgede yaşayan yerel halkın yaşayış biçimidir. Çok çocuklu ailelerde evlenen çocukların yeni ev açması genelde tarım arazileri üzerinde olmaktadır. Ortalama 4 erkek çocuğu olan bir ailenin yapılaşma için kaybettiği tarım arazisi 15 daa'yı bulmaktadır. Tarım arazilerindeki yapılaşmanın bir başka nedeni de aileler arasında ki anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlıklar sonucu aile fertleri ya da tarafların bir kısmı yerleşme alanından ayrılıp tarım arazisinin bir bölümüne evini taşımaktadır. Bu da tarım arazileri üzerindeki yapılaşmayı arttırmaktadır.

Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının sosyal nedenleri arasında son yıllardaki hızlı nüfus artışına bağlı köy nüfusunun artması da yer almaktadır (Tablo 3). Harran Ovası'nda yaşanan Nüfus artışı kırsal kesimde konut sayısı artmakta ve konutlar birbirine çok yakın olmaktadır. Geniş alanı olamayan Köylerde, çiftçilerin ticari amaçlı olmayan hayvancılık ve sebze üretim bahçeleri yapma istekleri nedeniyle daha geniş alan bulabilecekleri tarım arazilerinde yapılaşmayı hızlandırmıştır. Bir başka neden de Harran Ovası'nda kerpiç yapıdaki eski evlerin yerine refah seviyesinin yükselmesi sonucu betonarme yapıların yapılmasıdır. Kerpiç evler daha küçük ve daha dar alanlarda yapılmış yerlerine yapılacak olan yeni evler

bu alanlara sığamadığı için bu yeni yapılar tarım arazilerine kaymakta ve tarım arazilerini geri dönülemez bir kullanıma sürüklemektedir.

Tarımla uğraşan insanların tarım arazilerinin kullanımı konusunda bilinçsiz ve eğitimsiz oluşları kaybedilen arazi oranını arttırmaktadır.³⁷ Kırsal kesimde yerleşmelerin dikey yerine yatay yönde genişletilmesi tarım arazilerinin hızla yok olmasına yol açmaktadır. Zira köylerde çok katlı evler yerine tek katlı geniş müstakil evler tercih edilmektedir.

2.3.3. Plansız Kullanım Nedenleri

Tarımsal arazilerin yok olmasına yol açan en büyük etmenlerden biri arazilerin plansız kullanımınıdır. Arazi planlamasını tamamlamış ülkelerde arazi kaybı yok denecek kadar az olmaktadır. Türkiye gibi tarımsal arazi kullanım planlama çalışmalarına geç başlayan ülkelerde tarımsal arazilerin tarımsal etkinlikler dışındaki amaçlar için yoğun bir şekilde kullanıldığı gözlenmektedir. Türkiye’de arazi planlama çalışmaları kapsamında 1971 “Türkiye Geliştirilmiş Toprak Haritaları” yapılmıştır. Bu çalışmalar “İl’lerin Toprak Kaynağı Envanter Raporları” ve 26 su havzasına göre “Havza Toprak Raporları” adıyla yayınlanmıştır³⁸. Arazi planlamasıyla ilgili 2005 yılında 5403 sayılı toprak koruma ve arazi kullanımı kanunu çıkarılmış ve yanlış arazi kullanımının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu kanunun amacı toprağın korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımını sağlamaktır.

Bazı ülkelerde ABD kabiliyet sınıflama sisteminde değişiklikler yapılarak ülkenin ihtiyaçları ve doğal koşullarına uygun yeni sistemler geliştirilmiş ve kabiliyet sınıfları belirlenmişken, ülkemizde bu konularda yeterli çalışma yapılamamıştır. Tarım arazilerinin önem sınıflaması, son dönemde tarım arazilerini korumaya yönelik bir sınıflandırma sistemi olarak Tarım ve Orman Bakanlığı’na ülkemizde de uygulamaya konulmuştur. Ülkemizde “Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik”te birkaç kez değişiklik yapılarak istisnalar ve

---

³⁷ Kılıç, “*Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımının Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Boyutları: Çorum İli Merkez İlçesi Toprak Sanayi İşletmeleri Örneği*”, 34.

³⁸ Ayten Erol, “Türkiye’de Arazi Kullanımı ve Havza Yaklaşımı”, *SDÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2/1, (2007): 22.

bazı izinler verilmiştir. Bu değişiklikler tarım alanlarının amaç dışı kullanımını arttırmıştır.³⁹

Yabancı kaynaklarda arazi planlaması benzer şekilde sürdürülebilirlik kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) arazi planlamasını sosyal ve ekonomik nitelikleri ön planda tutarak yapmaktadır. Arazi kullanım alternatifleri içinde en iyi kullanım seçeneğini bulmak ve onu uygulamak amaçlanmaktadır.

Plansız arazi kullanımı tarımsal arazi kaybına yol açmıştır. Gerek kırsal alanda yapılaşma gerek şehirlerin ve sanayi kuruluşlarının genişleme yönü tarımsal arazilerin yoğunlukta bulunduğu alanlara doğru olmakta ve tarım arazileri tarımsal faaliyetlerden koparılmaktadır. Plansız arazi kullanımı binlerce daa tarım arazisini tarımsal faaliyetlerden koparmıştır. Harran Ovası'nda bulunan Şehirlerin genişleme yönü düz alanlara, dolayısıyla tarım arazilerine doğru olmakta ve şehirleşme verimli tarım arazilerini yok etmektedir. Tarım arazilerine doğru olan bu genişleme tarım arazilerindeki yapılaşma hızını arttırmaktadır. Kırsal kesimde de köylerin tarım dışı boş alanlar yerine verimli tarım arazilerine doğru büyümesi tarımsal arazilerin yanlış kullanılmasına ve tarımdan koparılmasına yol açmaktadır. Harran Ovası'nda bulunan köylerde konut yapılabilecek atıl alanlar belirlenmediği için insanlar bilinçsizce tarım arazileri üzerinde konut inşa etmektedir.

2.3.4. Hukuki Düzenlemelerin Yetersizliği

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda nüfusun %90'ı geçimini tarım sektöründen sağlamaktaydı. Tarımda çalışanların oranı çok yüksek olmasına rağmen tarımdan yeterli gelir alınamamaktaydı. Cumhuriyet'in 10. yılından sonra tarım arazilerine yönelik verimi arttırıcı ve tarım arazilerini en uygun biçimde kullanılmasına yönelik planlar ve politikalar geliştirilmeye başlanmıştır.

Ankara'da 1930 yılında Yüksek Ziraat Okulu Cumhuriyet Dönemi'nde açılan ilk ziraat amaçlı okul olmuştur. 1933 yılında Atatürk'ün direktifiyle tarımın modernleştirilmesi için Ziraat Enstitüsü açılmıştır. Tarıma yönelik ilk özel çalışmalar 1932 yılında Tarım Bakanlığı tarafından Eskişehir Kuru Ziraat Deneme İstasyonu

---

³⁹ DPT, *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Toprak Ve Su Kaynaklarının Kullanımı Ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, (Ankara: 2007), 9-10-11.

kurulmasıyla başlanmıştır. 1932 yılından sonra Çukurova bölgesinde sulu tarım olanaklarının incelenmesi amacıyla 1947 yılında Tarsus Sulu Ziraat Deneme İstasyonu kurulmuştur. 1949-1955 yılları arasında Menemen, Kadınhan, Çumra ve Eskişehir’de sulu ziraat deneme istasyonları kurulmuştur. Aynı yıllarda Ankara Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü kurulmuştur.⁴⁰

Tablo 5: Tarım Arazilerinin Korunması Amacıyla Yapılan Yasal Düzenlemeler

Mevzuat Adı	Tarih / Mevzuat Tarihi
5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu	19.07.2005 tarihli ve 25880 sayılı Resmi Gazete
Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği	15.12.2005 tarihli ve 26024 sayılı Resmi Gazete
5578 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	09.02.2007 tarihli ve 26429 sayılı Resmi Gazete
DSİ-Arazi Topplulaştırma ve Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri Teknik Şartnamesi	12 Haziran 2009
Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Topplulaştırmasına İlişkin Tüzük	24.07.2009 tarihli ve 27298 sayılı Resmi Gazete
6537 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	15.05.2014 tarihli ve 29001 sayılı Resmi Gazete
Tarımsal Arazilerin Mülkiyetinin Devrine İlişkin Yönetmelik	31.12.2014 tarihli ve 29222 sayılı Resmi Gazete
Arazi Topplulaştırması Uygulama Yönetmeliği	09.12.2017 tarihli ve 30265 sayılı Resmi Gazete
Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Planlanmasına Dair Yönetmelik	09.12.2017 tarihli ve 30265 sayılı Resmi Gazete

Kaynak: Günay Erpul, vd “*Arazi Koruma ve Kullanım Politikası*” Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016. makalesi ile Resmi Gazete’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁴⁰ Dilek Anaç, vd, Türkiye’de Toprak Verimliliğinin Gelişimi ve Tarihçesi, *Toprak Bilimi ve Bitki Beslenmesi Dergisi*, 1/1 (2012): 19-20-21.

Türkiye’de toprak sınıflandırma çalışmaları ilk kez yerel olarak 1943 yılında yapılmıştır. Türkiye geneli toprak sınıflandırmaları Tarım Bakanlığı tarafından ABD’li bilim insanı Harvey Oakes ile beraber yapıldı ve 1954 yılında “Türkiye Umumi Toprak Haritası” yayımlandı. 1966 yılından 1983 yılına kadar süreçte ülke toprakları ve arazileri TOPRAKSU Genel Müdürlüğü tarafından yeniden raporlandırılarak “Türkiye Toprak Potansiyeli Etütleri ve Tarım Dışı Amaçlı Arazi Kullanımı Planlaması Projesi” adı altında 1984 yılında yayımlandı.⁴¹

1982 Anayasası’nın kabulünden sonra tarım arazilerinin korunması amacıyla yasal düzenlemeler artmıştır. 1983 yılında 2872 sayılı Çevre Kanunu ile Türkiye’de tarım arazilerinin korunması yasalarla güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Çevre Kanunu’nun amacı, doğal çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazilerin ve doğal kaynakların en uygun şekilde korunması ve kullanılmasını, hava, su ve toprak kirliliğini önlemek olarak belirlemiştir. Çevre Kanunu’nda 1984 yılında eklemeler yapılmış ve 1988, 1989, 1990 ve 1991 yıllarında KHK (Kanun Hükmünde Kararname) ile çeşitli değişiklik, düzenleme ve eklemeler yapılmıştır. Ayrıca 1984 yılında Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine dair Tarım Reformu Kanunu çıkarılmıştır. Ancak kanunlarda sıkça değişiklik yapılması ve denetimleri hangi kurumun yapacağı konusunun net belirlenmemesi ve yasanın değişen hükümetlerden destek görmemesi başarısız olmasına yol açmıştır.

2005 yılına kadar değişiklik ve düzenlemelerle tarımsal arazilerin korunması amaçlansa da başarılı olunamamıştır. 2005 yılında 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanuna 2007 yılında “kamu yararına alt yapı ve üst yapı hizmetleri için kullanılabilir” ifadesi eklenmiştir. Son olarak 2014 yılında 5403 sayılı kanuna eklemeler yapılarak tarım arazilerinin bölünerek tarım dışı kalmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca 1963’ten 2014 yılına kadar hazırlanan bütün beş yıllık kalkınma planlarında Tarım arazilerinin korunması ve kullanılması konusu yer almıştır.

Tarım arazilerinin korunmasına ilişkin yapılan son yasal düzenlemeler 9 Aralık 2017 tarihinde ve 30265 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 30265 sayılı düzenlemelerde Arazi Toplulaştırması Uygulama Yönetmeliği ile aynı tarih ve resmi

---

⁴¹ Topçu, *Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar*, 9-10.

gazete ile Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Planlanmasına Dair Yönetmelik yayımlanarak çevre öncelikli sürdürülebilir arazi kullanımı amaçlanmıştır (Tablo 5).

Doğal kaynakların daha planlı, kalıcı ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması devletlerin bu konuda yaptıkları çalışmalar, yasalar ve planlamalarla olabilmektedir. Doğal kaynakların korunması, bu alana yönelik uygulanabilir hukuki düzenlemelerin oluşturulmasıyla sıkı ilişki içindedir.

Gelişmiş ülkelerde hukuki düzenlemelerin erken tarihlerde yapılmış olması ve ulusal politika haline getirilmesi yanlış arazi kullanımını en aza indirmiştir. Hukuki düzenlemelerin yapılması tek başına yeterli olmamakta bunun yanında bu tür politikaların desteklenmesi ve ulusal politika haline getirilmesi durumunda yanlış arazi kullanımıyla mücadelede başarı olasılığını arttırmaktadır.

Anayasa'nın 2709 numaralı 44'üncü ve 45'inci maddelerindeki "*Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.*" hükmüyle toprakların korunması konusu, devlet tarafından güvence altına alınmıştır.⁴² Türkiye'de arazi planlaması ve korunması amacıyla 1982 Anayasasında hukuki düzenlemeler yapılmıştır. 1982 yılından sonra yapılan hukuki düzenlemelerle yanlış arazi kullanımının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak bu yıllarda yapılan düzenlemelerin genel olarak tarım arazilerini korumak amacıyla yapılmadığı görülmektedir.⁴³ Yönetmeliklerin siyasi otorite tarafında kolayca değiştirilebilmesi ve ilgili mevzuatlardaki eksiklikler nedeniyle yanlış arazi kullanımının önüne geçilememiştir.

19 Temmuz 2005 tarihinde 25880 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun çıkarılmasıyla yanlış arazi kullanımına karşı daha etkili mücadelenin olması sağlanmıştır. Bu kanunun amacı; toprağın çeşitli yollarla kaybını ve niteliğini kaybetmesini önlemek, toprağın

⁴²Resmi Gazete, Tarih: 09 Kasım 1982, S. 17863

⁴³ Cemil Cangir, vd, Ülkemizde Yanlış ve Amaç Dışı Arazi Kullanımı, ZMO Teknik Kongresi, (Ankara, 2000), 365-392.

sürdürülebilir ekonomik kalkınma hedefi doğrultusunda korunması, kullanılması ve planlamasının yapılmasını sağlamaktır.⁴⁴ Ancak bütün bu hukuki düzenlemelerin ulusal politika haline getirilememesi nedeniyle yanlış arazi kullanımının önüne geçilememiş ve tarım arazilerinin amaç dışı başka şekilde kullanımı devam etmiştir. Son yıllarda özellikle ulusal basında daha sık kendine yer bulması tarım arazilerinde yapılaşmayı durdurma baskısını arttırmıştır. Tarım arazilerinin korunması ve kullanılması konusu, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)’ndan Onuncu Kalkınma Planı (2014–2018)’e kadar tüm Plan metinlerinde de yer almıştır. Ayrıca 15 Aralık 2005 yılında 26024 sayılı Resmi Gazete’de Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Uygulama Yönetmeliği yayınlanmıştır. Bu kanunda arazi ve toprak varlığını tespit etmek, arazi planlamasının yapılması ve toprak koruma plan ve projelerinin hazırlanması amaçlanmıştır. 09 Şubat 2007 yılında 26429 sayılı Resmi Gazetede 5578 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu değişiklikte özel arazi toplulaştırmasını yapacak kuruluşlara ekleme yapılmıştır. 12 Haziran 2009 yılında DSİ Arazi Toplulaştırma ve Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri Teknik Şartnamesi yürürlüğe girmiştir. Şartnamede arazi toplulaştırma ihalesini kazanan firmaların uyması gereken esaslar yayınlanmıştır. 24 Temmuz 2009 yılında 27298 sayılı Resmi Gazetede Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Toplulaştırmasına İlişkin Tüzük yürürlüğe girmiştir. Bu tüzükte tarım arazilerinin hangi durumlarda amaç dışı kullanılabilmesi esasları belirlenmiştir. Ayrıca üretim gücü yüksek ovaların belirlenmesi, korunması ve toplulaştırma yapılmasına ilişkin usuller belirlenmiştir.

15 Mayıs 2014 yılında 29001 sayılı Resmi Gazetede 6537 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Çıkarılmıştır. 31 Aralık 2014 yılında 29222 sayılı Resmi Gazete ile Tarımsal Arazilerin Mülkiyetinin Devrine İlişkin Yönetmelik yürürlüğe girmiştir (Tablo 5). Bu yönetmelikte tarım arazilerin devri ve miras yolu ile el değiştirmesi esasları belirlenmiştir. Ayrıca 2 Haziran 2017 tarihinde Tarım ve Orman Bakanlığı talebi ve bakanlar kurulu kararı ile bazı ovaların Büyük Ova Koruma Alanı olarak belirlenmesi hakkında karar çıkarılmıştır. Bu karar doğrultusunda Şanlıurfa İlinde 9

---

⁴⁴Resmi Gazete, Tarih: 19 Temmuz 2005. S. 25880

ova bu statü kapsamına alınmış ve bu ovaların biri Harran Ovası olmuştur. Harran Ovası'nda bulunan köylerde yapılaşma için izin alınmadan konutların yapılması yapılaşmayı arttırmıştır.

2.3.5. Yönetmelik Yapıdan Kaynaklanan Kontrol ve Denetim Eksikliği

Türkiye'de ve diğer ülkelerde tarımsal arazilerin amaç dışı kullanımının diğer önemli bir nedeni de yönetmelik yapıda yaşanan eksiklik ve denetimlerin yeterli olmayışıdır. Arazi planlamasıyla ilgili yapılan hukuki düzenlemelerin ulusal politika haline getirilememesi kontrol ve denetim eksikliğini arttırmaktadır.

Türkiye'de amaç dışı arazi kullanımı ve arazi planlamasına ilişkin görev ve yetkiler farklı kurumlara verilmiştir. Aynı yetkinin birden fazla kuruma verilmiş olması arazi planlamasını ve amaç dışı arazi kullanımının denetimini zorlaştırmıştır. Örneğin 1983 yılında çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda kanunun amacı "kentsel ve kırsal alanda arazilerin ve doğal kaynakların en uygun biçimde kullanılması ve korunması" olarak belirtilmiş ve bundan sorumlu kurumum Çevre Bakanlığı olduğu belirtilmiştir.⁴⁵ Aynı tarihlerde Tarım Bakanlığı görevlerine ilişkin KHK (Kanun Hükmünde Kararname) ile amaç dışı arazi kullanımının önlenmesi görevleri arasında sayılmıştır. Bu konudaki yetki çatışması 2006 yılında çıkarılan 2872 sayılı kanunda 5491 numaralı değişiklikle giderilmeye çalışılmıştır. Yapılan değişiklikle kanunun amacı "*Bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır*" olarak ifade edilmiştir.⁴⁶ 1984 yılında çıkarılan 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reform Kanunu'nda "*İlgili veya Uygulayıcı Kuruluş: Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Toprak ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğünü ifade eder*" maddesi ile amaç dışı arazi kullanımının önlenmesi görevi ve yetkisi Tarım Reform Müdürlüğüne verilmiştir.⁴⁷ Aynı dönemlerde "tarım arazilerinin gayesine uygun bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve denetlemek" Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında bulunmaktaydı. Görüldüğü üzere özellikle 1983 yılından sonra aynı yetki ve görevler 4 farklı kuruma verilmiş ve bu konuda yetki kargaşası yaşanmasına yol açmıştır.

⁴⁵ Resmi Gazete, Tarih: .11 Ağustos 1983, S. 18132

⁴⁶ Resmi Gazete, Tarih: 26 Nisan 2006, S.26167

⁴⁷ Resmi Gazete, Tarih: 22 Kasım 1984, S.18592

1982 Anayasası'nın kabulünden 2005 yılında çıkarılan 5403 sayılı kanuna kadar geçen zamanda aynı yetkilerin Çevre Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarım Reform Müdürlüğü ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi kurumlara verilmiş olması yetki kargaşasını arttırmış ve tarım arazilerinde yapılaşma ve sanayileşme hızla artmıştır.⁴⁸

Bu kurumların tarım arazileri ve orman alanlarıyla ilgili ortak çalışma yapmak yerine her kurumun kendi arazi korunma politikasını oluşturması aynı arazide 2 kurumun farklı karar almasına yol açmış ve tarım arazilerinin kolaylıkla tarım dışı faaliyetlerde kullanımının artmasına yol açmıştır. 5403 sayılı yasa amaç dışı arazi kullanımının önlenmesi ve korunması için bütün yetkiyi Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na ve yerel il idaresine vermiştir. Ancak Tarım ve Köy İşleri İl Müdürlüklerinin yetkilerinin net şekilde belirtilmemiş olması tarım arazilerinde amaç dışı kullanımın önlenmesiyle ilgili karar alınmasını geciktirmiş ve amaç dışı arazi kullanımının devam etsine yol açmıştır. Harran Ovası'nda bulunan köylerde bulunan kaçak olarak inşa edilen yapılara müdahale edilmemesi kaçak yapılaşmayı arttırmıştır. Ayrıca karayollarına yakın olan tarımsal araziler atıl olarak bekletilmekte ve arsa statüsü kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Harran Ovası'nda yapılaşma baskısı artmış durumdadır.

---

⁴⁸ Kılıç, *Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımının Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Boyutları: Çorum İli Merkez İlçesi Toprak Sanayi İşletmeleri Örneği*, .22.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARRAN OVASI'NDA TARIM ARAZİLERİNİN AMAÇ DIŞI KULLANIM ŞEKİLLERİ

Tarım arazilerinin amaç dışı kullanım şekilleri ülkelerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik yapısına ve kültürel özelliklerine göre değişmektedir. Ancak her ülkede veya her bölgede benzer yanlış kullanım şekilleri ile tarımsal araziler tarım dışı etkinliklerle tarımdan koparıldığı görülmektedir. Harran Ovası'nda tarım arazilerinin yanlış kullanım şekilleri genel olarak yerleşim amaçlı yapılar, sanayi amaçlı tesisler ve akaryakıt istasyonları ile diğer ekonomik faaliyetler şeklinde olmaktadır.

3.1. HARRAN OVASI'NDA ARAZİ KULLANIMI

Tarım arazilerinin yerleşmeye açılması bütün dünyada karşılaşılan bir durumdur. Şanlıurfa'da hızlı nüfus artış hızı özellikle kırsal yerlerin ve şehirlerin hızla genişlemesine yol açmaktadır. Yeni konut yapımı genelde verimli tarım arazilerine doğru olmakta ve tarım arazilerini tarımsal faaliyetlerden koparmaktadır. Şehirlerin büyüme yönünü etkileyen faktörler karayolları ve karayolları çevresinde gelişen ekonomik faaliyetler ve kamu yatırımlarıdır.⁴⁹ Bunun dışında şehirlere yakın olan tarım arazilerinde yapı izni çıkarılarak arsa olarak daha yüksek fiyatlara satılması şehirlerin büyüme yönünün tarım arazilerine doğru olmasına yol açmaktadır. İl genelinde ve Harran Ovası'nda bulunan Akçakale ve Harran ilçelerinde nüfus artış hızı yüksek ve çok çocuklu aile yapısı ön plana çıkmaktadır (Tablo 6 ve Grafik 3). Çok çocuklu ailelerde evlenen çocuklara yeni ev açma olgusu bölgede yaygın şekilde görülmekte ve tarım alanları iskâna açılmaktadır.

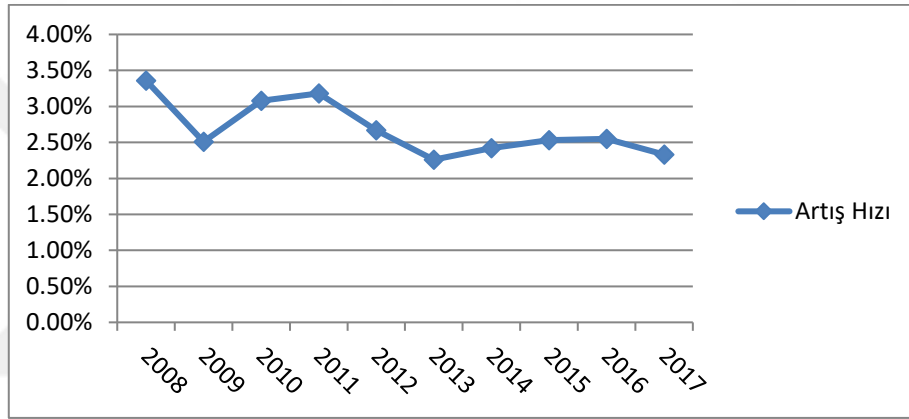
⁴⁹ Abdülkadir Güzel, vd, "Şanlıurfa Şehrinin Alansal Gelişiminin Çevresinde Tarım Arazilerine Etkisi" *Turkish Studies dergisi*, 10/6 (2015): 728.

Tablo 6: Ortalama Hanehalkı sayısı

	2000	2013
Şanlıurfa	6,9	6,18
Akçakale	8	8
Harran	8,5	6,5

Kaynak: TÜİK veri tabanından alınmıştır.

Grafik 3: Şanlıurfa İli Nüfus Artış hızı

Kaynak: Türkiye Nüfusu,” Şanlıurfa Nüfusu” erişim: 27 Mart 2018,
<https://www.nufusu.com/il/sanliurfa-nufusu>

Yapılaşmanın özellikle ilçe merkezlerine yakın, yol kenarları ve Şanlıurfa ili Büyükşehir olmadan önce belde statüsünde bulunan mahallerde yoğunluk kazanmaktadır. Köyler hızla büyümekte ve tarım alanlarına doğru genişlemektedir. Kırsal kesimde evlerin yanında geniş bir bahçe, ambar, kiler ve tarım makinaları için alan açılması tarımsal arazilerin yoğun şekilde yok edilmesine yol açmaktadır.

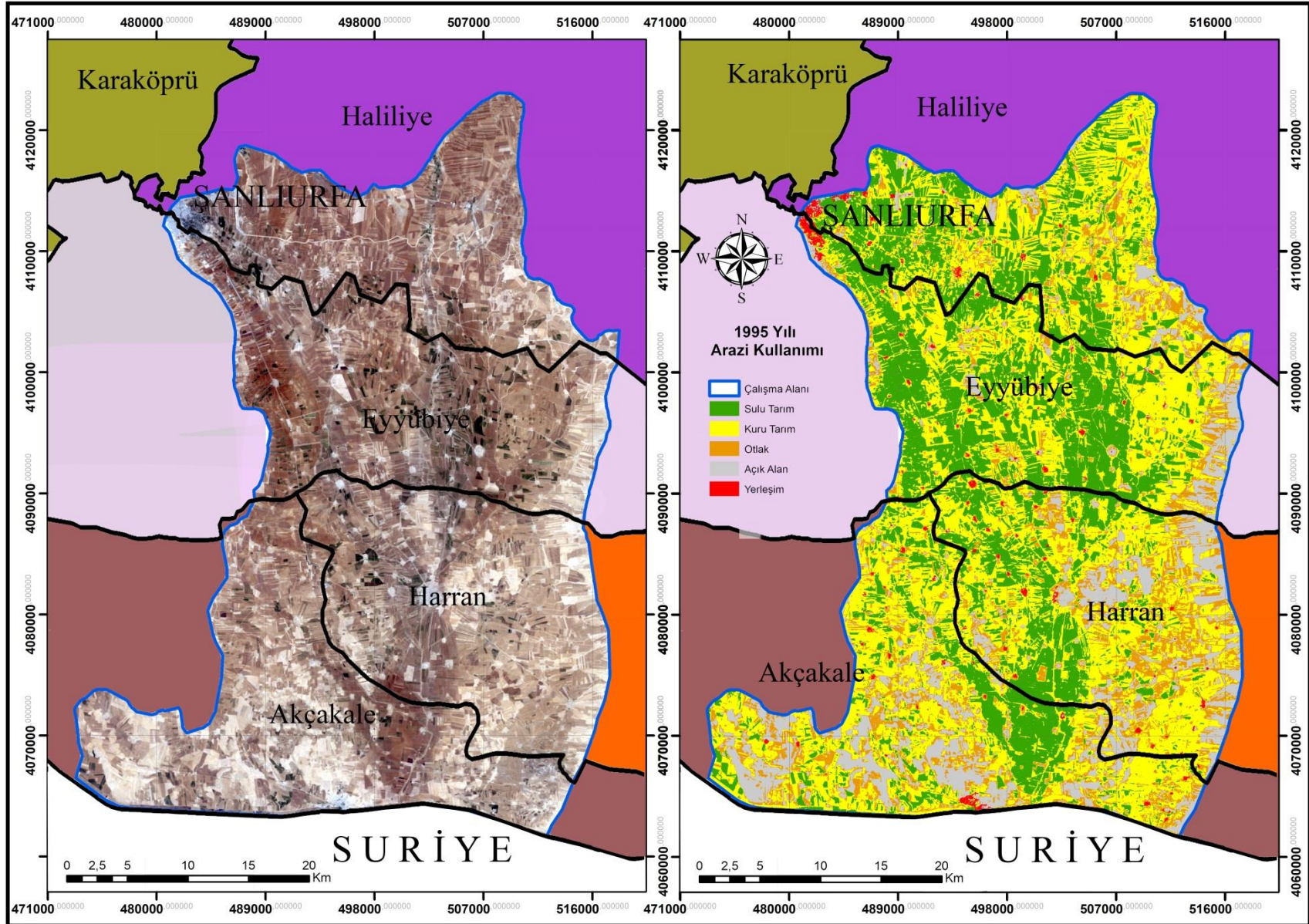

3.1.1. 1995 Yılı Arazi Kullanımı

1995 yılı Landsat 4-5 TM uydu görüntülerinin Uzaktan Algılama yöntemi ile arazi kullanım haritaları çıkarılmış ve spektral yansımaları kullanılarak alanları hesaplanmıştır. 1995 yılında sulamanın yeterli olmamasından dolayı en fazla alanı kuru tarım kaplamaktadır. Kuru tarım 72.962 ha kaplarken özellikle çalışma alanının doğusunda ve güneyinde yoğunlaşmaktadır. Sulu tarım 51.353 ha'yı oluşturmaktadır. Sulu tarım alanları çalışma alanının kuzeybatısında ve Harran İlçe merkezinin güneyinde yoğun olarak bulunmaktadır. Otlak alanlar ise 23.738 ha'lık alan kaplamaktadır (Harita 9, Tablo 7, Grafik 4).

Yerleşmeye ayrılan arazi 1995 yılı uydu görüntülerine göre 1.486 ha'yı kapsamaktadır. Akçakale İlçe merkezi, Harran İlçe merkezi ve Şanlıurfa İl merkezinin bulunduğu alanların çevresinde yerleşmeler yoğun olarak bulunmaktadır. Köylerin alanları 1995 yılı uzaktan algılama haritalarında belirgin olarak gözükmemektedir. Köylerin 1995 yılında çok fazla alan kaplamadıklarını göstermektedir. Harran Ovası'nın doğu ve güneyinde sulu, kuru tarım, yerleşme veya otlak alan olarak kullanılmayan boş bırakılan açık alanların varlığı dikkat çekmektedir. 1995 yılından herhangi bir faaliyette kullanılmayan arazi alanı 20.295 ha olarak kayıtlara geçmiştir (Harita 9, Tablo 7, Grafik 4).

Harita 9: Harran Ovası 1995 Yılı Arazi Kullanım Haritası

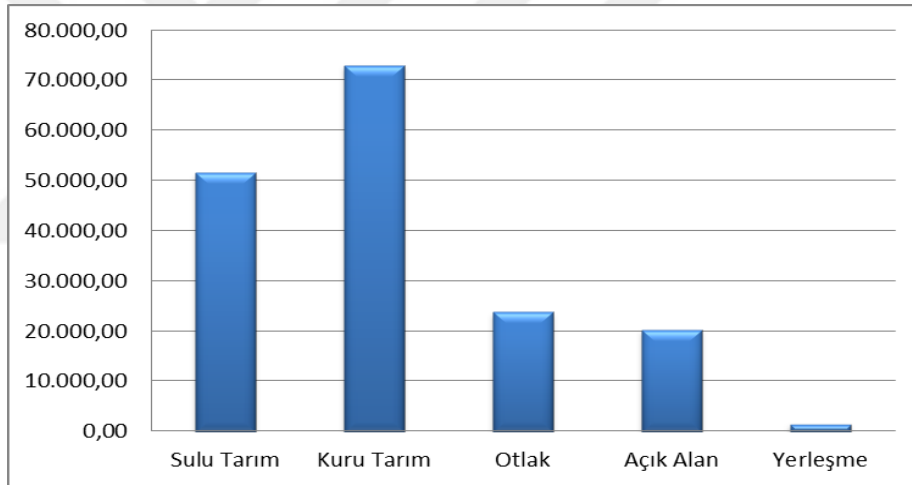

Tablo 7: 1995 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı

1995 Yılı Arazi Örtüsü		
Arazi Örtüsü	Alan (ha)	%
Sulu Tarım	51.535,81	30.31
Kuru Tarım	72.962,51	42.91
Otlak	23.738,60	13.96
Açık Alan	20.295,20	11.94
Yerleşme Alanı	1.486,13	0.87

Kaynak: Landsat 4-5 TM C-1 Level 1 uydu görüntülerinin UA tekniğiyle alanların spektral yansımaları hesaplanarak elde edilmiştir.

Grafik 4: 1995 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü

1984 yılında sulu tarım alanı 15.120 ha iken 1995 yılına gelindiğinde sulu tarım alanı 3 kattan fazla artarak 51.535 ha'ya çıkmıştır.⁵⁰ GAP ile beraber Harran Ovası'nda sulamanın başlaması kuru tarım arazilerinin azalmasını ve tarımsal faaliyetlerden elde edilen ekonomik gelirlerin artmasını sağlamıştır.

⁵⁰ ÇELİK, v.dğr., "Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) Harran Ovası Tarımsal Yapısında Meydana Getirdiği Değişimlerin Uzaktan Algılama İle İncelenmesi" 50.

3.1.2. 2000 Yılı Arazi Kullanımı

Uzaktan Algılama yöntemi ile 1995 yılından 2000 yılına kadar geçen 5 yıllık sürede arazi örtüsü yapısında değişimler yaşanmıştır. 1995 yılında 1.486 ha olan yerleşme alanı 2000 yılına geldiğimizde 5 yıllık sürede yaklaşık 1.000 ha genişleyerek 2.440 ha'ya çıkmıştır (Harita 10, Tablo 8 ve grafik 5). Akçakale kenti doğu-batı yönünde genişleme gösterirken Harran yerleşmesi ve çevre köylerin alanlarının genişlediği görülmektedir.

Ayrıca il merkezi güneye doğru genişleme göstermiştir (Harita 10). Harran Ovası'nın kuzey kesimlerinde yerleşmenin artmasının nedeni bu alanda kurulan (eski) küçük sanayi sitesinin kurulması etkili olmuştur.⁵¹ Şanlıurfa İl merkezi 2000-2015 yılları arasında güney yönünde çalışma alanının kuzey kesiminde 350 ha genişlerken Doğu yönünde ise 305 ha büyümüştür.⁵²

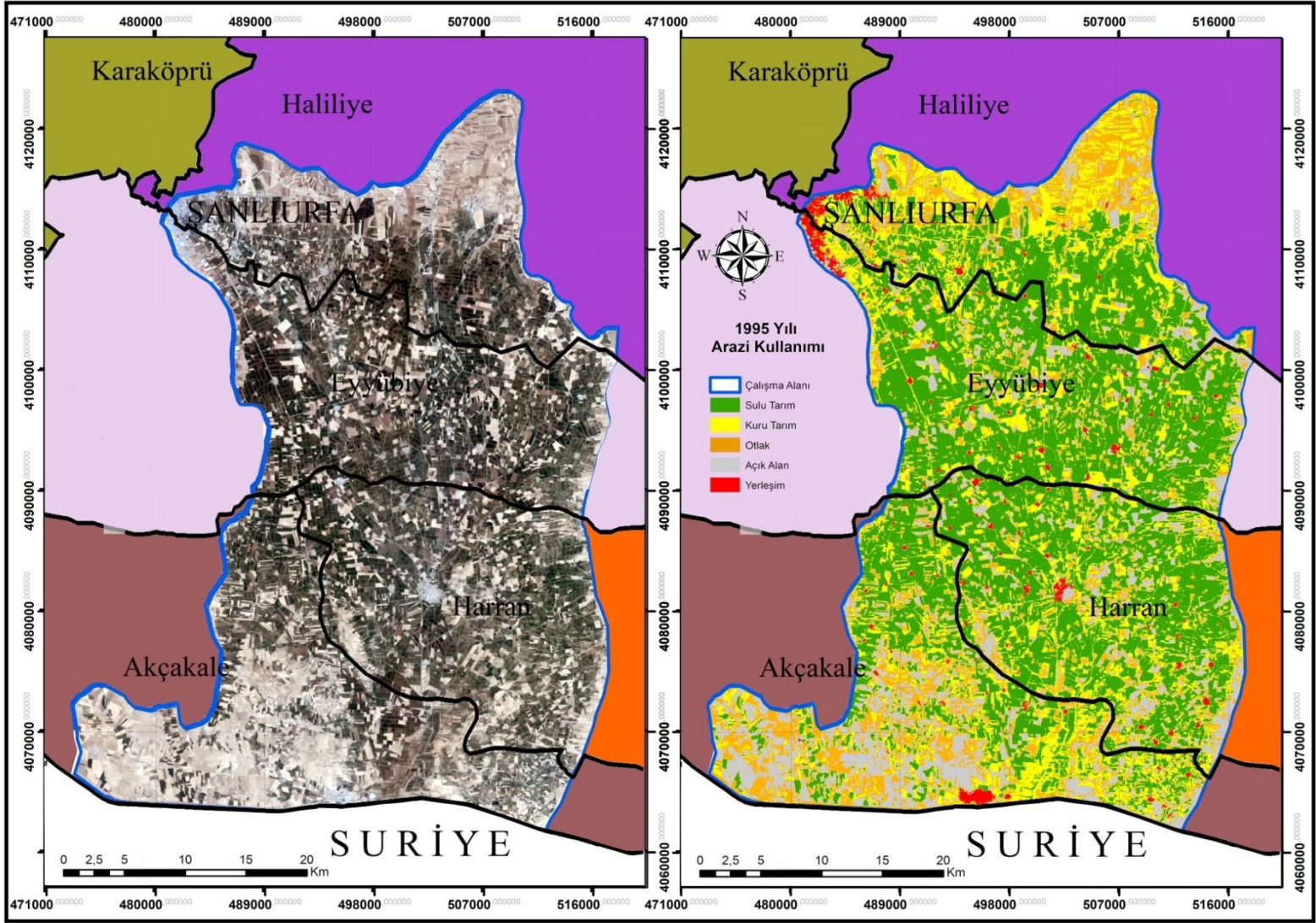
1995 yılında en fazla alan kaplayan kuru tarım 2000 yılına gelindiğinde yaklaşık yarı yarıya azalarak 39.413 ha ile en fazla alan kaplayan ikinci arazi örtüsü konumuna gelmiştir. 2000 yılı Landsat uydu verilerine göre sulu tarım 42.538 ha gerilemiştir. Otlak alanlar 26.889 ha ve Açık alanların kapladığı arazi 25.680 ha'ya yükselmiştir (Harita 10, Tablo 8 ve Grafik 5). 1995 yılına göre 2000 yılı uzaktan algılama görüntülerinde köylerin alanlarının daha belirgin şekilde haritaya yansıdığı görülmektedir. Köylerde yerleşmeye açılan alanları yavaş yavaş büyümektedir (Harita 10).

---

⁵¹ Şahinalp, *Şanlıurfa Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi*, 236-237.

⁵² Şahap, *Uzaktan, Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanarak Şehrsel Kullanımın Arazi Kullanımına Etkisi: Şanlıurfa Şehri Örneği*, 79.

Harita 10: Harran Ovası 2000 Yılı Arazi Kullanım Haritası

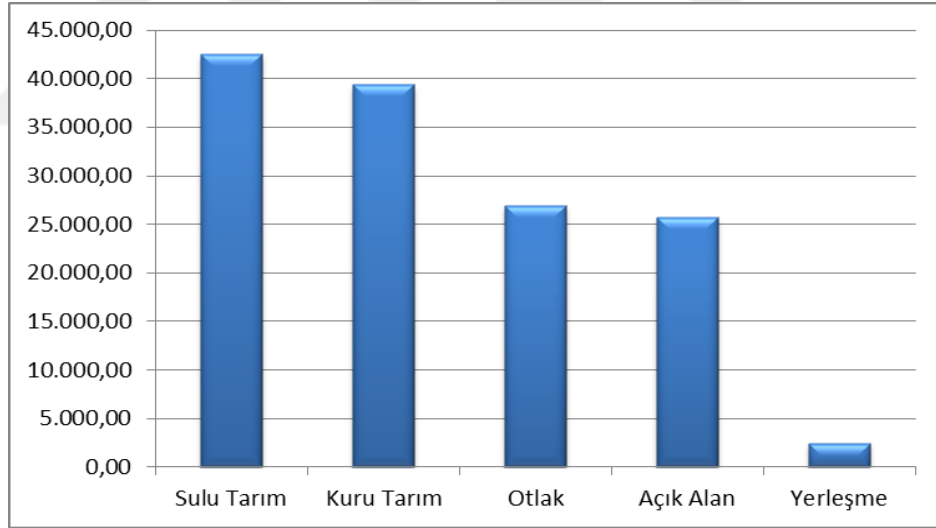

Tablo 8: 2000 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı

2000 Yılı Arazi Örtüsü		
Arazi Örtüsü	Alan (ha)	%
Sulu Tarım	42.538,34	31.06
Kuru Tarım	39.413,73	28.78
Otlak	26.889,75	19.63
Açık Alan	25.680,34	18.75
Yerleşme Alanı	2.440,21	1.78

Kaynak: Landsat 4-5 TM C-1 Level 1 uydu görüntülerinin UA tekniğiyle alanların spektral yansımaları hesaplanarak elde edilmiştir.

Grafik 5: 2000 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü

2000 yılı verilerine göre en fazla alana sahip olan arazi kullanım biçimi sulu tarım olmuştur. Ayrıca boş bırakılan alanlar ile otlak araziler daha çok çalışma alanının güney batısı ile kuzey doğu kesimine kaydığı gözlenmiştir (Harita 10).

3.1.3. 2005 Yılı Arazi Kullanımı

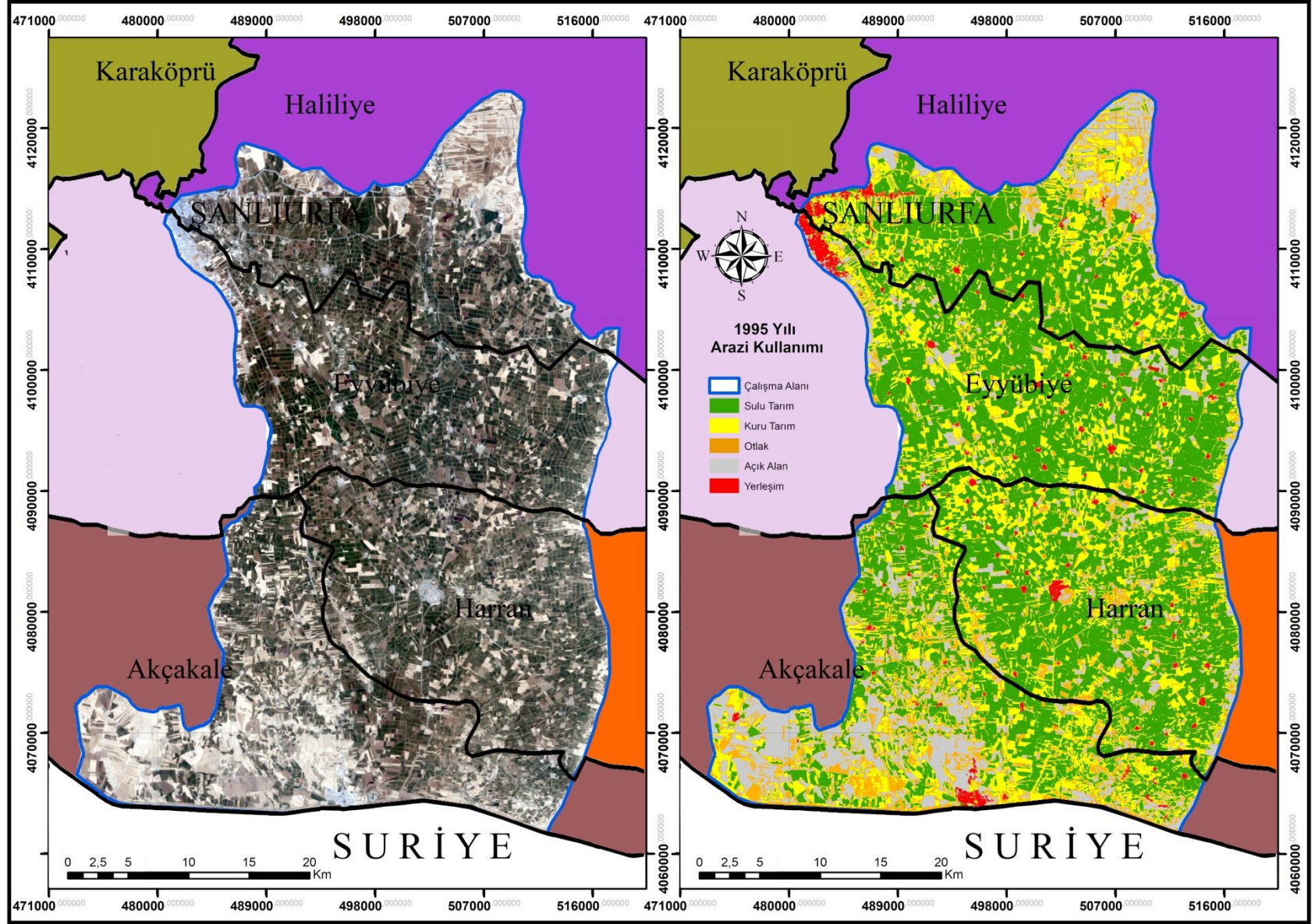
2005 yılı Landsat 7 ETM+ C1 uydu görüntülerinin CBS ortamında Uzaktan Algılama yöntemi ile arazi kullanımı hesaplamalarına göre Harran Ovası'nda yerleşme amaçlı arazi kullanımı 2000 yılına göre artış göstererek 2.851 ha olmuştur. Çalışma alanı içerisinde kalan şehirlerin büyümesi devam ederken kırsal alanlarda da yerleşmeye ayrılan alan genişlemiştir. Ayrıca Şanlıurfa kenti güneye ve doğuya doğru büyümeye devam etmiştir (Harita 11, Tablo 9 ve Grafik 6).

Akçakale ilçe merkezinin büyüme yönü doğu ve batı dışından yavaş yavaş kuzey yönüne doğru büyümeye başladığı gözlenmiştir. Harran ilçe merkezinin yönü batı ve kuzeybatı yönüne doğru genişlediği tespit edilmiştir. Kırsal yerleşmelerin de büyümeye devam etmesi yerleşmeye ayrılan alanların 2000 yılına göre artış göstermesine yol açmıştır (Harita 11).

Arazi kullanımı bakımından en fazla alan sulu tarıma ayrılmış durumdadır. Harran Ovası'nda GAP'ın etkileri belirgin şekilde kendini göstermeye devam etmektedir. 2005 yılı verilerine göre sulu tarım 85.164 ha'a ulaşarak 2000 yılına göre 2 kattan fazla artış göstermiştir. Sulu tarımın artması nadas alanlarını da beraberinde azaltmış ve ovada ekonomik yönden gelişme sağlamıştır (Tablo 9).

Kuru tarım alanları 2005 yılında GAP'a rağmen yüksek seyretmektedir. Kuru tarıma ayrılan alan bu yılda 41.889 ha olmuştur. Önceki döneme göre halen kuru tarım alanları geniş yer kaplamaktadır.

Harita 11: Harran Ovası 2005 Yılı Arazi Kullanım Haritası

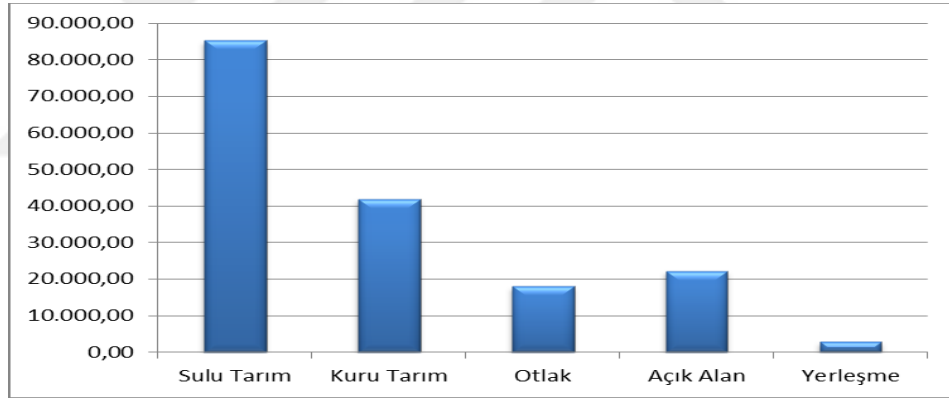

Tablo 9: 2005 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı

2005 Yılı Arazi Örtüsü		
Arazi Örtüsü	Alan (ha)	%
Sulu Tarım	85.164,21	50.09
Kuru Tarım	41.889,86	24.64
Otlak	17.977,02	10.57
Açık Alan	22.144,04	13.02
Yerleşme Alanı	2.851,55	1.68

Kaynak: Landsat 7 ETM+ Level 1 uydu görüntülerinin UA tekniğiyle alanların spektral yansımaları hesaplanarak elde edilmiştir.

Grafik 6: 2005 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü

Otlak alanlar ve boş araziler bir önce ki döneme göre azalış göstermiştir. Otlak alanlar 17.977 ha ve açık alanlar 22.144 ha'ya gerilemiştir. Dağılım bakımından ise değişiklik olmamıştır. Otlak ve açık alanlar çalışma alanının güney batısı ve kuzey doğusunda yoğunlaşmıştır. (Tablo 9 ve Harita 11).

3.1.4. 2010 Yılı Arazi Kullanımı

GAP ile beraber sulama imkânlarının gelişmesi Harran Ovası'nda otlak ve açık alanların bir bölümünün sulamaya açılmasını sağlamıştır. 2005 yılına göre sulanabilir tarım arazi miktarı 3 kattan fazla artarak 132.715 ha olmuştur. Sulu tarım alanlarının bu denli yükselmesi ovada ekonomik değeri yüksek ürünlerin yetişme alanını genişletmiştir. Özellikle pamuk gibi sanayi ürünlerinin ekim alanı genişlemiş ve ovada ekonomik kalkınma artmıştır (Harita 12, Tablo 10 ve Grafik 7).

Kuru tarım yapılan arazilerin miktarı önceki döneme göre yaklaşık yarı yarıya azalarak 19.814 ha olmuştur. Kuru tarımın azalması tarımda iklime bağımlılığın azalmasını da sağlamıştır. Harran Ovası'nda açık alan miktarı 2005 yılına göre azalmış olsa da halen geniş alan kaplamaktadır. 2010 yılında açık alan miktarı 13.585 ha olmuştur(Harita 12, Tablo 10 ve Grafik 7).

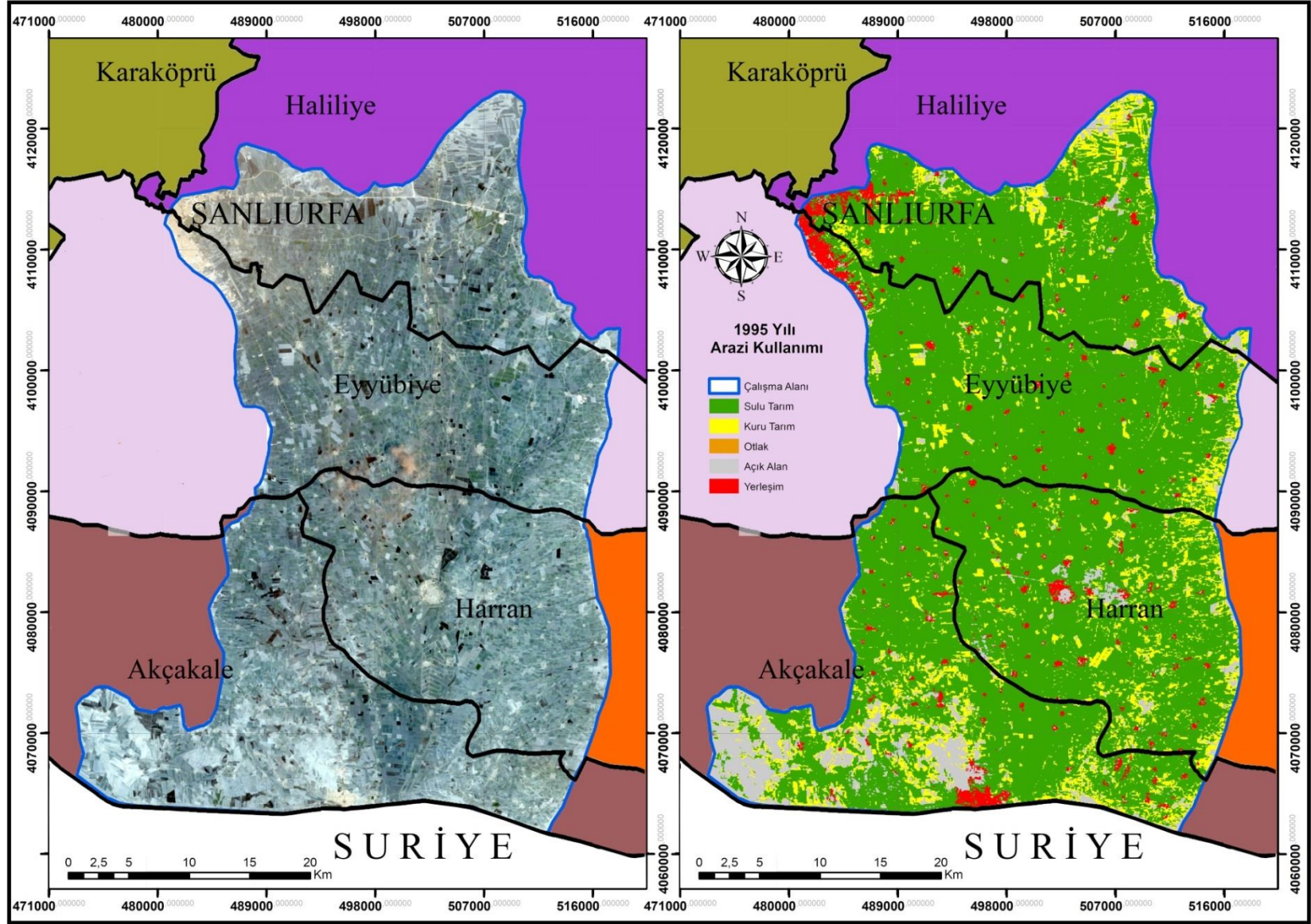
2005 yılında 2.851 ha olan yerleşme alanı 2010 yılına gelindiğinde 3.901 ha'ya çıkmıştır (Harita 12,Tablo 10 ve Grafik 7). Şanlıurfa il merkezinin doğuya doğru Ulubağ, Karşiyaka ve Akpınar Mahalleri yönüne doğru büyümesi tarımsal arazilerin yerleşmeye açılmasını hızlandırmıştır. Şanlıurfa kentinin güneydoğusunda 2009 yılında tarım arazileri üzerinde açılan eski adıyla GAP Arena güncellenen adıyla 11 Nisan Stadyumu'nun açılmasıyla şehir tarım arazilerine doğru büyümüştür.⁵³

GAP'ın merkezi konumunda yer alan Şanlıurfa'da projenin etkileri Harran Ovası'nda sulu tarım alanlardaki artışla kendini göstermiştir. Tarım arazilerinde sulu tarım ile ekonominin canlanmasına bağlı olarak yerleşmeye açılan alanlar giderek artmıştır.

---

⁵³ Şahap, *Uzaktan, Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanarak Şehirsel Kullanımın Arazi Kullanımına Etkisi: Şanlıurfa Şehri Örneği*, 95.

Harita 12: Harran Ovası 2010 Yılı Arazi Kullanım Haritası

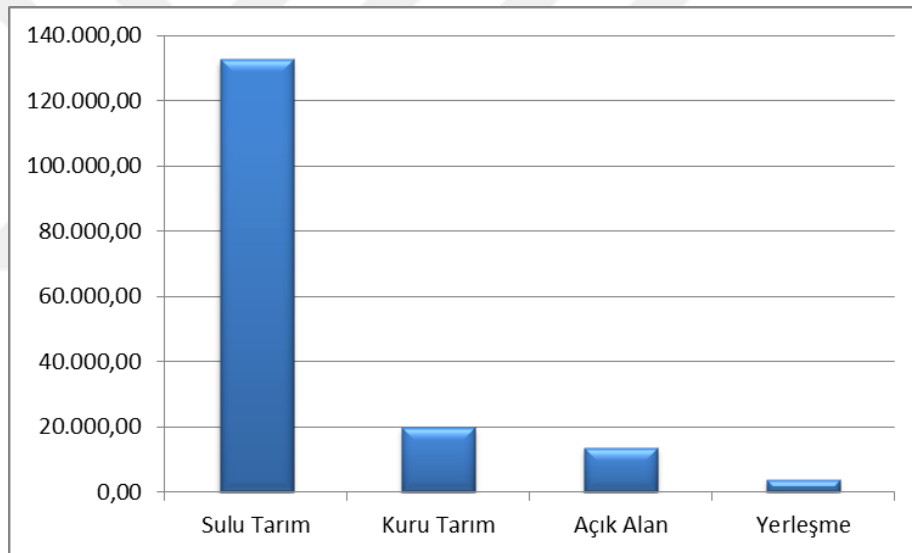

Tablo 10: 2010 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı

2010 Yılı Arazi Örtüsü		
Arazi Örtüsü	Alan (ha)	%
Sulu Tarım	132.715,20	78.06
Kuru Tarım	19.814,48	11.65
Açık Alan	13.585,28	7.99
Yerleşme Alanı	3.901,42	2.29

Kaynak: Landsat 7 ETM+ Level 1 uydu görüntülerinin UA tekniğiyle alanların spektral yansımaları hesaplanarak elde edilmiştir.

Grafik 7: 2010 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü

2010 yılı arazi kullanım haritasında il ve ilçe merkezlerinin büyümeye devam ettiği gözlenmiştir. Ayrıca kırsal yerleşmelerde yapılaşmaya açılan alanlar giderek artmış durumdadır. Yapılaşma ve yerleşmeye açılan alanların bu denli hızlı olması tarımsal arazileri tehdit etmektedir (Harita 12).

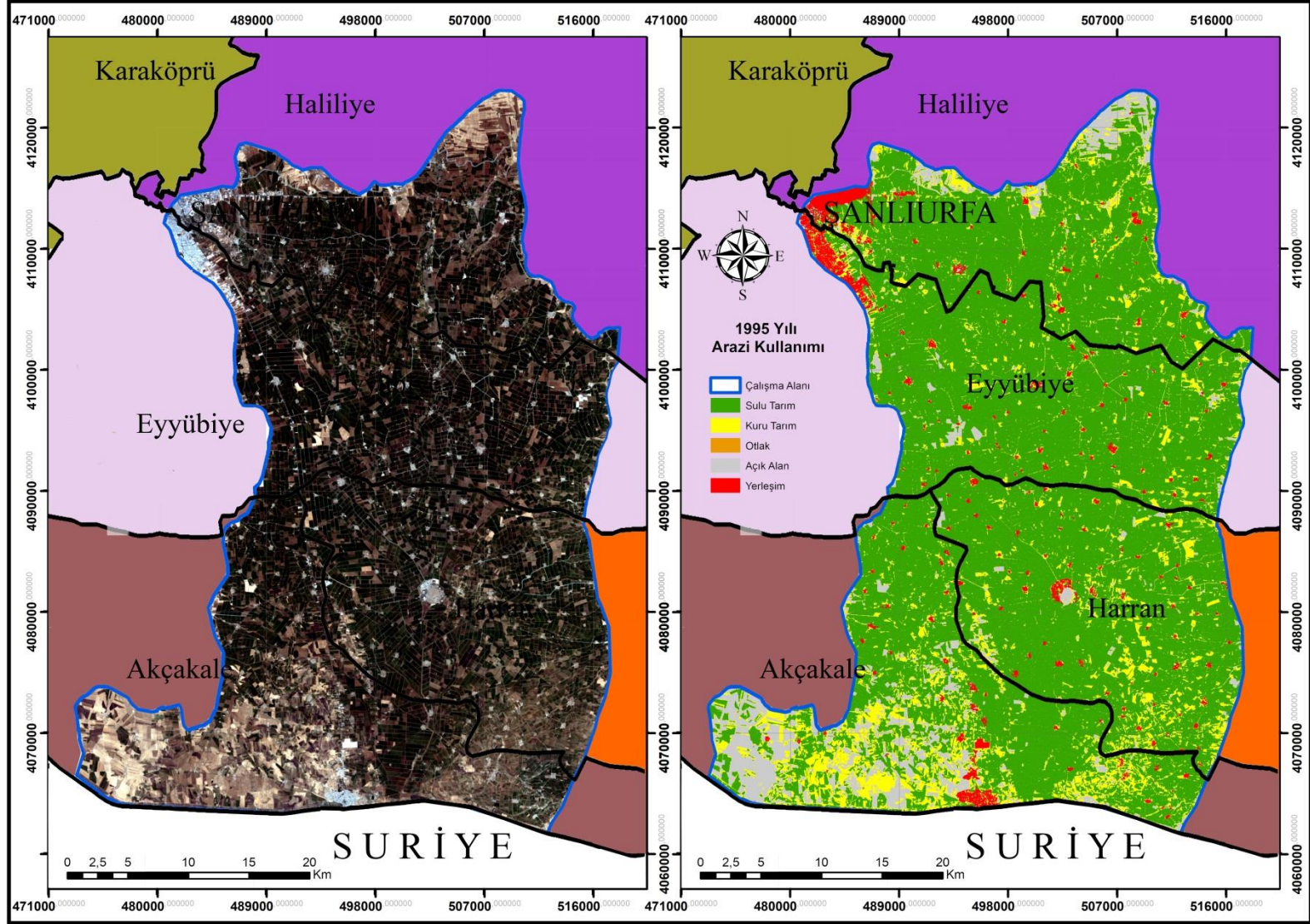
3.1.5. 2015 Yılı Arazi Kullanımı

2015 yılına gelindiğinde Harran Ovası'nda sulu tarım miktarında bir önceki döneme göre önemli bir değişim yaşanmamıştır. 2015 yılı uydu görüntülerinin Uzaktan Algılama yöntemiyle yapılan hesaplamalara göre 131.615 ha'da sulu tarımın uygulandığı tespit edilmiştir. 2010 yılına göre kuru tarım alanlarında da 2015 yılında büyük bir değişim yaşanmamış ve kuru tarım alanları 20.484 ha olmuştur (Harita13, Tablo 11 ve Grafik 8). 2010 yılına göre 2015 yılında sulu tarım alanlarında azalma ve kuru tarım alanlarında artış meydana gelmiştir. Bunun nedeni uzaktan algılama sisteminin hububat tarımını kuru tarım olarak algılaması ve söz konusu yıllarda özellikle de buğday ile beraber arpa ve mercimek üretim alanlarının artmasıdır. TÜİK verilerine göre Akçakale ve Harran ilçelerinde 2012 yılında toplam 93.795 daa hububat tarımına ayrılırken 2015 yılında bu miktar 113.248 daa olmuştur.

Çalışma alanında 2015 yılında açık (boş arazi) alan miktarı 13.357 ha olarak hesaplanmıştır. 2015 yılında bir önceki döneme göre en büyük değişim yerleşme alanlarında olmuştur. 2010 yılında 3.901 ha olan yerleşmeler 2015 yılına gelindiğinde 4.566 ha'ya yükselmiştir (Harita 13, Tablo 11 ve Grafik 8). İlçe merkezleri ve köylerin büyümesi devam ederken özellikle il merkezinde doğu ve güneye doğru büyümesi yerleşme alanlarının tarım arazilerinde artmasına yol açmıştır.

İl merkezinin doğuya doğru Ulubağ Mahallesi Mardin yolu çevresindeki yerleşmeleri büyük oranda artmıştır. Güneye doğru ise Abdurrahmandede Mahallesi'ne doğru büyümüştür. Güneydoğu yönünde ise Konuklu Mahallesi'ne doğru şehrin genişlemesi verimli tarım arazilerinin yerleşme alanı olarak kullanılmasına yol açmıştır.

Harita 13: Harran Ovası 2015 Yılı Arazi Kullanım Haritası

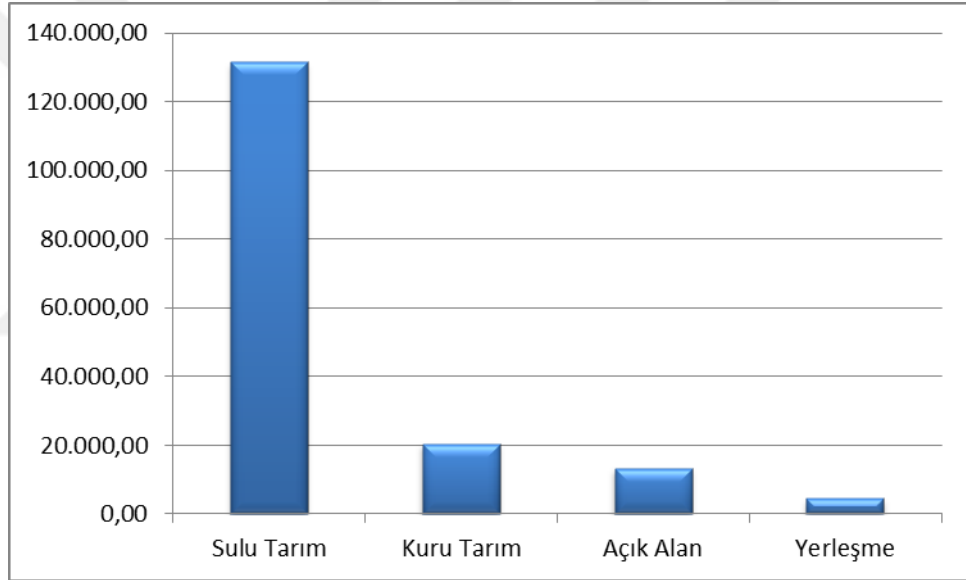

Tablo 11: 2015 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı

2015 Yılı Arazi Örtüsü		
Arazi Örtüsü	Alan (ha)	%
Sulu Tarım	131.615,58	77.41
Kuru Tarım	20.484,68	12.05
Açık Alan	13.357,53	7.86
Yerleşme	4.566,91	2.69

Kaynak: Landsat 7 ETM+ Level 1 uydu görüntülerinin UA tekniğiyle alanların spektral yansımaları hesaplanarak elde edilmiştir

Grafik 8: 2015 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü

3.1.6. 2018 Yılı Arazi Kullanımı

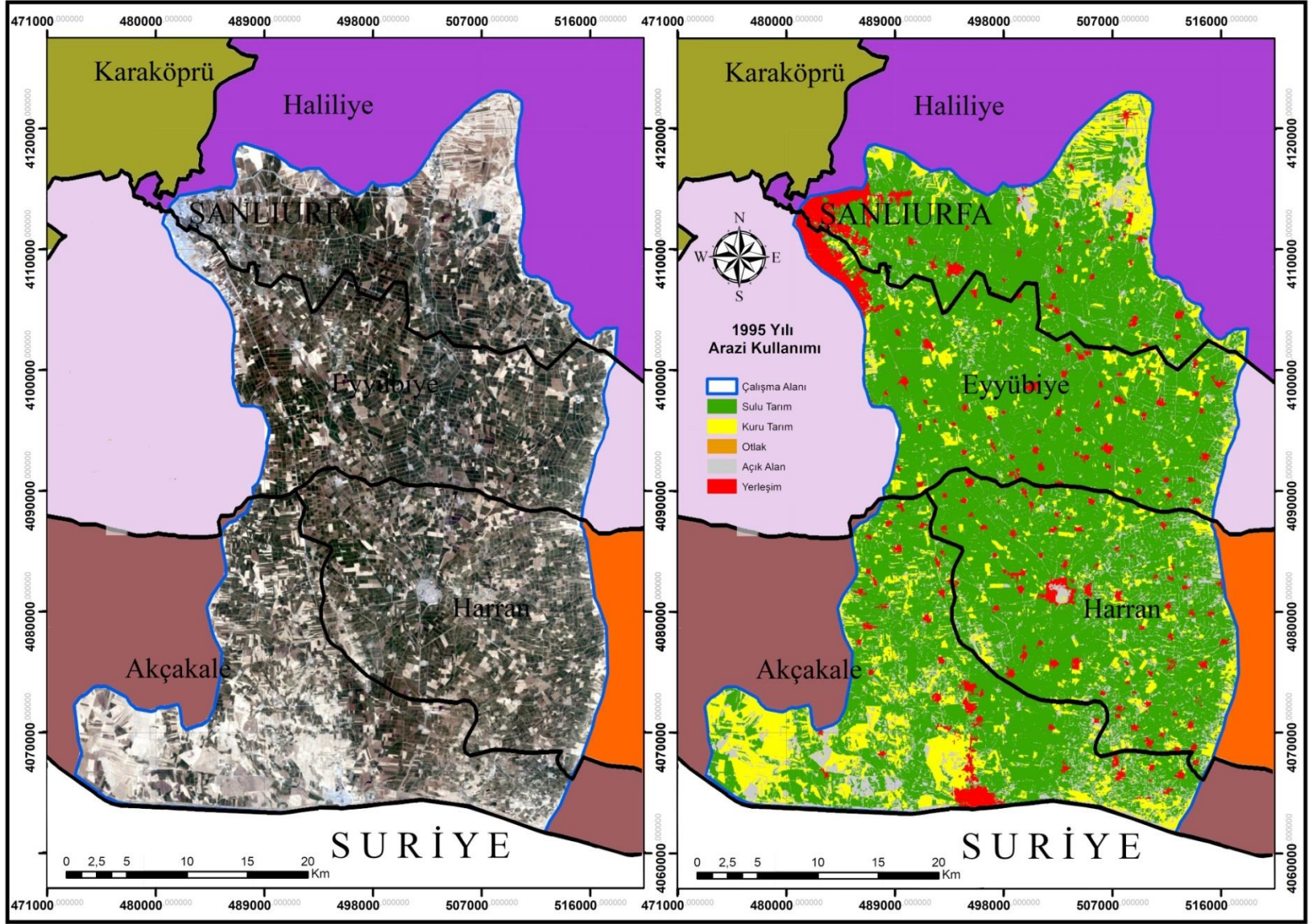
2018 yılı verilerine göre Harran Ovası'nda Yapılaşmanın bir önceki döneme %40 oranının arttığı gözlenmiştir. 2018 Yılında yapılaşmaya 6402 ha ayrılmış durumdadır. Bu artışın en önemli nedeni nüfusun artmasıdır. Çalışma alanına ait nüfus verileri 1.2. bölümde incelenmiş olup her dönemde nüfusun arttığı gözlenmiştir (Tablo 3). Ayrıca yerleşme alanlarını dağılışı ile nüfusun dağılışının örtüşmesi bu veriyi doğrulamaktadır (Harita 7 ve 14).

Sulu tarım alanlarında azalma meydana gelmiştir. Sulu tarıma ayrılan alan miktarı 129.590 ha olmuştur. Yaklaşık iki bin ha'lık alan kuru tarım ve yerleşmeye ayrılmış durumdadır (Harita 14 ve Tablo 12). 3.1.5. bölümde ifade edildiği üzere Harran Ovası'nda hububat tarımı artış göstermiştir. Pamuk yerine kuru tarım sayılan hububatın ekilme nedeni genel olarak pamuk üretiminin daha zahmetli olması, son yıllarda tarımsal ilaç ve gübre fiyatlarının beklenenden fazla artması ve devletin sağlamış olduğu desteklemede kesinti yapılması olarak gösterilmektedir.

Harran Ovası'nda Uzaktan Algılama yöntemi ile yapılan hesaplamalar kapsamında yerleşmeye ayrılan alanların her dönem artış gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre 1995 yılında 1.486,13 ha olan yerleşme alanına 2000 yılına gelindiğinde 954,08 ha eklenmiştir. 2000 yılında bir önceki döneme göre artış oranı %64,19 olmuştur. 2005 yılı verilerine göre yerleşme alanı 411,34 ha ile artış oranı %16,85 olmuştur. Bir önceki döneme göre 2010 yılında 1.049,87 ha artarak %36,81 artış göstermiştir. 2015 yılına gelindiğinde önceki döneme göre 665,49 ha artarken artış oranı %17,05 olmuştur. 2018 yılı verilerine yerleşmeye ayrılan alanda artış 2015 yılına göre %40 artarak 6400 ha'ya yükselmiştir (Tablo 14).

Harita 14: Harran Ovası 2018 Yılı Arazi Kullanım Haritası

Tablo 12: 2018 Yılı Çalışma Alanı Arazi Örtüsü Dağılımı

2018 Yılı Arazi Örtüsü		
Arazi Örtüsü	Alan (ha)	%
Sulu Tarım	129.590	76.21
Kuru Tarım	21.433	12.60
Açık Alan	12.599	7.41
Yerleşme Alanı	6.402	3.76

Genel tabloya bakıldığında en büyük artış GAP'ın sağladığı sulama imkânları sayesinde sulu tarımda olmuştur. Sulu tarımın gelişmesi Harran Ovası ekonomik yapısının gelişmesini sağlamıştır. Ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi ve nüfusun artmasına bağlı olarak yerleşmeye ayrılan alanlarında her dönem artmasına yol açmıştır (Tablo 13).

Kuru tarım alanlarının genel olarak azaldığı çalışma sahasında son dönemlerde az da olsa kuru tarıma ayrılan alanların arttığı gözlenmiştir. Kuru tarım ile beraber genel olarak otlaklar büyük alan kaybına uğramıştır. Harran Ovası'nda otlak hayvancılığının azalmasının en önemli nedenleri tarımsal ilaçlamaların artması ve sulamaya bağlı olarak artan farklı ürünlerin ekilmesinden kaynaklı ekim zamanları arasındaki sürenin kısalmış olmasıdır. 2018 yılı verilerine göre özellikle il ve ilçe merkezlerinde yerleşmelerin yoğunlaştığı görülürken kırsal mahallerde belirgin bir büyümenin olduğu gözlenmiştir (Harita 14).

Tablo 13: Harran Ovası'nda Arazi Kullanım Dağılımı

	1995	2000	2005	2010	2015	2018
Sulu Tarım	51.536	42.538	85.164	132.715	131.616	129.591
Kuru Tarım	72.963	39.414	41.890	19.814	20.485	21.433
Otlak	23.739	26.890	17.977	13.585	13.358	
Yerleşme	14.86	24.40	2852	3.901	4.567	6.402
Açık Alan	20.295	25.680	22.144			12.600

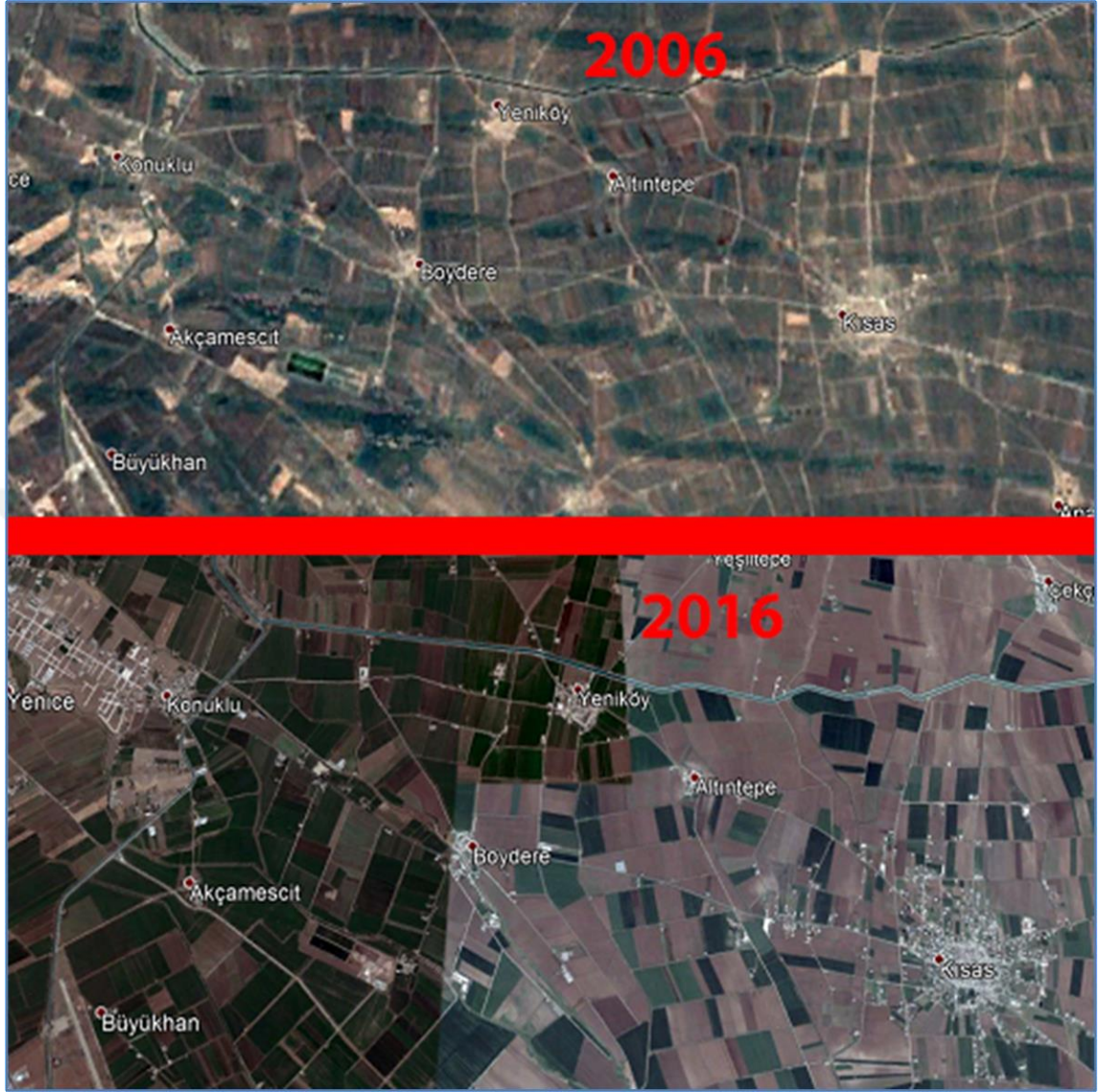
Tablo 14: Yıllara Göre Harran Ovası'nda Yerleşme Alanı ve Değişimi

YERLEŞME ALANI (HA)		
YILLAR	YERLEŞME ALANI	ARTIŞ ORANI %
1995	1.486	
2000	2.440	%64.19
2005	2.851	%16.85
2010	3.901	%36.81
2015	4566	%17.05
2018	6.400	%40,16

Kaynak: Landsat uydu görüntülerinin UA tekniğiyle alanların spektral yansımaları hesaplanarak elde edilmiştir

Kıyas ve Konuklu Mahalleleri Harran Ovası'nda en hızlı ve en yoğun tarımsal arazi kaybının yaşandığı alan durumundadır. Kıyas Mahallesi alanının %50 oranına yakın tarım arazisi geri dönülemez halde tarımdan koparılmıştır (Fotoğraf 1). Özellikle Kıyas mahallesinin Şanlıurfa ilinde Büyükşehir belediyesi kurulmadan önce burasının belediye statüsünde olması buraya belli hizmetlerin gitmesini sağlamıştır. PTT, bankalar, sağlık ocağı ve marketlerin bulunması ve buranın Şanlıurfa il merkezine yakın olması yoğun şekilde nüfuslanmasına yol açmıştır. 2017 yılı TÜİK verilerine göre Kıyas Mahallesi nüfusu 3.553 kişi ve Konuklu Mahallesi nüfusu ise 4298 kişi olarak kayıtlara geçmiştir.

Fotoğraf 1:Kıyas Mahallesi ve Konuklu Mahallesi'nin hava fotoğrafları

İnşa edilen meskenlerin büyük bölümünde izin alınmaması ve denetim eksikliği tarım arazilerinde yapılaşmanın çok hızlı olmasına yol açmaktadır. Plansız şekilde artan konutların elektrik, su, yol gibi altyapı ihtiyaçlarının karşılanması belediyelere ekstra maliyet çıkarmaktadır. Tarım alanları üzerinde inşa edilmiş yapılar son yıllarda hızla artmaktadır (Fotoğraf 2, 3 ve 4). Ayrıca Google Earth Pro uyu görüntülerinden elde edilen verilere tarım arazileri üzerinde yapılaşmanın yol açtığı arazi kayıpları 1.392 ha olarak tespit edilmiştir.

Sanayi ve ticaret merkezi niteliği kazanmış büyük kentlerde doğal nüfus artışı ve göç nedeniyle ortaya çıkan konut gereksinimi, tarım arazilerini tehdit eden en büyük toplumsal gelişme olarak kabul edilmektedir. Şanlıurfa ilinde özellikle son

yıllarda hızlı nüfus artışı ve göçün artması özellikle il merkezlerinde konut ihtiyacını arttırmıştır. Kentlere yakın yerlerde tarımsal arazileri daha yüksek fiyata satabilmek amacıyla tarım arazisini boş bırakarak arsa hüviyeti aldirmaya çalışmaları tarımsal arazilerin geri dönülemez şekilde tarımdan koparılmasına yol açmaktadır.

Kentlerin gelişme yönleri, arsa taleplerinin belirlenmesinden önce saptanarak gerekli planlamalar yapılmadığı için tarım arazileri, değer artışına bağlı olarak kolaylıkla tarım dışı kullanıma kaymaktadır. Öte yandan kırsal plan eksikliğinden dolayı, taşınmaz sahipleri arazilerini sürekli parselleyerek altyapısız olarak kullanmakta ve sonuçta kent merkezlerinde görülebilen yapı yoğunlukları oluşmaktadır.⁵⁴ Akçakale İlçe merkezinin kentsel gelişme yönü kuzeye doğru tarım arazilerini etkileyecek şekildedir (Harita 15).

Harran İlçe merkezi, Adıyaman - Şanlıurfa - Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'na göre şehirsal gelişim alanı güneye doğru tarım arazilerinin üzerinde olacak şekilde planlanmıştır (Harita 16).

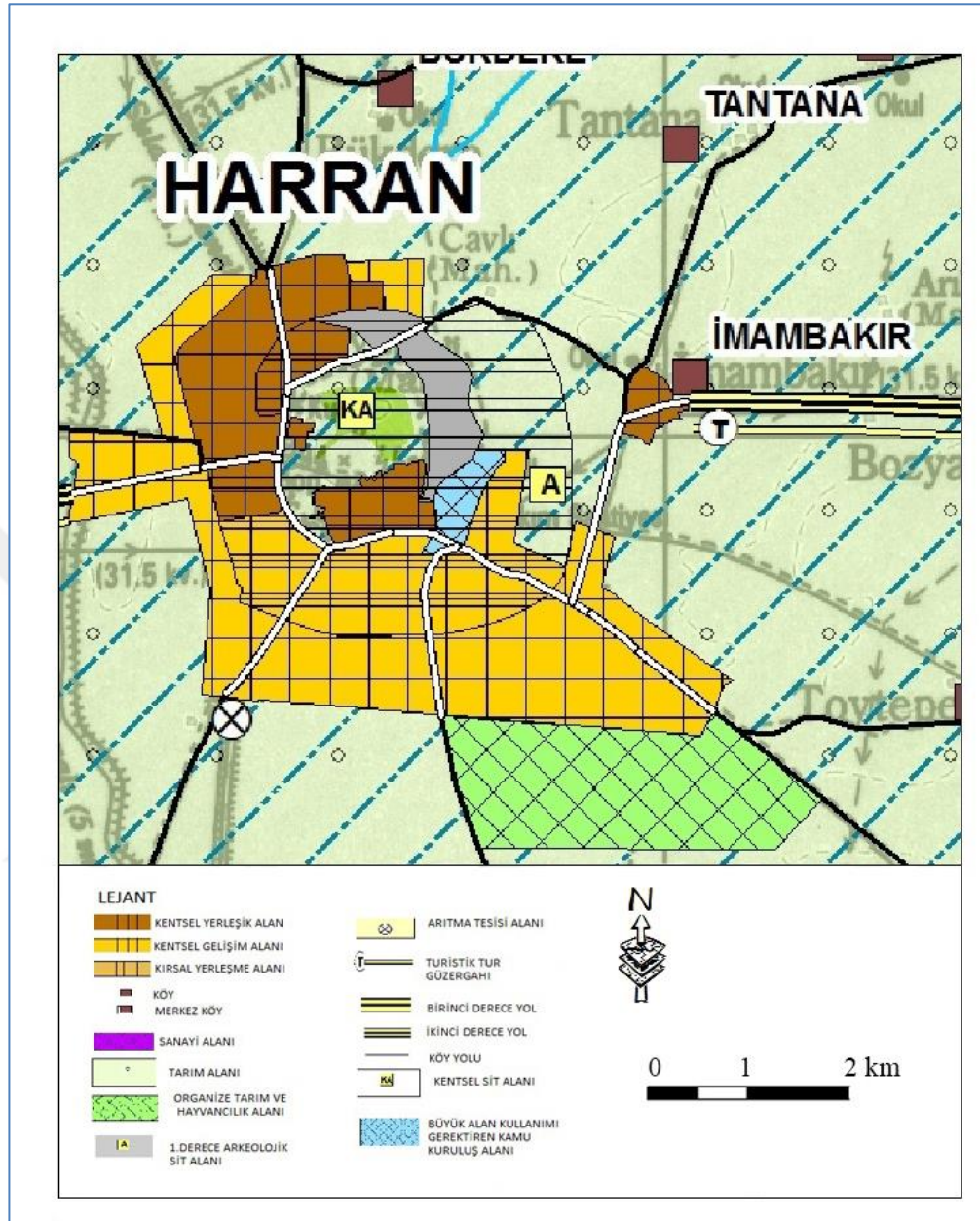
Ülkelerin kalkınmasında en önemli faktörlerden biri de doğal kaynakların verimli şekilde kullanılmasıdır. GAP ile beraber Harran Ovası'nın ülke ekonomisindeki payı giderek artarken Ovada hızla devam eden yapılaşma tarımsal alanları ciddi manada etkilemektedir. 2000 yılından günümüze kadar olan süreçte Harran Ovası ve ülke genelinde hızla devam eden tarımsal arazilerin yok edilmesi tarımsal anlamda ülkemizi kendine yeten ülkeler sınıfından kendine yetemeyen ülkeler sınıfı düzeyine indirgemektedir.

---

⁵⁴ Aslı Akçı, vd, Tarım Arazilerindeki Yapılaşma Baskısının Azaltılmasında Köy Gelişme Alanı ve İmar Uygulamaları: İç Anadolu Bölgesi Örneği", *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5/TARGİD Özel Sayı,(2016): 375-376.

Harita 16: Harran İlçe Merkezi Çevre Düzen Planı

Kaynak: Adıyaman - Şanlıurfa - Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı verileri kullanılmıştır.

Fotoğraf 2: Tarım arazisi üzerinde 2 katlı müstakil mesken

Fotoğraf 3: Tarım Arazisi Üzerinde İnşası Devam Eden Yapılar (Akçakale Açık Ceza İnfaz Kurumu Yanı. 19.11.2017)

Fotoğraf 4: Tarım Arazileri üzerinde Mesken ve İş yeri (Akçakale - Harran Yol ayrımı. 19.11.2017)

3.2. TARIM ARAZİLERİNİN TARIMSAL FAALİYET DIŞI YATIRIM AMAÇLI KULLANIMI

Tarım arazilerinin amaç dışı kullanım biçimlerinden biri de yatırım amaçlı tesislerin kurulmasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik yapının geliştirilmesi amacıyla devletler tarafından uygulanan teşvik politikaları, tarım arazilerinde asıl yapılması gereken tarımsal etkinlikleri, ikinci plana atmakta ve tarım arazilerinin geri dönüşü olmayacak şekilde tarımsal etkinliklerden koparılmasına yol açmaktadır. Özellikle yeryüzü şekillerinin düze veya düze yakın olması, ulaşım olanaklarının çeşitli olmasını ve yol yapım maliyetinin düşük olmasını sağlamıştır. Bu durum tarım dışı yatırım amaçlı tesislerinin kurulmasını kolaylaştırmıştır.

Verimli tarım arazilerinin bir bölümünün yok edilme nedeni plansız sanayileşmedir. Plansız sanayileşme tarım arazileri üzerindeki yapılaşma baskısını arttırırken sanayileşme ve kentleşmenin neden olduğu çevre kirliliği de su kaynakları

ile birlikte tarım arazilerinin sürdürülebilir kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir.⁵⁵ Devlet politikaları sayesinde vergi indirimleri ve sanayi tesisi kurulum yerinde kolaylık sağlanması tarım arazilerinde sanayi tesislerinin çok hızlı bir şekilde artmasına ve denetimlerin yeteri kadar yapılmamasına yol açmaktadır.

Türkiye’de 1970’lerden itibaren başlayan hızlı sanayileşme ve ekonomik gelişmeler birçok tarım alanını yok etmiş durumdadır. Harran Ovası’nda, özellikle son 20 yılda GAP ile beraber bölgede tarım ve sanayi alanında büyük ilerleme kaydedilmiştir. Çalışma alanının düzlük oluşu ulaşımın kolay olması ve tarımsal hammaddeye yakın olması tarım endüstrisinin gelişmesini sağlamıştır. Özellikle pamuk, mısır ve sebze tarımında üretimin artması, tarımsal sanayi tesislerinin Harran Ovası’nda gelişmesini sağlamıştır.

Türkiye’de 2011 yılı verilerine göre tarım arazileri üzerinde sanayi amaçlı kullanım 22.405,7 ha olmuştur. Söz konusu yılda Şanlıurfa il genelinde 448,3 ha sanayileşme yüzünden yapılaşmaya uğramıştır.⁵⁶

Harran Ovası’nda sanayi tesisi ya da ticari amaçlı konutların ovada geniş yer kapladığı görülmektedir. Çalışma alanı içerisinde yer alan Akçakale ve Viranşehir yolu üzerinde yoğunlaşan fabrika ve sanayi kuruluşları, verimli tarım alanlarını tarımdan koparmıştır. Çırçır fabrikaları, pamuk pres fabrikaları, oto galeriler, buğday siloları ve inşaat malzemeleri ile hazır çimento yapıları tarım arazilerini en çok işgal eden yapılardır. Harran Ovası’nda uydu görüntüleriyle tespit edilen sanayi tesislerinin kapladıkları toplam tarım arazisi genişliği 4.653 ha’dır. Sanayi kuruluşlarının ve ticari kuruluşların Harran Ovası’nda yoğun olarak bulunduğu alanlar, Akçakale ilçesinde Zorlu, Bolatlar, Koruklu, Uğraklı, Çatalhurma Mahalleleri’nde bulunmaktadır. Eyyübiye İlçesinde Büyükhan, Ovabeyli ve Abdurrahmandede Mahallelerinde yatırım amaçlı tesisler yoğun olarak bulunmaktadır. Haliliye İlçesinde ise Akpınar, Konuklu, Kısas Mahallerinde ticari tesisler tarım alanlarını işgal ederken Harran İlçesinde özellikle Cumhuriyet, Tahılalan, Balkat ve İmambakır Mahallerinde yatırım amaçlı tesislerin yoğun olarak bulunduğu yerler olarak dikkat çekmektedir (Harita 17).

⁵⁵ Onuncu Kalkınma Planı, *Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu*, (Ankara: 2014).

⁵⁶ Topçu, *Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar*, 41.

Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası'ndan alınan verilere göre Akçakale'de 362 kuruluş, Eyyübiye'de 2.130 kuruluş, Haliliye'de 3.632 ve Harran ilçesinde 323 ticari kuruluş bulunmaktadır (Tablo 15). Ancak bu kuruluşların konumlarına ilişkin bilgilerin Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası'nda bulunmaması ve ilçelerin sınırı ile Harran Ovası'nın sınırları birebir örtüşmemesi çalışma alanı içerisindeki ticari kuruluş sayısını net olarak vermemektedir. Bu nedenle Harran Ovası üzerinde ticari kuruluşlar uydu görüntüleriyle tespit edilmiştir (Harita 17 ve 18, Fotoğraf 5, 6 ve 7).

Tablo 15: 2017 Yılı İşletme Sayısı

İlçe	İşletme Sayısı
Akçakale	362
Eyyübiye	2130
Haliliye	3632
Harran	323

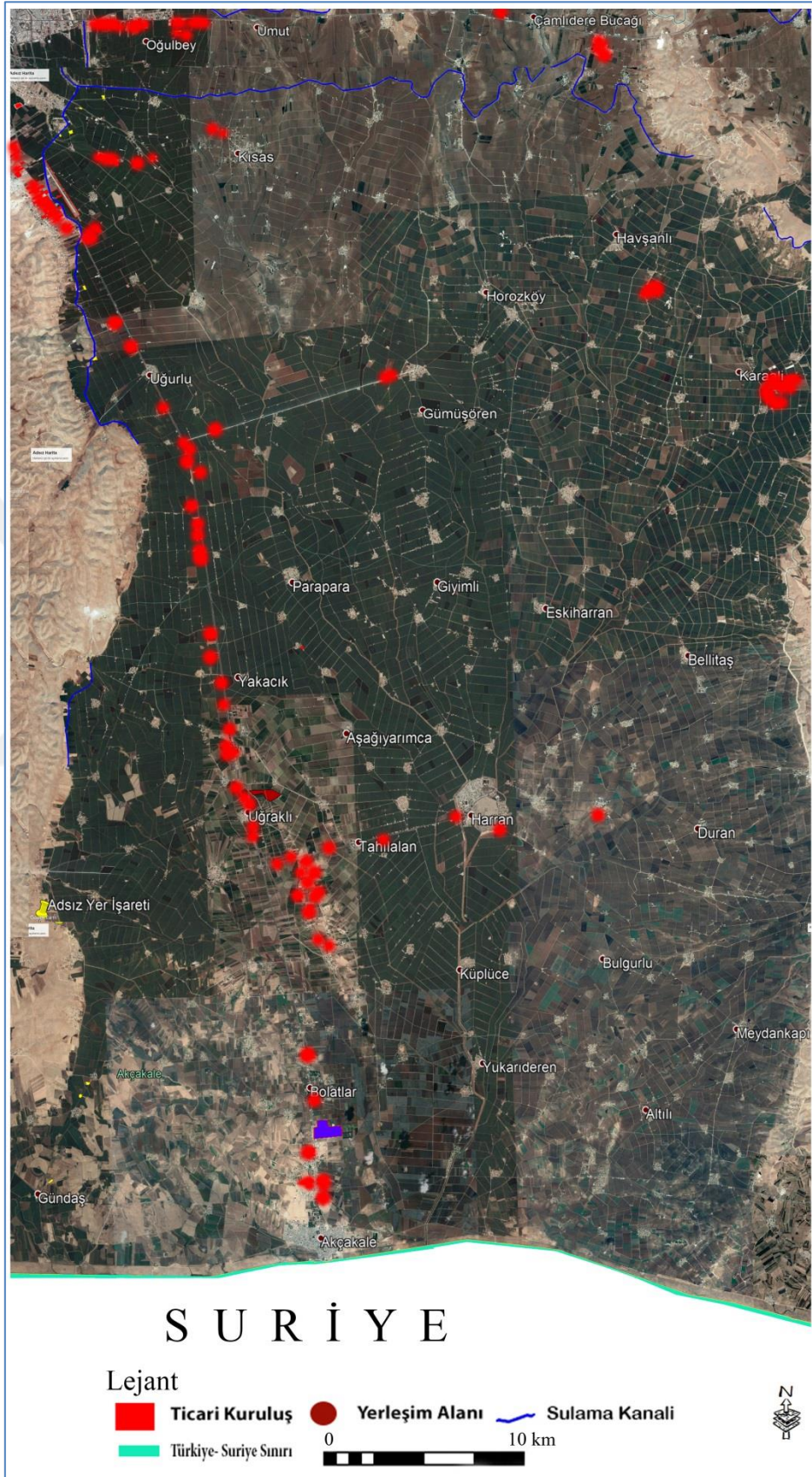
Kaynak: ŞUTSO

Ayrıca tarım arazileri üzerinde 1988'de inşa edilmiş olan ve şu an kullanılmayan eski havaalanı 697 daa'lık alan ile çok geniş bir tarım arazisini yok etmiş durumdadır. Yıllardır kullanılmayan ve boş şekilde duran eski havaalanının bulunduğu arazi 2017 yılının Ağustos ayında Eyyübiye Belediyesi tarafından fidanlık alan olarak ilan edilmiş ve bu yapılacak çalışmalara en kısa zamanda başlanması beklenmektedir.

Google Earth Pro uydu görüntülerinden tespit edilen tarım arazilerinde inşaa edilmiş ticari kuruluşlar 465,48 ha kaplamaktadır. Ticari kuruluşların dağılışı Harita 17'de gösterilmiştir.

Ayrıca GAP kapsamında yapılan ve Harran Ovası'nın su ihtiyacını gideren tarımsal sulama kanalları genel olarak ovanın kuzeyinde bulunmaktadır (Harita 17). Sulama kanallarının tarımsal araziler içinde kalan kısımlarının kapladıkları alan 7.575 daa olarak hesaplanmıştır.

Harita 17: Harran Ovası'nda Bulunan Ticari Kuruluşlar ve Sulama Kanalları

Fotoğraf 5: Akçakale İlçesi Alatlar Mahallesinde hazır beton işletmesi (19.11.2017)

Fotoğraf 6: Akçakale İlçesi Koruklu Mahallesinde pamuk çırçır ve pres fabrikası (19.11.2017)

Fotoğraf 7: Harran İlçesinde Çatalhurma Mahallesiinde pamuk çırçır ve pres fabrikaları (19.11.2017)

3.3. AKARYAKIT İSTASYONU VE DİĞER TİCARİ VE SOSYAL KULLANIM ALANLARI

Gelişen ekonomik yapı ve artan nüfus, araç sayısını ve kullanımını giderek arttırmaktadır. Şanlıurfa il genelinde araç sayısı 2000 yılında 43.744 iken 15 yıllık süreçte 2015 yılına gelindiğinde araç sayısı 249.207 adet olarak kayıtlara geçmiştir (Tablo 16). Akçakale ilçesinde trafiğe kayıtlı araç sayısı 2005 yılında 6.921, 2010 yılında 10.664 ve 2017 yılında ise 13.142'ye yükselmiştir (Tablo 17). Harran ilçesinde trafiğe kayıtlı araç sayısı 2005 yılında 2.234, 2010'da 5.171 ve 2017'de 7.561 olmuştur (Tablo 17). Araç sayısının sürekli artması ulaşım olanaklarının gelişmesine ve akaryakıt istasyonlarının sayısını her geçen gün artmasına yol açmıştır. Akaryakıt istasyonlarının tarım arazilerinde inşa edilmesi istasyonun çevresine lastikçi, oto yıkama, market, fırın ve yerleşim yeri kurulmasına neden olmakta ve tarım arazilerinin hızla yok olmasına yol açmaktadır.

Tablo 16: Şanlıurfa İlinde Yıllara Göre Trafığe Kayıtlı Araç Sayısı

YIL	ARAÇ SAYISI
2000	43.744
2005	116.748
2010	194.193
2015	249.207

Kaynak: TÜİK veri tabanından alınmıştır.

Tablo 17: Akçakale ve Harran İlçelerinde Yıllara Göre Kayıtlı Araç Sayısı

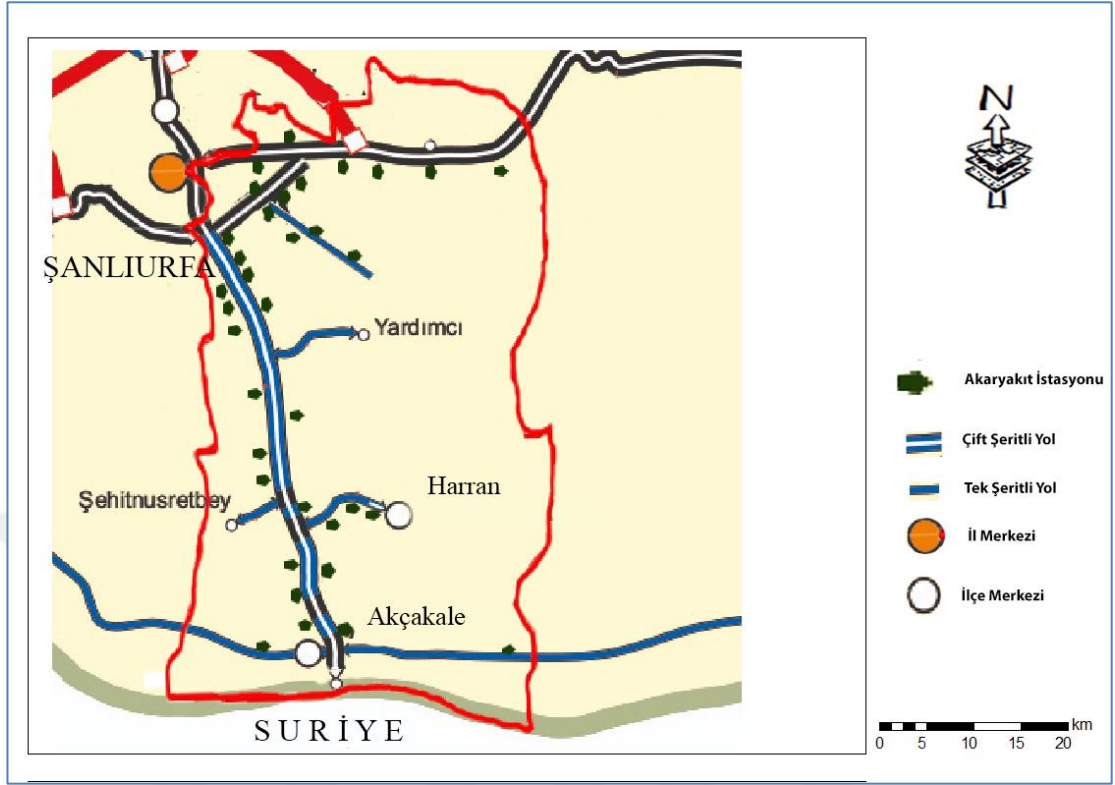
	2005	2010	2017
Akçakale	6.921	10.664	13.142
Harran	2.234	5.171	7.561

Kaynak: TÜİK veri tabanından alınmıştır.

Akaryakıt istasyonları özellikle Akçakale karayolu ve Mardin karayolu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun en büyük nedeni bu yollardan geçen araç sayısının fazla olmasıdır. Yol kenarında arazisi olan çiftçiler tarımsal etkinlikler yapmak yerine tarım arazilerini daha kısa sürede ve daha yüksek maddi gelir sağlayan yapılaşmaya açmayı daha çok tercih etmektedir. Bu yapılar arasında tercih edilen şekillerinden biri de akaryakıt istasyonu şeklinde olmaktadır.

EPDK (Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu) verilerine göre hazırlanan petrol bayilik lisanslarına göre Harran Ovası'nda tarım alanları içerisinde 2008 yılına kadar 54 adet akaryakıt istasyonu inşa edilmiştir. 2008-2018 yılları arasında geçen 10 yıllık sürede tarım alanları üzerinde 57 adet istasyon kurulmuştur. Ancak bu istasyonlardan bazıları kapanmış veya başka kişilere devredilmek suretiyle farklı bir lisans ile listeye eklenmiştir. Aynı istasyon birden fazla gösterilmiş olabilir

Harita 18: Harran Ovası'nda Bulunan Akaryakıt İstasyonları

ŞUTSO verilerine göre Harran ilçesinde 17 adet akaryakıt istasyonu bulunurken Akçakale ilçesinde ise 22 adet istasyon bulunmaktadır. ŞUTSO kayıtlarında Haliliye ve Eyyübiye ilçeleri ile ilgili kayıtlar bulunmamaktadır. Ayrıca uydu görüntülerinde Harran Ovası üzerinde inşaa edilmiş toplam 46 adet akaryakıt istasyonu tespit edilmiştir (Fotoğraf 8 ve 9). İstasyonlar yoğun olarak Şanlıurfa-Akçakale yolu ve Şanlıurfa-Viraneşhir yolu üzerinde yoğun olarak bulunmaktadır (Harita 18).

Ayrıca yapılması zorunlu olsa da var olan tarım alanlarında geniş alan kaplayan yollar tarımsal arazileri bölmekte ve arazileri tarımsal etkinliklerden koparmaktadır. Şanlıurfa Kent Bilgi Sistemi (ŞUKBİS) verilerine dayanarak CBS ortamında yapılan yolların kapladığı alan hesaplamasına göre çalışma alanında kırsal asfalt yollar yoğun olarak bulunmaktadır. Buna göre kırsal yollar 956,8 ha'ya sahip iken çift şeritli Şanlıurfa-Akçakale Karayolu ve Şanlıurfa-Viraneşhir Karayolu'nun çalışma alanı içinde kalan bölümlerinin 258 ha kapladığı saptanmıştır (Harita 19 ve Fotoğraf 10 ve 11).

Ek olarak 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş sebebiyle ülkemize sığınmak zorunda kalan Suriyeli mülteciler için inşa edilen 2 kamp alanı bulunmaktadır. Bunlardan biri Akçakale ilçesi Alatlar mahallesinde bulunan Süleyman Şah Konaklama Tesisi diğeri ise Harran ilçesi Kökenli mahallesinde bulunan Harran Konteynır kent Konaklama Tesisidir. Konaklama tesislerinin tarım arazilerinde yapılması bu alanların 6 yıldır tarımsal etkinliklerden uzak kalmasına yol açmıştır. Süleyman Şah Konaklama Tesisi 670 daa kaplarken Harran Konteynırkent Konaklama Tesisi ise 298 daa kaplamaktadır. İki tesisin kapladıkları toplam alan 968 daa’dır.

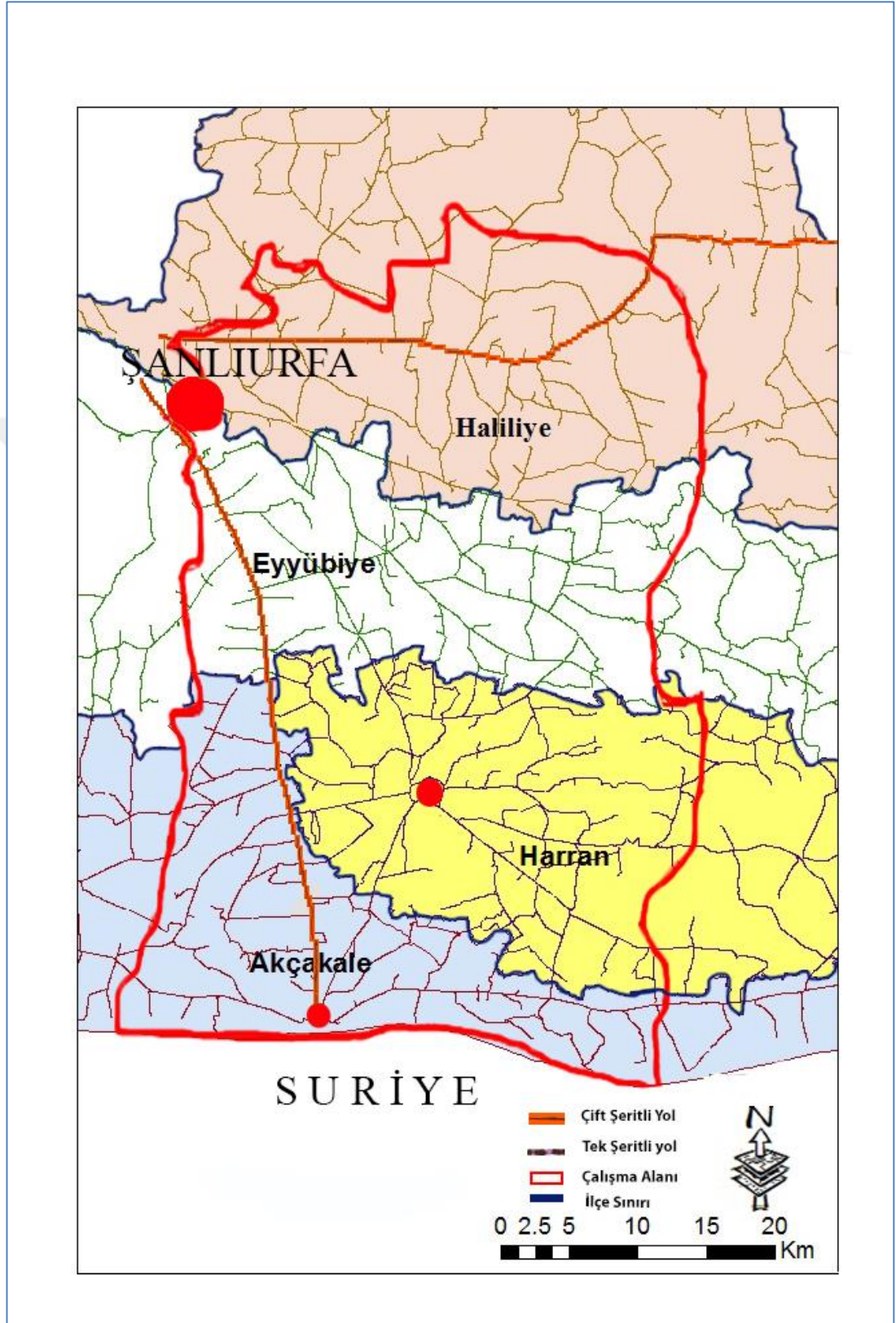
Fotoğraf 8: Haliliye İlçesi Kısas Mahallesiinde Akaryakıt istasyonu (14.11.2017)

Fotoğraf 9: Eyyübiye İlçesi Ovabeyli Mahallesiinde Akaryakıt istasyonu (14.01.2018)

Harita 19: Harran Ovası Ulaşım Ağı Haritası

Kaynak: Şanlıurfa Kent Bilgi Sistem (ŞUKBİS) Verileri Kullanılmıştır.

Fotoğraf 10: Şanlıurfa-Akçakale Karayolu (14.11.2018)

Fotoğraf 11: Şanlıurfa-Mardin Karayolu (25.05.2018)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARIM ARAZİLERİNİN AMAÇ DIŞI KULLANIMININ OLUŞTURDUĞU GENEL SORUNLAR

4.1. TARIMSAL YAPI VE SOSYO-EKONOMİK SORUNLAR

Verimli tarım arazilerinin tarımsal faaliyetler dışında başka amaçlar için kullanılması en başta tarımsal yapıyı etkilemektedir. Tarımsal yapı, insanla toprak arasında, özellikle işletme koşulları ve iyelik bakımından var olan ilişkilerin tümüdür. Tarım arazilerinin hızla yok olmasına yol açan etkinlikler uzun vadede ovalarda başka sorunlara da yol açmaktadır. Tarımsal arazilerin işgal edilmesi dışında yapılaşan yerlerin çevresindeki arazilerde de verim azalmakta ve bir zaman sonra tamamen araziler terk edilmektedir. Bu durum gelecek için özellikle ekonomisi büyük oranda tarıma dayalı ülkelerin geleceği için büyük tehdit oluşturmaktadır.

GAP ile beraber sulu tarım alanı 1995 yılında 51.535 ha iken 2018 yılında 129.590 ha olan Harran Ovası'nda tarım alanlarını tehdit eden en büyük unsur ovada hızla devam eden ve önüne geçilemeyen yapılaşma faaliyetleridir. Şehirlerin tarım arazilerine doğru büyümesi ve genişlemesi sadece işgal edilen arazileri değil aynı zamanda kentlerin getirdiği kirlilik ve tarım arazilerinin arsa olarak daha fazla değer kazanmasına yol açmaktadır. Bu durum arazilerin tarımsal etkinlikler dışında daha çok gelir getiren arsa olarak satılması amacıyla imar izni çıkarılmasına yol açmaktadır.

Şehirlerin çevresindeki arazilerin gelecekte değerlendirileceği düşüncesi yüzünden verimli tarım arazileri boş şekilde bekletilmektedir. Ayrıca kırsal alanda tarım arazilerinin yapılaşmaya bağlı olarak bölünmesi ve küçük işletme haline gelmesi nedeniyle makine kullanımı zorlaşmakta, yakıt harcaması daha fazla olmakta ve verimde düşüş yaşanmaktadır.⁵⁷

Tarımsal arazilerin amaç dışı kullanımının yaygınlaşması orta büyüklükteki arazilerin bir kısmının yapılaşmaya açılması ile arazinin küçülmesine yol açmakta bu

⁵⁷ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, *Arazilerinin Topplulaştırılması*, (Kütahya: 2015),

da toprak bütünlüğünün bozulmasına ve işleme zorluklarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Gerek insanlar ve gerek hayvanlar için yaşamın vazgeçilmez bir koşulu olmasına rağmen, toprak günden güne azalmakta ve verim gücünü yitirmektedir. Verimli toprak alanlarına yapılan fabrikaların zararlı atıkları, su ve hava kirliliğinin de etkisiyle tarım topraklarını verimsizleştirmektedir. Gürültü kirliliği, yeraltı ve yüzey suların kirliliği, hava kirliliği, görüntü kirliliği ve katı atıkların oluşturduğu kirlilik il genelinde ve Harran Ovası'nda yaşanmaktadır. Gürültü kirliliğine ağırlıklı olarak eğlence, işyeri ve şantiyeler neden olmaktadır. Egzoz gazları ve özellikle konutların ısıtılmasında kullanılan kömür hava kirliliğine neden olmaktadır. Su ve toprak kirliliğine yol açan katı veya sıvı şekilde olan sanayi ve evsel atıklardır.⁵⁸

Tarımsal arazilerin amaç dışı kullanımın yol açtığı tarımsal yapı sorunlarından biri de tarım arazilerinin giderek yok edilmesi sonucu çiftçilerin tarımsal etkinlikleri bırakmalarına ve kentlere göç etmelerine yol açmasıdır.⁵⁹ Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının bütün şekilleri tarımsal yapıyı bozduğundan tarımsal yatırımları da olumsuz etkilemektedir. Harran Ovası'nda 1995'ten 2018 yılına kadar geçen zamanda 4.000 ha'dan fazla alan tarımsal etkinlikler dışındaki faaliyetlerde kullanıma açılmıştır.

Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı sadece arazi kayıplarının yaşanmasına yol açmamakta şüphesiz en çok tarımsal üretimin düşmesine ve tarımsal araziden maksimum düzeyde verim alınmaması gibi ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Kırsal kesimde tarım arazilerinin tarımsal etkinliklerin dışında başka alanlarda kullanılması var olan işgücünün kullanılamamasına yol açmakta ve kırdan kente göçü arttırmaktadır. Ülke içinde göçü arttırmakla beraber şehirlerin çevresinde plansız şehirleşme ve gecekondulaşmayı hızlandırması sosyal sorunlar arasında sayılabilir. Kentlere doğru yaşanan hızlı göç hem sanayi kuruluşlarının yerleşmelerin içinde kalmasına yol açmakta hem de şehirlerin çevresinde tarım arazilerinin işgal edilmesine ve tarımdan koparılmasına neden olmaktadır.

Tarımsal üretim alanları kırsal kesimde ve kentlerin çevresinde hızla yok edilmektedir. Ayrıca kırsal kesimde tarımla uğraşırken üretici durumda olan nüfus

⁵⁸ T.C. Şanlıurfa Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. *Şanlıurfa İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu* (Şanlıurfa: 2018), 12-20

⁵⁹ Kılıç, *Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımının Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Boyutları: Çorum İli Merkez İlçesi Toprak Sanayi İşletmeleri Örneği*, 45.

üretici olmaktan çıkarak tüketici nüfusa katılmaktadır. Şehirlere göç eden ve bir mesleğe veya işe sahip olmayan bu kişiler işsizliğin artmasına neden olmakta ve buna bağlı sosyal sorunların artmasına neden olmaktadır. Ancak Harran Ovası'nda tarım arazilerindeki kayıplara rağmen GAP sayesinde sulanabilen tarım alanlarının ve üretimde verimliliğin artması nedeniyle önceki dönemlerde il dışına olan göçlerde azalma ve geri dönüşler yaşanmaktadır.⁶⁰ Uzaktan algılama yöntemiyle yapılan hesaplamalarda 1995 yılında 51.535 ha olan sulu tarım alanı 2018 yılında 129.590 ha'ya çıkmıştır. Sulu tarım alanlarındaki artış miktarı Harran Ovası'nda yapılaşma ile kaybedilen alanlardaki ekonomik kayıpları kapatmakta ve ekonomi yansımaları önlemektedir (Tablo 14).

Harran Ovası'nda verimli tarım arazilerinde sanayi, konut, akaryakıt istasyonu, ulaşım ve diğer amaçlarla yapılan yapılar sonucu 2018 yılı itibarı ile toplam 6.400 ha tarımsal etkinlikler dışında kalmıştır (Tablo 14). Sanayi kuruluşlarına göre daha az ekonomik getirisi olan tarımsal üretim, bazı bölgelerde daha fazla para kazanmak için tarım alanlarının tarımdan koparılmasına yol açmıştır. Kısa vadede daha yüksek gelir getiren tarım dışı etkinlikler uzun vadede tarım üretimden gelebilecek kaynağı yok etmektedir

4.2. ÇEVRESEL SORUNLAR

Çevre kirliliği doğal kaynakların dengesinin bozulması sonucu su kirliliği, hava kirliliği, toprak kirliliği ve gürültü kirliliği şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Tarımsal arazilerin amaç dışı yanlış kullanımının yol açtığı diğer bir önemli sonuç çevreye verilen zarardır.

Doğal bir kaynak olan tarımsal arazilerin sanayi, yerleşme, konut ve başka amaçlarla yanlış kullanımı çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Çevreye verilen zarar, diğer sorunların aksine daha yavaş gelişir, zararın fark edilmesi daha uzun zaman alır ve somut olarak tespit edilmesi daha zordur. Tarım arazilerinde yanlış kullanımın çevreye verdiği zararlar ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve yanlış kullanım biçimine bağlı olarak değişmektedir.

---

⁶⁰ Akış, vd., Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Şanlıurfa'daki Göçe Etkisi,; 533-536.

Endüstriyel yapılaşmanın ekonomik getirisinin yüksek olmasından dolayı önceleri yapılaşmanın yol açtığı çevre kirliliği arka planda kalmıştır. Fakat zaman geçtikçe tarımın ve doğal çevrenin önemi giderek anlaşılmaya başlanmış ve çevre kirliliğini azaltmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Sanayi devriminden bu yana endüstriyel atıkların ve nüfusun hızla artması birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Hiç şüphesiz ki bu sorunlardan en önemli temel besin kaynağımız olan tarımsal üretim alanlarında meydana gelen kirlilik ve tarım arazilerinin hızla yok edilmesi olmuştur. Daha önceki asırlarda kullanılan güç ve enerji kaynaklarının yetersiz olması, nüfusun azlığı, endüstrileşmenin henüz gelişmemesi sebebiyle diğer çevre faktörlerinde olduğu gibi toprakta da herhangi bir kirlenme söz konusu değildi. Özellikle yirminci yüzyılın ortalarına doğru hızlı nüfus artışı ile birlikte, tarım ve diğer alanlardaki sanayi ve teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak toprak kirliliği de artmaya başlamıştır. Toprak kirliliği her geçen gün daha da ciddi boyutlara ulaşan önemli çevre problemlerinden birini teşkil etmektedir. Harran Ovası'nda Nüfusun artması ve yapılaşmaya açılan alanların genişlemesi kirli atıkların toprak, yeraltı suları ve havanın kirlenmesine yol açmıştır.

Arazilerin amaç dışı kullanımı burada yaşayan birçok canlıya zarar vermekte onların yaşam alanlarını yok etmektedir. Ekolojik dengeye doğrudan veya dolaylı yoldan zarar verilmektedir. Sanayi, konut, yol ve akaryakıt istasyonlarının tarım arazilerinde yapılması bu tür yapılardan kaynaklanan kirlilik tarım arazilerini kirliletmekte ve üretilen tarım ürünlerini de olumsuz şekilde etkilemektedir. Özellikle kirli atıkları fazla olan yapıların tarım arazilerinde kurulması hem tarım arazilerini işgal etmekte hem de topraktaki zararlı kimyasal madde oranını arttırmaktadır.

Şanlıurfa - Akçakale karayolu üzerinde yoğunlaşan sanayi kuruluşları ve konutların genişleme alanı son yıllarda daha çok verimli tarım arazileri yönünde olmaktadır. Şehirlerin genişleme alanlarının tarım arazileri yönünde olması doğal çevre üzerinde kalıcı ve önüne geçilmesi güç tahribata yol açmaktadır (Harita 14 ve 15). Bu tahribat tarım arazilerinin betonlaşması, bu yapılardan kaynaklanan kirlilik ve tarımsal alanın daralmasına bağlı olarak yaşanan ekonomik kayıplardır. Tarım arazilerinin olmadığı daha engebeli alanlara genişleme imkânı olmasına rağmen yerleşme daha çok tarım arazilerinin bulunduğu yöne doğru olmaktadır. Tarım

arazilerine doğru büyüyen şehirler bu alanlarda su, hava, toprak ve gürültü kirliliğini arttırmıştır.

Sanayi ve evsel atıkların oluşturduğu kirlilik toprağı ve yer altı sularını kirletmektedir. Özellikle sıvı atıkların bazı yerlerde arıtılmadan doğaya bırakılması ciddi zararlara yol açmaktadır. Harran Ovası'nda bulunan ilçelerden sadece Akçakale ilçesinde su arıtma tesisi bulunmaktadır.⁶¹ İnşaatların devam etmesine bağlı olarak tarım alanları üzerinde molozların birikmesi tarım alanlarına zarar veren kirliliklerdendir (Fotoğraf 12). Gürültü ve görüntü kirliliğı diğer çevresel sorunları oluşturmaktadır.

Fotoğraf 12: Tarım Arazisi Üzerinde Çok Yapılaşma ve Moloz Kirliliğı (Kıyas Mahallesi 14.11.2017)

⁶¹ T.C. Şanlıurfa Valiliğı Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. *Şanlıurfa İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu*, 18

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. ÖNERİLER

Milli ve yerli ekonominin güçlenmesini sağlayabilmek amacıyla son yıllarda çaba sarf eden ülkemiz ekonominin en önemli kollarında biri olan tarım konusunda da ilerleme kaydetmiştir. Harran Ovası'nda GAP ile beraber sulanabilen tarım alanı hızla artış göstermiş ancak ovada yanlış arazi kullanımı yüzünden bu olumlu artış son yıllarda yerini tarım alanında kayıpların yaşanmasına bırakmıştır. Artan nüfusa bağlı kırsal alanda yapılaşma çok hızlı bir şekilde meydana gelirken kentlere yapılan göç ile beraber kentlerin büyüme yönü verimli tarım arazilerinin bulunduğu alanlara doğru olmaktadır (Harita 15 ve Harita 16).

Tarım arazilerinde yapılaşmanın önüne geçebilmek ya da yapılaşmayı en aza indirmek için ilk atılması gereken adım ovada bulunan mahallelere imar planı hazırlanması gerekmektedir ve yeni yapıların belirlenen alanlara yapılmasının sağlanması gerekmektedir. Kırsal alanda konut ihtiyacını gidermek için ilk kullanılan yöntem kendi tarım arazisine konut yapması şeklinde olmaktadır. Ancak bu yöntem tarım arazilerini yok etmektedir. Diğer bir yöntem ise 422 sayılı Köy Kanunu ve Köy Yerleşim Alanı Uygulama Yönetmeliği ile Köy Yerleşik Alanı uygulanır. Bu yöntemde köy merkezinden itibaren 100 metrelik çeper çizilip yerleşme alanı olarak kullanılır. Ancak bu yöntemde de verimli tarım arazileri çeperin içinde kalabilmektedir. Kullanılan başka bir yöntem ise 2005 yılından çıkarılan 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda Köy Yerleşim Alanı yöntemidir. Buna göre köyle bütünlük oluşturacak şekilde tarım dışı boş alanlara konutların yapılması şeklindedir. Böylece tarım alanları korunmuş olacaktır. Tarım dışı faaliyetler için kullanılacak arazilerin belirlenip verimli tarım arazilerin korunması

sağlanmalıdır.⁶² Tarım dışı sektörlerin taleplerini tarımsal arazilerin dışına kaymasının sağlanması gerekmektedir.

Harran Ovası tarım arazilerinin potasyeli belirlenip yapılaşma risk haritaları çıkartılmalıdır. Yapılaşma riski altında bulunan arazilere yönelik koruyucu önlemler alınmalı ve yapılaşma için alternatif alanlar oluşturulmalıdır. Özellikle Şanlıurfa il merkezi çevresinde bulunan arazilerin yapılaşmaya maruz kalmasının önüne geçilmesi gerekmektedir. Konuklu mahallesi ile çevre yolu arasında kalan yerler yapılaşma riski altında bulunmaktadır.

Tarım arazilerinde yapılaşmanın önüne geçebilmenin diğer bir yolu da tarım arazilerinin yanlış kullanımının önlenmesi amacıyla çıkarılan yasaların daha hızlı uygulanması ve denetleyici kuruluşların yetkileri tek elde toplanması gerekmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı il ve ilçe müdürlükleri, Tarım Reformu Müdürlüğü ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlar tarımsal arazilerin kullanımı ve korunması için çıkarılan yönetmeliklerden sorumlu kuruluşlardır. İlgili yasaların ve yönetmeliklerin daha etkin uygulanabilmesi için yasalardaki eksikliklerin giderilmesi ve yetkinin tek elde toplanması gerekmektedir. Geçmiş yıllarda yaşanan yetki kargaşaları ortadan kaldırılmalıdır. Bunun için gerekli adımlar son yıllarda atılmaya başlanmış durumdadır. Türkiye'de tarım alanlarının amaç dışı kullanımının önlenmesi amacıyla farklı tarihlerde çıkarılmış ve zamanla değiştirilmiş birçok yasa bulunmaktadır (Tablo 5).

Şanlıurfa il merkezi ile Konuklu Mahallesi arasında kalan alanlarda tarım alanlarının yapılaşma izinleri kaldırılarak bu alanların tarım arazisi ilan edilmesi gerekmektedir. Zira il merkezinin güneydoğusunda bulunan bu alanlar Çevre yolu karayolunun açılması sonrasında hızlı yapılaşmaya maruz kalmıştır. Harran Ovası'nda tarım arazilerinin işgalinin önlenmesinin diğer bir yolu da köylerde kullanılmayan boş alanların yapılaşma için kullanıma açılmasının sağlanması gerekliliğidir. Zira köylerin bazı kısımlarında ekilebilir tarım arazisi olmamasına rağmen hiçbir şekilde değerlendirilmeyen boş alanların bulunduğu uydu görüntüleri ve saha araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Bunun dışında yapıların tek katlı şekilde olması kapladıkları alanın genişlemesine yol açmaktadır. Konutların çok katlı

---

⁶² Akçi, v.dğr., Tarım Arazilerindeki Yapılaşma Baskısının Azaltılmasında Köy Gelişme Alanı ve İmar Uygulamaları: 382

yapılmasının özendirilmesi gerekmektedir. Jeolojik yapının uygun olduğu yerlerde dikey yapılaşma olması gerekmektedir. Böylece tarım arazilerin işgali azalacaktır.

Yerleşim alanlarının büyüme yönleri tarım dışı araziler yönünde olması gerekmektedir. Eğim derecesi %20'ye kadar olan yerler yerleşme için elverişli alanları oluşturmaktadır.⁶³ Şanlıurfa il merkezinin çevresinde eğimin genel olarak %0-10 arasında değişmesi yerleşmeye uygun olduğunu göstermektedir. Şanlıurfa il merkezinin büyüme yönü kuzey, kuzeybatı ve batı yönündeki tarım dışı alanlara doğru olmalıdır. Zira bu yönlerde arazi eğimi yerleşme için uygun ancak tarım için elverişli değildir. Harran ilçe merkezinin büyüme yönünü tayin etmek oldukça zor çünkü tarımsal arazilerin ortasında kurulmuş durumdadır. Bu yüzden Harran ilçe merkezinin batıya doğru yol boyu olacak şekilde çizgi büyüme planlanması durumunda tarımsal arazi kaybı daha az olacaktır. Akçakale ilçe merkezi ise Kuzeybatı yönünde doğru planlanması gerekmektedir (Harita 20). Kuzeybatı yönünde bulunan araziler üçüncü dereceden tarımsal arazi olarak tanımlanmaktadır. Akçakale İlçe merkezinin kuzeybatı kesiminde taşlı kıraç yapıda araziler yoğun olarak bulunmaktadır (Harita 8 ve 20).

Yapılaşma riskinin en yüksek olduğu olanlar ise Konuklu mahallesi ile çevre yolu arasında kalan tarımsal araziler, Şanlıurfa-Viranşehir yolunun ilk 15 km'si, Kıyas mahallesi çevresinde bu alanlarda nüfus fazla ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin yoğun olarak yapılması gösterilebilir. Ayrıca Uğraklı mahallesinde bulunan pamuk çırçır pres fabrikaları yerleşme hızını arttırmaktadır. Harran ve Akçakale ilçe merkezlerin çevresi de yapılaşma riskinin yüksek olduğu alanlar olarak belirlenmiştir (Harita 20). Harran Ovası'nda son yıllarda karayollarının çevresinde hem konut hem de ticari kuruluşların sayısı giderek artmaktadır. Şanlıurfa – Akçakale ve Şanlıurfa – Viranşehir karayolları kenarlarında yapılaşma riski yüksek olan yerlerdendir (Harita 20).

Ayrıca atılması gereken bir diğer adım, burada yaşayan insanların bilinçlenmesini sağlamak amacıyla çeşitli uygulamaların yapılması olmalıdır. Bu uygulamalar; Harran Ovası'nda yaşayan insanlara konunun uzmanları tarafından konferanslar verilmelidir. Geniş katılımın sağlanması amacıyla kırsal alanlara yakın

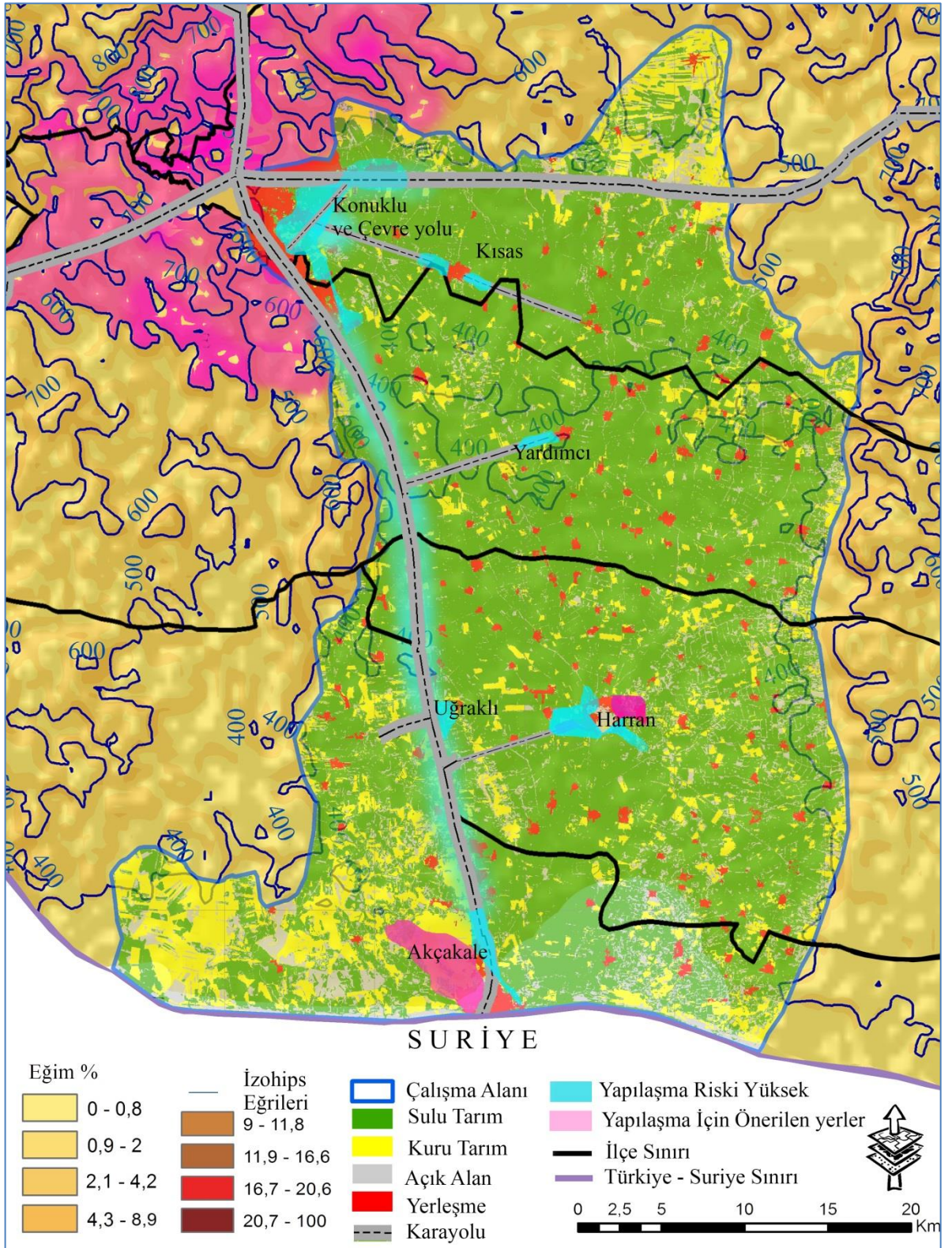
---

⁶³ Kemal Ahmet Aru, *Şehirsiz Yerleşmeler Ders Notları* (İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1982, 30-31).

merkezlerde plansız yapılaşmanın devam etmesi durumunda yakın gelecekte olması muhtemel etkiler yerel halka anlatılması, broşürler hazırlanmalı ve dağıtılmalıdır. Bölgedeki okulları kapsayacak şekilde öğrencilerin bilinçlendirilmesi sağlanarak konu hakkında resim yarışması veya proje yarışmaları düzenlenip farkındalık artırılmalıdır.

Harita 20: Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Plan, Yapılaşma Risk ve Eğim Haritası

SONUÇ

Sürdürülebilir ekonomi ve sürdürülebilir tarım, gelecek nesillere ve ülkemizin geleceği için yapılması gereken en önemli adımlardır. Sürdürülebilir tarım için yapılması gereken en önemli adım hiç şüphesiz ki mevcut tarım arazilerinin korunması, genişletilmesi ve sulu tarıma açılması olmalıdır. Günümüzde iklim değişikliği, sanayileşme ve hızlı nüfus artışı gibi konular yüzünden tarım alanları hızla yok olmakta veya verimsizleşmektedir. Kırsal alan ve faaliyetleri için son derece önemli olan toprak, aynı zamanda kentleşme ve diğer sektörel gelişmeler için de mutlak gerekli olduğundan, bu eğilimler öncelikle kentin yakın çevresindeki toprağı tehdit etmekte, kentsel gelişim için kullanılmak istenen alanlar da çoğu kez verimli tarım toprağı olmaktadır.⁶⁴

Ekonomisi tarıma ve tarım arazilerinin varlığına bağlı olan Şanlıurfa'da Harran Ovası ekonominin can damarını oluşturmaktadır. Sulanabilir tarım alanı GAP ile beraber her geçen gün artan ve önem kazanan Harran Ovası'nın ekonomik yapısı hızla gelişmiştir. Ekonomik yapının gelişmesine paralel olarak tarım arazilerinde yapılaşma ve betonlaşma artmıştır. Sosyo-Ekonomik yapının gelişmesi ve nüfusun artmasına bağlı olarak konut ve fabrikaların sayısı giderek artmakta ve tarım arazilerinin tarımsal etkinliklerden koparılmasına yol açmaktadır. Türkiye'nin toplam pamuk üretiminin yarısına yakınının karşılandığı ve tahıl ambarı olarak nitelendirilen Şanlıurfa'da tarım arazileri hızla betonlaşmaktadır.

Landsat uydu görüntüleri uzaktan algılama yöntemi ile spektral yansımaları hesaplanarak yapılan çalışmalar Harran Ovası'nın 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ve 2018 yıllarına ait arazi kullanım alanları hesaplanmıştır. Buna göre 1995 yılında 1.486 ha olan yerleşme 2018 yılına gelindiğinde 6.400 ha'ya çıkmıştır. 1995 yılında sulu tarım arazisi 51.535 ha olarak hesaplanırken 2018 yılında sulu tarım alanları 129.590 ha'ya çıkmıştır. Makineli tarımın yaygınlaşması ve bunun yanında ilaçlama ve gübreleme gibi faaliyetlerin daha yoğun şekilde yapılması daa'dan alınan verimi yükseltmiştir. Türkiye genelinde 2000 yılında ortalama 1 daa'dan elde edilen pamuk miktarı 345 kg'dir. 2017 yılında ise 1 daa'dan ortalama 488 kg pamuk elde

---

⁶⁴ Dinçer Sezgin, vd, "Ankara'daki Kentsel Büyüme Ve Saçaklanmanın Verimli Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımına Etkisi", *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 29/1, (2012): 284

edilmektedir.⁶⁵ Tarım arazilerindeki kayıplara rağmen GAP sayesinde sulanabilir tarım alanlarının artmasından dolayı yapılaşmanın ekonomik ve sosyal olumsuz yönleri çok fazla dikkat çekmemiştir. 1995 yılından 2018 yılına kadar 4.914 ha tarım alanı yapılaşmayla yok olmuştur. 2017 verilerine göre Harran Ovası'nda yılda ortalama 15 milyon kg pamuk kaybı oluşmaktadır. Ayrıca 2004 yılında yapılan çalışmada Harran Ovası tarım alanlarında konut ve sanayi olmak üzere 2 alanda amaç dışı kullanımda toplamda 4.224 adet yapılaşmanın 11.651 daa tarım alanını işgal ettiği tespit edilmiştir.⁶⁶

Şanlıurfa il merkezinin 2000-2015 yılları arasında tarım alanlarına doğru Doğu yönünde 305 ha ve Güney yönünde 350 ha büyüme göstermiştir.

Harran Ovası tarım alanları üzerinde ulaşımın kapladığı alan ŞUKBİS ulaşım verilerine göre yapılan hesaplamalarda kırsal yolların kapladığı alan 956,8 ha olurken çift şeritli karayolları ise 258 ha kaplamıştır ulaşımına ayrılan toplam alan 1.214,8 ha olmuştur.

EPDK verilerine göre Harran Ovası'nda toprağı olan Akçakale, Harran, Eyyübiye ve Haliliye ilçelerinde 2008 yılında kayıtlı akaryakıt istasyonu sayısı 54 olarak kayıtlara geçerken 2008-2017 yılları arasında kaydı yapılan istasyon sayısı 57 olmuştur. Ancak çalışma alanının ilçelerin tamamını kapsamaması ve eski istasyonların aynı yerinde başka bir kayıt yapılabilmesi sayının net olarak belirlenmesini zorlaştırmıştır. Google Earth Pro uydu görüntülerinden Harran Ovası tarım arazileri üzerinde akaryakıt istasyonu sayısı 46 adet olarak tespit edilmiştir.

ŞUTSO verilerine göre 2017 yılında çalışma alanında 6447 adet ticari işletme kaydı bulunmaktadır. Ayrıca Harran Ovası üzerinde kurulmuş olan 4 büyük yapı göze çarpmaktadır. Bunlar 1988 yılında kurulan ve günümüzde kullanılmayan eski havalimanı 69,7 ha kapmaktadır. 2011 yılında hizmete giren Akçakale Açık Ceza İnfaz Kurumu 12 ha üzerinde kurulmuştur. Suriye'de başlayan iç savaş sonucu ülkemize sığınmak zorunda kalan Suriyeli mülteciler için geçici barınma alanları Harran Ovası'nda kurulmuştur. Akçakale ilçesinde Süleyman Şah konaklama tesisi

⁶⁵ Ziraat Müendisleri Odası "Pamuk Raporu" erişim:12 Mart 2018, http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30467&tipi=17&sube=0

⁶⁶ Murat Aydoğdu vd. "Harran Ovasında Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama ile Tarım Arazilerinde Amaç Dışı Kullanımın Tespiti, *TMMOB Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi bildirileri*, İzmir: 2009), 1-5,

670 ha ve Harran ilçesinde kurulan Harran Konteynır Kent 298 ha üzerinde kurulmuştur.

KAYNAKÇA

Akçı, Aslı vd., “Tarım Arazilerindeki Yapılaşma Baskısının Azaltılmasında Köy Gelişme Alanı ve İmar Uygulamaları: İç Anadolu Bölgesi Örneği”, *Nevşehir Bilim Teknoloji Dergisi*. 5/Targid özel sayı (2016): 372-384.

Akış, Ayhan vd., ”Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) Şanlıurfa’daki Göçe Etkisi” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 0/10 (2003): 529-542.

Akseki, Hale., *Kentsel Yayılmanın Tarım Arazileri Üzerindeki Etkisi, Konya Kenti Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Aksu, Levent, “Dünya’da Ve Türkiye’de Nüfus Analizleri”. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*. 0/25 (2011): 219-311.

Albayrak, Haydar., *AB Tarım Politikaları Açısından Türk Tarımında Katılımcı Bir Model Önerisi: TİGEM Örneği*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2017.

Aru, Kemal Ahmet, *Şehirselsel Yerleşmeler Ders Notları*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1982.

Atalay, İbrahim vd. “*Türkiye Bölgesel Coğrafyası*” İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011.

Aydoğdu, Metin vd. “Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Teknikleri Kullanılarak Ankara İli Yenimahalle İlçesindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımının Belirlenmesi”, *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*. 21/2 (2012): 57-64.

Aydoğdu, Murat vd. “Harran Ovasında Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama ile Tarım Arazilerinde Amaç Dışı Kullanımın Tespiti”. *TMMOB Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi*, İzmir: 2009.

Anaç, Dilek vd., “Türkiye’de Toprak Verimliliğinin Gelişimi ve Tarihçesi” *Toprak Bilimi ve Bitki Beslenme Dergisi*. 1/1 (2012): 20-22.

Benek, Sedat, “GAP Bölgesi’nde Modern Tarımın ve Tarıma Dayalı Sanayinin Gelişmesinde Bir Araç Olarak Sözleşmeli Tarım Modelinin Önemi”, *HRÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*. 13/1 (2009): 77-88.

Benek, Sedat, “Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 4/1 (2006): 67-91.

Cangir, Cemil vd., “Ülkemizde Yanlış ve Amaç Dışı Arazi Kullanımı”, *ZMO Teknik Kongresi*, Ankara: 2000, 365-392.

Çelik, Kemal., “Tarım Topraklarının Kentsel Arsa Olarak İmara Açılmasının Getirmiş Olduğu Sorunlar” *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, Ankara: 2-6 Nisan 2007.

Çelik, Mehmet Ali vd., “Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) Harran Ovası Tarımsal Yapısında Meydana Getirdiği Değişimlerin Uzaktan Algılama İle İncelenmesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6/28 (2013): 46-54.

Çiftçi, Cuma., *Karaali Köyü Monoğrafyası*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Doğan, Orhan., “Türkiye’de Erozyon Sorunu Nedenleri ve Çözüm Önerileri” *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. 0/137 (2011): 62-69.

DPT, “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Toprak Ve Su Kaynaklarının Kullanımı Ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara: 2007: 9-11.

DPT, “Onuncu Kalkınma Planı”, Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu, 2014.

Erol, Ayten., “Türkiye’de Arazi Kullanımı ve Havza Yaklaşımı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. 2/1 (2007): 21-25.

Gülersoy, Ali Ekber., “Yanlış Arazi Kullanımı”, *Elektronik Sosyal Bilgiler Dergisi*. 1/2 (2014): 49-127.

Güzel, Abdülkadir vd. “Şanlıurfa Şehrinin Alansal Gelişiminin Çevresinde Tarım Arazilerine Etkisi” *Turkish Studies dergisi*. 10/6 (2015): 723-744.

Kılıç, Mehmet., *Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanımının Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Boyutları: Çorum İli Merkez İlçesi Toprak Sanayi İşletmeleri Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008.

Özçağlar, Ali, “Büyükşehir Belediyeli İllerde Kır ve Nüfusunun Tespiti Mümkün mü?” *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, Ankara: 2016.

Özgüç, Nazmiye vd., “*Coğrafya, Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*” İstanbul: Çantay Kitapevi, 2010.

Özügül, Mehmet Doruk, “Türkiye’de Tarım Alanı Tahribatı ve Çevresel Etki Değerlendirmesini Yeniden Düşünmek” *Megaron Dergisi*. 5/2 (2010): 91-101.

Resmi Gazete, Tarih: (19 Temmuz 2005), S. 25880.

Resmi Gazete, Tarih: (09 Kasım 1982), S. 17863

Resmi Gazete, Tarih: (11 Ağustos 1983), S. 18132

Resmi Gazete, Tarih: (26 Nisan 2006), S.26167

Resmi Gazete, Tarih: (22 Kasım 1984), S.18592

Sezgin, Dinçer vd., “Ankara’daki Kentsel Büyüme Ve Saçaklanmanın Verimli Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımına Etkisi”, *METU Journal of the Faculty of Architecture*. 29/1 (2012): 273-288.

Sönmez, Kemal vd, “Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve Toprak Koruma Planının Oluşturulması: Antalya-Altınova Örneği”. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. 20/1 (2007): 11-22

Şahap, Ahmet, *Uzaktan Algılama Ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanarak Şehirselleşmenin Arazi Kullanımına Etkisi: Şanlıurfa Şehri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Şahinalp, Mehmet Sait, *Harran Ovası ve Yakın Çevresi'nin Coğrafi Etüdü ve Planlaması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Şahinalp, Mehmet Sait., *Şanlıurfa Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Şahinalp, Mehmet Sait, “Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluşuna Etki Eden Etmenler” *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 4/1 (2006): 105-127.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, *Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü, İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Şanlıurfa Tarım Master Planı*, Şanlıurfa: 2006.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, *Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü, Erinç İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi*, Ankara: 2016.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, *Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü, De Martonne Kuraklık İndeksine Göre Türkiye İklimi*, Ankara: 2016.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, *Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü, Thorntwaite İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi*, Ankara: 2016.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “*Arazilerinin Topplulaştırılması*”, Kütahya: 2015.

T.C. Şanlıurfa Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. “*Şanlıurfa İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu*” Şanlıurfa: 2018.

Topçu, Pınar, *Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar*” Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, 2014.

Tümertekin, Erol vd., *Beşeri Coğrafya insan, kültür, mekan*. İstanbul: Çantay Kitapevi, 2011.

Tümertekin, Erol vd., *Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma*. İstanbul: Çantay Kitapevi, 2012.

Uzun, Ali vd., “Kentsel saçaklanmanın tarım alanlarına yayılımının uydu görüntüleri yardımıyla belirlenmesi: Samsun örneği”. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*. 31/3 (2016) : 408-416.

Yalçın, Arman Zafer, “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6/1 (2016): 749-775.

Yenmez, Necati, “Ova Topraklarının Tuzlanmasına Yeni Bir Örnek: Harran Ovası,” *BAÜN Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/14 (2005): 199-235.

Yılmaz, Kadir, “Harran Ovası Topraklarında Smektit ve Paligorskit Oluşumu, *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*. 8/25 (1999):635-642.

Climate Data “Akçakale İklim Verileri”. Erişim: 12 Ekim 2018 <https://tr.climate-data.org/asya/tuerkiye/sanl%C4%B1urfa/akcakale-15462/>

Maden Tetkik Arama “Yer Bilimleri”. Erişim: 22 Şubat 2018 <http://yerbilimleri.mta.gov.tr/anasayfa.aspx>

Meteoroloji Genel Müdürlüğü “ İklim Sınıflandırması”. Erişim: 14 Ekim 2018,
<https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx?m=AKCAKALE>

Veri Kaynağı, “Nadas Alanı Miktarı”. Erişim: 5 Mart 2018,
<http://www.verikaynagi.com/grafik/nadas-alani-miktari/>

Türkiye Nüfusu,” Şanlıurfa Nüfusu”. Erişim: 27 Mart 2018,
<https://www.nufusu.com/il/sanliurfa-nufusu>

Türkiye Pafta Bölümlenmesi “1/25.000 ölçekli pafta bölümlemesi”. Erişim: 10 Mayıs 2018, http://www.kursatozcan.com/turkiye_pafta_bolumlemesi_google_earth

Ziraat Müendisleri Odası “Pamuk Raporu”. Erişim:12 Mart 2018,
http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30467&tipi=17&sube=0